

Spisak priloga Regionalne strategije razvoja Timočke krajine:

Prilog 1: Profil Timočke krajine

Prilog 2: SWOT Analize :

- Celog regiona
- 4 međusektorska prioriteta (pristupačnost i mobilnost regiona, podrška MSP, životna sredina, razvoj ljudskih resursa)
- 4 Strateška razvojna prioriteta (poljoprivreda i prehrambena industrija, energetika zasnovana na obnovljivim izvorima energije, turizam, rudarstvo i metalurgija).

Tabele opravdanosti za 4 Strateška razvojna prioriteta (turizam, obnovljivi izvori energije, poljoprivreda i prehrambena industrija, eksploatacija i prerada mineralnih sirovina)

Prilog 3: Metodologija regionalnog razvojnog planiranja

Prilog 4: Spisak članova Regionalne eksperske grupe (REG)

Prilog br. 1

Profil Timočke krajine

***Napomena: Profil Timočke krajine usvojen na II sastanku REG održanom
29. aprila 2010. godine u Boru***

PROFIL TIMOČKE KRAJINE

Sadržaj

OPŠTE INFORMACIJE O REGIONU	2
1. POLOŽAJ I OSNOVNE ODLIKE.....	5
2. STANOVNIŠTVO	6
2.1. OSNOVNI PODACI O STANOVNIŠTVU	6
2.2. PRIRODNI PRIRAŠTAJ	8
2.3. MIGRACIJE.....	9
2.4. OSNOVNI KONTIGENTI STANOVNIŠTVA	9
3. PRIVREDNI/EKONOMSKI RAZVOJ	12
3.1. OSNOVNI EKONOMSKI POKAZATELJI	12
3.2. ZAPOSLENOST I NEZAPOSLENOST	15
3.3. POTENCIJALI I OGRANIČENJA.....	17
3.3.1 Industrija i preduzetništvo	17
3.3.2 Poljoprivreda.....	20
3.3.3 Šumarstvo i lovstvo	24
3.3.4 Turizam	25
3.4. ZAKLJUČCI.....	29
4. OBRAZOVANJE.....	32
4.1. PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE.....	32
4.2. OSNOVNO OBRAZOVANJE.....	33
4.3. SREDNJE OBRAZOVANJE	33
4.4. VIŠE I VISOKO OBRAZOVANJE.....	33
5. TEHNIČKA INFRASTRUKTURA	34
5.1. SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA.....	34
5.1.1 Putna infrastruktura	34
5.1.2 Železnička infrastruktura	37
5.1.3 Vodni saobraćaj	39
5.1.4 Vazdušni saobraćaj	40
5.1.5 Multimodalni saobraćaj	40
5.1.6 Granični prelazi.....	41
5.1.7 Gasovodi, naftovodi	41
5.2. ENERGETSKA INFRASTRUKTURA.....	42
5.3. TELEKOMUNIKACIONA INFRASTRUKTURA	42
5.4. KOMUNALNA INFRASTRUKTURA	43
6. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA	47
7. SOCIJALNA ZAŠTITA.....	48
8. KULTURA, SPORT I REKREACIJA	50
9. NEVLADINE ORGANIZACIJE	52
10. ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE	53
11. PRIRODNI RESURSI	56
11.1. NACIONALNI PARKOVI I ZAŠTIČENA PRIRODNA DOBRA	56
11.2. GEOTERMALNI IZVORI	57
11.3. RUDE.....	58
12. PREKOGRANIČNA SARADNJA.....	60

Pregled slika i tabela

Figure 1: Teritorija Timočke Krajine.....	4
Table 1: Broj stanovnika i gustina naseljenosti u 2002. godini (rang opština prema gustini naseljenosti).....	6
Table 2: Kretanje broja stanovnika u periodu 1981. - 2002. godine	7
Figure 2: Etnička struktura stanovništva u Timočkoj krajini	8
Podaci iz Popisa 2002.....	8
Figure 3: Starosna struktura populacije u Timočkoj Krajini.....	10
Prema Popisu iz 2002.....	10
Table 3: Struktura narodnog dohotka Timočke krajine prema delatnostima, 2005.	12
Table 4: Pokazatelji nivoa razvijenosti Timočke krajine, 2008.	12
Table 5: Uvoz - izvoz u periodu januar-avgust 2009, u US\$.....	13
Table 6: Izvoz po aktivnostima iz Timočke Krajine u periodu januar-avgust 2009. u US\$	13
Table 7: Izvoz po sektorima, u period januar – avgust 2009 u USD	14
Table 8: Broj nezaposlenih u Timočkoj Krajini	15
Table 9: Broj zapošljenih prema sektoru, prosek 2008.....	16
Table 10: Podaci o nezaposlenosti i prosečnim zaradama za septembar 2009	16
Table 11: Relativni značaj regiona Timočke krajine u Republici Srbiji prema izabranim indikatorima, 2007-2008.....	16
Table 12: Izvoz-uvoz na području regiona i Srbije u periodu 1987.g.do 2009.g.(u mil. \$)	18
Table 13: Indeksi industrijske proizvodnje u regionu i Srbiji u periodu 1990.g. do 2009.g.	19
Table 14: Prostorni raspored poljoprivrednog zemljišta Timočke krajine po namenama korišćenja (u ha)	20
Table 15: Prostorne strukture korišćenja ukupnih i poljoprivrednih površina (u %)	21
Table 16: Ukupan broj turista, broj noćenja i prosečan broj noćenja u 2008 godini	27
Figure 4: Obrazovna struktura, stanovništvo starije od 15 godina.....	32
Figure 5: Položaj pan-evropskih koridora	34
Table 17: Odnos dužine državnih puteva u Srbiji i Timočkoj Krajini u 2009. god	35
Figure 6: Mreža državnih puteva I reda u Timočkoj Krajini.....	36
Table 18: Stanje lokalne putne mreže (2006. godina).....	37
Figure 7: Mreža pruga u Srbiji.....	38
Figure 8: Položaj pruga u Timočkoj Krajini	38
Figure 9: Plovni put Dunav	39
Figure 10: Aerodromi u Srbiji.....	40
Figure 11: Trasa gasovoda "Južni Tok"	41
Table 19: Ukupna količina komunalnog čvrstog otpada	45
Figure 12: Emisija metana u atmosferu Timočke Krajine.....	54
Table 20: Prirodna dobra pod zaštitom u Timočkoj Krajini.....	57
Table 21: Pregled planirane i ostvarene proizvodnje uglja za 2009. god.....	59
Table 22: Pregled planirane proizvodnje uglja za 2010. god.....	59
Table 23: Ukupne geološke rezerve uglja [t]	59

OPŠTE INFORMACIJE O REGIONU

Timočka krajina se nalazi u istočnom delu Srbije, na severu se graniči sa Rumunijom a na istoku sa Bugarskom. Timočka krajina se prostire između Dunava i dva koridora: Koridora X (Srbija) i koridora IV (Bugarska).

Timočka krajina se prostire na površini od 7.133 km² i obuhvata dva okruga - Zaječarski i Borski, tj. opštine Zaječar, Knjaževac, Boljevac, Sokobanja, Bor, Negotin, Majdanpek i Kladovo. Prostor Timočke krajine zauzima 8,07% u odnosu na površinu cele Republike (88.361 km²). Teritoriju naseljava 284.112 stanovnika, tj. 3 % od ukupnog broja stanovnika Srbije.

Od osam opština, pet je pograničnih: Knjaževac, Zaječar i Negotin se graniče sa Bugarskom, a Negotin, Kladovo i Majdanpek se graniče sa Rumunijom. Granica između Srbije i Rumunije, u ovom delu zemlje ide isključivo Dunavom. Ukupna dužina granice sa EU na ovom području iznosi više oko 340 km.

Teritorija Timočke krajine je pretežno brdsko-planinska, a obradive površine predstavljaju oko 45% celokupne teritorije.

Šume zauzimaju oko 300.000 hektara - oko 40% celokupne površine ili čak 11, 3% ukupnog šumskog fonda Srbije.

Područje Timočke krajine po svom geografskom položaju pripada zoni kontinentalne klime sa izraženim temperaturnim ekstremima, velikim razlikama po količini padavina i nepovoljnim rasporedom padavina tokom godine.

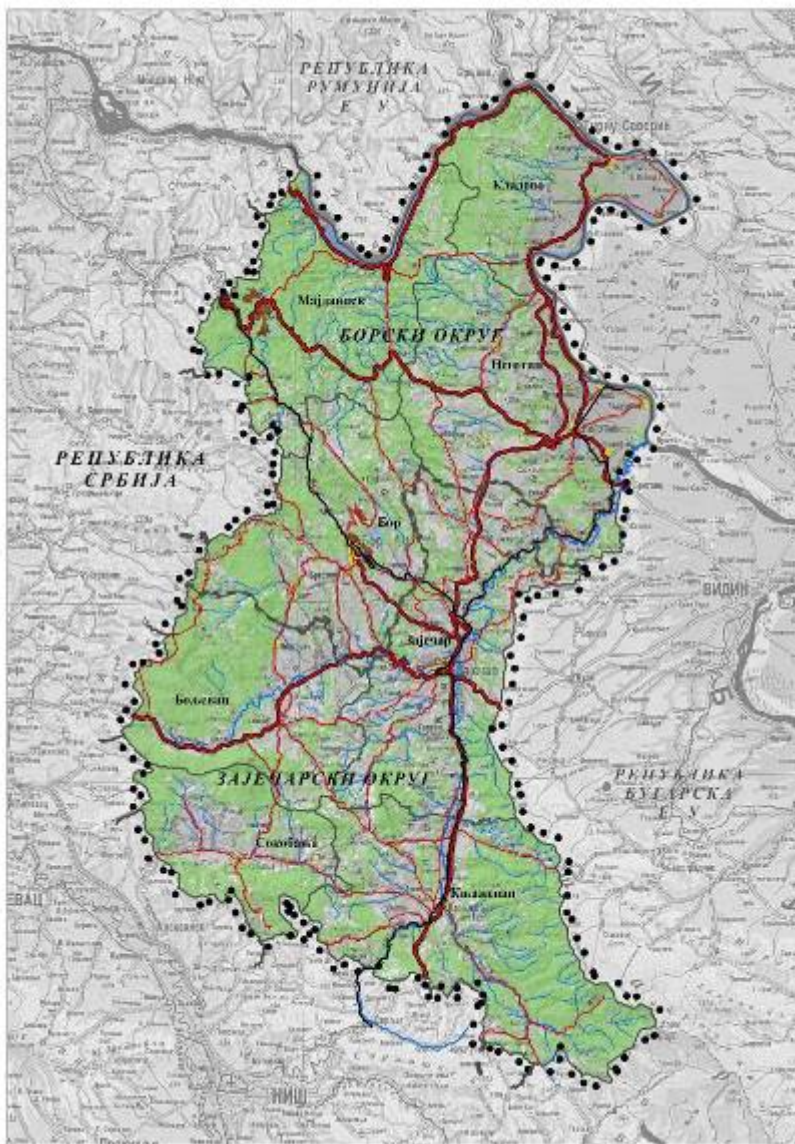

Figure 1: Teritorija Timočke Krajine

1 POLOŽAJ I OSNOVNE ODLIKE

Područje Timočke krajine zauzima istočni deo Republike Srbije i obuhvata teritorije Zaječarskog i Borskog okruga. Obuhvaćeno je 263 naselja sa 284.112 stanovnika. U fizičko-geografskom pogledu obuhvata veći deo basena Timoka, deo donjeg Podunavlja i zonu njegovog brdsko-planinskog zaleđa, gornji, izvorišni deo sliva reke Pek i gornji i srednji deo sliva Sokobanjske Moravice. Region Timočke krajine je smešten između Niškog i Pirotskog okruga na jugu, Braničevskog i Pomoravskog okruga na zapadu, Republike Rumunije na severu i Republike Bugarske na istoku. Izdvajaju se sledeće geomorfološke celine: planinski i brdski tereni, koji uokviruju područje regiona sa jugoistočne, zapadne i južne strane (visokoplaniski masiv Stare planine sa srednjeplaninskim okruženjem i ostalim planinama srednjih visina – Kučaj, Deli Jovan, Rtanj, Tupižnica, Ozren i dr.); markantne rečne doline Dunava, Belog, Crnog i Velikog Timoka i Sokobanjske Moravice u kojima se kompozitno smenjuju klisure i kotline; i aluvijalna ravan i terase Dunava na ulasku ove reke u Dakijski (Vlaški) basen, između Kladova i ušća Timoka. Područje Timočke krajine odlikuje velika visinska amplituda, jer se prostire u visinskim zonama od 28 m n.v. (na ušću Velikog Timoka u Dunav, kao najniža tačka u Republici) do 2070 m n.v. (na Knjaževačkom delu Stare planine).

Područje Timočke krajine pripada nerazvijenim i ekonomski i demografski depresivnim regionima.

2 STANOVNIŠTVO

2.1. OSNOVNI PODACI O STANOVNIŠTVU

Sa površinom od 7130 km², područje Timočke krajine zauzima nešto malo više od 8% ukupne površine Republike Srbije. Na ovom području je prema rezultatima Popisa 2002. godine živelo 284.112 stanovnika što čini 3% ukupnog stanovništva Republike, a udeo stanovništva u republičkoj populaciji je konstantno opadao u svim popisnim periodima počev od 1948. godine (5,5%) do danas. Prosečna gustina naseljenosti na području Timočke krajine (40 st./km²) više je nego dvostruko manja u odnosu na republički prosek (85 st./km²).

Razmeštaj stanovništva je relativno ravnomeran po upravnim okruzima (Borskom i Zaječarskom) koji čine prostor Timočke krajine. Borski upravni okrug sa površinom 3 507 km² prema Popisu 2002. godine imao je 146.551 stanovnika (51,6%), koji su živeli u četiri opštine (Bor, Kladovo, Majdanpek i Negotin), odnosno u 90 naselja. Prosečna gustina naseljenosti u Borskom upravnom okrugu je 42 st./km². Najgušće naseljena opština je Bor (65 st./km²), a najmanju gustinu naseljenosti među opštinama Borskog upravnog okruga ima Majdanpek (25 st./km²). U Zaječarskom upravnom okrugu, koji je teritorijalno nešto veći od Borskog i obuhvata 3.623 km², prema Popisu 2002. godine živelo je 137.561 stanovnik (48,4%) u okviru četiri opštine (Boljevac, Zaječar, Knjaževac i Sokobanja), odnosno u 173 naselja. Zaječarski upravni okrug je sa 38 st./km² neznatno ređe nastanjen u odnosu na Borski. Opština Zaječar ima najveću gustinu naseljenosti (62 st./km²) dok je Boljevac sa 19 st./km² najređe nastanjena opština u Zaječarskom upravnom okrugu kao i na celom području Timočke krajine.

	Okrug	Opština	Površina (u km ²)		Broj stanovnika		Gustina naseljenosti (stanovnika/km ²)	
			po opštinama	po okruzima	po opštinama	po okruzima	po opštinama	po okruzima
Timočka krajina	Borski	Bor	856	3507	55817	146551	65	42
		Negotin	1089		43418		40	
		Kladovo	629		23613		37	
		Majdanpek	932		23703		25	
	Zaječarski	Zaječar	1069	3623	65969	137561	62	38
		Sokobanja	525		18571		35	
		Knjaževac	1202		37172		31	
		Boljevac	827		15849		19	
UKUPNO			7130		284112		40	

Table 1: Broj stanovnika i gustina naseljenosti u 2002. godini (rang opština prema gustini naseljenosti)

Izvor podataka: RZS – Popis 2002 godine

U Timočkoj krajini kretanje broja stanovnika je imalo dva preovlađujuća trenda u vremenu nakon drugog svetskog rata. Broj stanovnika je konstantno rastao u periodu 1948-1961. godine, da bi u periodu nakon toga sistematski padao. U Zaječarskom upravnom okrugu je krenulo populaciono opadanje nakon 1961. godine dok se u Borskom sličan trend beleži tek nakon 1981. godine. Među opštinama na području Timočke krajine, manji broj stanovnika 2002. godine u odnosu na 1948. godinu beleže: Knjaževac (za 38,2%), Boljevac (za 31,8%), Sokobanja (za 17,7%) i Negotin (za 9,6%). U poslednjem međupopisnom periodu (1991-2002. godine), broj stanovnika na području Timočke krajine smanjen je sa 317.405 na 284.112, tj. za 33.293 lica (10,5%), i to nešto malo više u Zaječarskom upravnom okrugu (10,8%) nego u Borskom (10,2%). Sve opštine na području Timočke krajine su u poslednjem međupopisnom periodu bile depopulacione. Među njima, jedino opštine Bor i Zaječar beleže opadanje broja stanovnika koje je manje od 10%, dok je u svim

ostalim opštinama situacija daleko gora. Najveći pad broja stanovnika u periodu 1991-2002. godina imala je opština Knjaževac (14,6%).

Područje	1981.	1991.	2002.
Timočka krajina	351145	317405	284112
<i>gradska naselja</i>	139337	155180	152947
<i>ostala naselja</i>	211808	162225	131165
Borski upravni okrug	180463	163229	146551
<i>gradska</i>	73411	82763	80566
<i>ostala</i>	107052	80466	65985
opština Bor	56486	59424	55817
<i>gradska</i>	35591	40391	39387
<i>ostala</i>	20895	19033	16430
opština Kladovo	33376	26714	23613
<i>gradska</i>	10024	10513	10218
<i>ostala</i>	23352	16201	13395
opština Majdanpek	26628	26952	23703
<i>gradska</i>	12485	14991	13203
<i>ostala</i>	14143	11961	10500
opština Negotin	63973	50139	43418
<i>gradska</i>	15311	16868	17758
<i>ostala</i>	48662	33271	25660
Zaječarski upravni okrug	170682	154176	137561
<i>gradska</i>	65926	72417	72381
<i>ostala</i>	104756	81759	65180
opština Boljevac	21818	18424	15849
<i>gradska</i>	5099	5392	5132
<i>ostala</i>	16719	13032	10717
opština Zaječar	76681	71076	65969
<i>gradska</i>	36958	39219	39491
<i>ostala</i>	39723	31857	26478
opština Knjaževac	48789	43551	37172
<i>gradska</i>	16665	19523	19351
<i>ostala</i>	32124	24028	17821
opština Sokobanja	23394	21125	18571
<i>gradska</i>	7204	8283	8407
<i>ostala</i>	16190	12842	10164

Table 2: Kretanje broja stanovnika u periodu 1981. - 2002. godine

Izvor podataka: RZS – Opštine u Srbiji 2006. godine

Pored stalnog stanovništva, može se uočiti da još 30.752 stanovnika sa područja Timočke krajine radi ili boravi u inostranstvu duže od godinu dana, što je daleko više u odnosu na 1991. godinu kad ih je bilo 19.444.

Od ukupno 263 naselja na području Timočke krajine, svega je 11 gradskih. Stepenn urbanizacije 2002. godine nešto je niži (53,8%) u odnosu na republički prosek (56,4%). Međutim, u poslednjem međupopisnom periodu (1991-2002.), stepenn urbanizacije na području Timočke krajine beleži daleko brži rast (7%) u odnosu na Republiku Srbiju (1,8%). U ovom periodu je počela brojčano da preovlađuje gradska populacija (porast stepena urbanizacije sa 47% na 54%), što je uzrokovano daleko većim opadanjem seoskog u odnosu na gradsko stanovništvo.

Na osnovu podataka Popisa 2002. godine, od ukupno osam opština na području Timočke krajine, četiri imaju većinski udeo gradskog stanovništva: Bor (70,6%), Majdanpek (55,7%), Zaječar

(59,9%) i Knjaževac (52,1%). Ostale četiri opštine imale su manje od polovine gradskog u ukupnom stanovništvu: Sokobanja (45,3%), Kladovo (43,3%), Negotin (40,9%), a najmanje gradskog stanovništva imala je opština Boljevac (32,4%).

Iako je udeo gradskog u ukupnom stanovništvu na području Timočke krajine u porastu, analizirajući kretanje gradske populacije u poslednja dva međupopisna perioda uočava se sledeće: u periodu 1981-1991. ni jedna opština nije zabeležila opadanje broja stanovnika u gradskim naseljima, međutim, u periodu 1991-2002. godine, čak u pet od osam opština smanjena je gradska populacija. Smanjenje od preko 10% karakteriše gradsko stanovništvo opštine Majdanpek (indeks 88,1), dok je kod četiri opštine gradsko stanovništvo smanjeno do 10% (Knjaževac, Bor, Kladovo i Boljevac). Tri opštine (Negotin, Zaječar i Sokobanja) uvećale su svoju gradsku populaciju, a među njima najveći porast beleži opština Negotin (5,3%).

Paralelno posmatrajući kretanje stanovništva u seoskim naseljima na području Timočke krajine, od 252 naselja, samo je pet (uglavnom prigradskih sela) zabeležilo porast stanovništva u periodu 1981-1991. godine: Brestovac (opština Bor), Miloševo i Samarinovac (opština Negotin), Rtanj (opština Boljevac) i Trgovište (opština Knjaževac). Nasuprot tome, 91 seosko naselje na području Timočke krajine je u ovom periodu izgubilo više od 25% svog stanovništva, a među njima je i 9 naselja (u opštini Knjaževac) koja su izgubila više od polovine stanovnika.

U međupopisnom periodu 1991-2002. godine, svega četiri seoska naselja su populaciono rasla: Novi Sip (opština Kladovo), Boljevac Selo (opština Boljevac), Gamzigrad i Zvezdan (opština Zaječar). Porastao je broj sela (107) u kojima je u periodu 1991-2002. godine broj stanovnika opao preko 25%, a jedno naselje (Repušnica) ostalo je bez stalnog stanovništva.

Etnička struktura stanovništva na području Timočke krajine je heterogena, a među nacionalnostima najzastupljenije su: srpska (86%), vlaška (8%) i romska (1%). Sve ostale etničke zajednice učestvuju sa manje od 2%, koliko ima i neizjašnjenih, dok je za 1% stanovništva etnička pripadnost nepoznata. Učešće srpske nacionalnosti dominantnije je u Zaječarskom upravnom okrugu (90%) nego u Borskom (81%); učešće vlaške populacije je 11% u Borskom, odnosno 5% u Zaječarskom upravnom okrugu. Srbi čine apsolutnu većinu u svim opštinama.

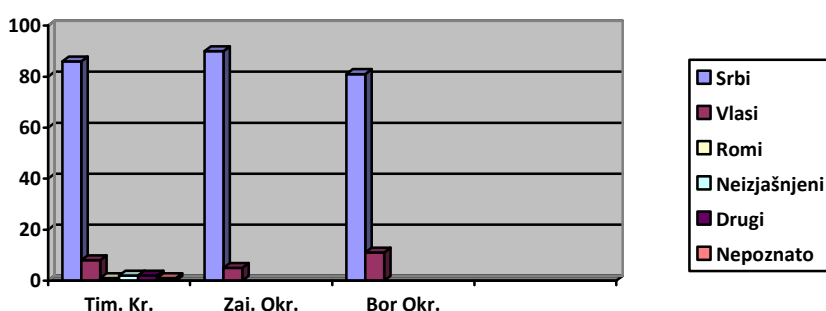

Figure 2: Etnička struktura stanovništva u Timočkoj krajini

Podaci iz Popisa 2002.

2.2. PRIRODNI PRIRAŠTAJ

Prirodni priraštaj je još u periodu 1981-1991. godine u 6 od 8 opština bio negativan, da bi u poslednjem međupopisnom periodu bio negativan u svim opštinama na području Timočke krajine. U periodu 1981-1991. godine, u Borskom upravnom okrugu prirodni priraštaj je bio blago pozitivan, za razliku od Zaječarskog upravnog okruga u kome je tokom celog perioda 1981-2002. godine prirodni priraštaj bio negativan u sve četiri opštine. U periodu 1991-2002. godine, Borski upravni okrug je imao pozitivan prirodni priraštaj samo 1993. godine, a njegove opštine koje su

pojedinih godina beležile pozitivan prirodni priraštaj su: Bor (1991-1994. godine), Kladovo (1993, 1995. i 1997. godine) i Majdanpek (1991-1996. godine). Prirodni priraštaj ukupnog gradskog stanovništva svih opština Borskog upravnog okruga bio je pozitivan tokom perioda 1991-2002. godine, dok je u Zaječarskom upravnom okrugu gradsko stanovništvo smanjeno zbog negativnog prirodnog priraštaja u svim gradskim naseljima osim u Boljevcu. Na alarmantnost problema "biološke depopulacije" seoskih naselja ukazuje zabrinjavajući podatak da tokom celog perioda 1981-2002. godine ni jedna opština područja Timočke krajine nije zabeležila pozitivan prirodni priraštaj ukupnog seoskog stanovništva.

2.3. MIGRACIJE

Između dva poslednja popisa (1991-2002. godine) na područje Timočke krajine se doselilo 20.656 stanovnika (uključujući i interne migracije), a sa njega se odselilo 36.164 stanovnika. Migracioni saldo je negativan u gotovo svim opštinama, sa tendencijom pogoršanja. Izuzetak samo donekle predstavlja opština Zaječar u kojoj je u poslednjem međupopisnom periodu ostvaren pozitivan migracioni saldo (201 stanovnik) što je daleko manje od gubitka stanovništva koje je u istom periodu ova opština zabeležila usled negativnog prirodnog priraštaja (-5.308 stanovnika). U poslednjem međupopisnom periodu (1991-2002. godina), među gradskim naseljima sa područja Timočke krajine, pozitivan migracioni saldo je ostvaren u svega četiri naselja: Negotin, Zaječar, Sokobanja i Knjaževac, s tim da je u Knjaževcu apsolutni porast stanovništva bio negativan zbog dominirajućeg negativnog prirodnog priraštaja. Negotin je jedino gradsko naselje koje je u ovom periodu ostvarilo apsolutni porast stanovništva (890 stanovnika) zahvaljujući pozitivnom migracionom saldu (487 stanovnika) i pozitivnom prirodnom priraštaju (403 stanovnika).

U pogledu migracionih karakteristika stanovništva, na području Timočke krajine najzastupljenije je autohtono stanovništvo (58,8%), i to nešto malo više u Borskom (62,0%) nego u Zaječarskom upravnom okrugu (55,3%) (Popis 2002. godine).

Među doseljenim stanovništvom na područje Timočke krajine, u proseku je najveći udeo onih koji su u mesto stanovanja došli sa teritorije druge opštine (47,7%; najviše u opštinama Bor i Zaječar: 63%, a najmanje u opštinama Kladovo i Knjaževac: 28%). Slede doseljeni iz iste opštine, kojih je u proseku 37,8% (najviše u opštini Knjaževac: 64,3%, a najmanje u opštini Bor: 18,7%).

2.4. OSNOVNI KONTIGENTI STANOVNIŠTVA

Kvantitativni odnos muškog i ženskog stanovništva na području Timočke krajine kao i na nivou administrativnih celina obuhvaćenih njime pokazuje određene pravilnosti, sa većom participacijom ženskog stanovništva (51,3%) u ukupnoj populaciji, a diferencijalnim neravnotežama u pojedinim starosnim grupama. Učešće žena u mladom (0-19 godina) i mlađem sredovečnom stanovništvu (20-39 godina) manje je od učešća muške populacije, dok je taj odnos promenjen u ostalim starosnim grupama u korist ženskog stanovništva.

U starosnoj strukturi, uočava se najveće učešće starijeg sredovečnog stanovništva (40-59 godina starosti) koje iznosi 29,2%. Udeo ovog starosnog kontingenta praćen je kontingentom starog stanovništva (60 i više godina starosti) koje na području Timočke krajine učestvuje sa 27,3% (30,4% u Zaječarskom upravnom okrugu i 24,4% u Borskom).

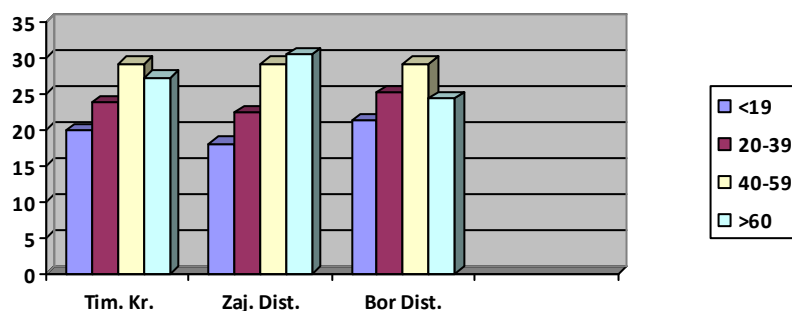

Figure 3: Starosna struktura populacije u Timočkoj Krajini

Prema Popisu iz 2002.

Najveće učešće starog stanovništva imaju opštine Knjaževac (34,6%) i Boljevac (32,7%), dok najmanji udeo stanovnika u ovom starosnom kontingentu imaju opštine Majdanpek (19,4%) i Bor (19,6%).

Mlađe sredovečno stanovništvo (20-39 godina starosti) zastupljeno je sa 23,7%, i to nešto više u Borskom (25,1%) nego u Zaječarskom upravnom okrugu (22,3%).

Među starosnim kontingentima na području Timočke krajine, najmanje je učešće mladog stanovništva (0-19 godina starosti) koje iznosi 19,8% (21,3% u Borskom i 18,1% u Zaječarskom upravnom okrugu). Najviše mladih imaju opštine Majdanpek (23,7%) i Bor (23,0%), a najmanje opština Knjaževac (15,9%).

Sa prosečnom starošću od 43,1 godine i indeksom starenja 1,38 prema podacima Popisa 2002. godine, područje Timočke krajine je zahvatio proces najdublje demografske starosti. Poređenjem sa 1991. godinom, kad je prosečna starost bila 40,4 godine (stadijum duboke demografske starosti), proces starenja je samo nastavljen u poslednjem međupopisnom periodu. Naime, u Borskom upravnom okrugu se od 1991. do 2002. godine prosečna starost stanovništva uvećala sa 38,0 na 41,5 godina, a u Zaječarskom upravnom okrugu se u istom periodu prosečna starost uvećala sa 42,9 na 45 godina. Indeksi starenja su takođe porasli u periodu 1991-2002. godine u oba upravna okruga, i to sa 0,75 na 1,14 u Borskom, odnosno sa 1,34 na 1,68 u Zaječarskom upravnom okrugu.

Prema podacima Popisa 2002. godine, najveću prosečnu starost (47,3 godine) i najveći indeks starenja (2,18) beleži opština Knjaževac, a najmanju prosečnu starost i najmanji indeks starenja imaju opština Majdanpek (39,2 godine; 0,82) i opština Bor (39,4 godine; 0,85).

Među važnijim funkcionalnim kontingentima, učešće dece predškolskog uzrasta (0-6 godina starosti) u ukupnom stanovništvu područja Timočke krajine je 5,7%. Nešto je veće učešće predškolskog kontingenta u Borskom (6,2%) nego u Zaječarskom upravnom okrugu (5,2%), a opštine koje donekle prednjače u učešću predškolskog u ukupnom stanovništvu su Bor (6,6%) i Majdanpek (6,5%). Najmanje učešće predškolskog kontingenta ima opština Knjaževac (4,6%). Deca osnovnoškolskog uzrasta (7-14 godina) obuhvataju 8,1% stanovništva. Ovaj kontingent je takođe zastupljeniji u Borskom upravnom okrugu (8,7%) u odnosu na Zaječarski (7,3%). Prema učešću dece osnovnoškolskog uzrasta ponovo prednjače opštine Majdanpek (9,9%) i Bor (9,5%), a najmanje perspektivna situacija je u opštini Knjaževac (6,3%). U opštini Knjaževac, čak 22 naselja (tj. oko 1/4 ukupnog broja naselja opštine) nema ni jedno dete predškolskog ili osnovnoškolskog uzrasta, što predstavlja izrazitu prepreku njihovom demografskom opstanku.

Kako je prirodno obnavljanje stanovništva u vezi sa udelom mlađe, za reprodukciju sposobne populacije, fertilni kontingent (žene stare od 15 do 49 godina) spada u važnije funkcionalne kontingente. Prema podacima Popisa 2002. godine, na području Timočke krajine je udeo fertilnog kontingenta u ukupnom stanovništvu 21,7%. U odnosu na 1991. godinu, kada je ovaj procenat iznosio 23,2%, uočava se opadanje učešća žena u fertilnom dobu, kako globalno, tako i po administrativnim celinama u okviru područja Timočke krajine. U periodu 1991-2002. godine, nešto veći pad u fertilnom kontingentu zabeležio je Borski upravni okrug (za 1,8%) u odnosu na Zaječarski (za 1,2%), a među opštinama, najveći pad učešća fertilnog kontingenta imala je opština Kladovo (za 3%). Najveći udeo fertilnih žena u ukupnom stanovništvu ima opština Bor (24,7%), a najmanji opština Knjaževac (19,1%) (Popis 2002.).

Radni kontingent učestvuje sa 61,2% u ukupnom stanovništvu na području Timočke krajine, gde najveći potencijal u radnom kontingentu beleži opština Bor (66,4%), dok je najmanji u opštini Boljevac (56,8%) (Popis 2002.). Međutim, takođe prema podacima poslednjeg Popisa, uočava se da je na području Timočke krajine nepovoljna opšta stopa aktivnosti (udeo aktivnog u odnosu na ukupno stanovništvo) koja iznosi 43,4%, što znači da ima više neaktivnog od aktivnog u radnosposobnom stanovništvu. Gledajući na nivou pojedinačnih opština, 2002. godine je najviša stopa aktivnosti zabeležena u opštinama Majdanpek (46,9%) i Sokobanja (46,8%), a najniža u opštinama Kladovo (39,4%) i Boljevac (39,7%).

Poljoprivredno stanovništvo, prema podacima Popisa 2002. godine, čini 10,7% ukupnog stanovništva na području Timočke krajine. Na nivou upravnih okruga, udeo poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu je približno izjednačen u Borskom (10,9%) i Zaječarskom upravnom okrugu (10,5%). Najveći procenat poljoprivrednog stanovništva je u opštini Sokobanja (24,4%), a nešto je veća njihova zastupljenost i u opštinama Negotin (22,1%) i Boljevac (17,5%). U ostalim opštinama učešće poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu kreće se između 6% i 8,9%, sa izuzetkom opštine Bor gde poljoprivredno obuhvata svega 3,8% ukupnog stanovništva. Aktivno poljoprivredno stanovništvo čini 73,6% ukupnog poljoprivrednog stanovništva na području Timočke krajine, a nešto je veće učešće aktivnog u ukupnom poljoprivrednom stanovništvu Zaječarskog (74,2%) u odnosu na Borski upravni okrug (73,0%). U periodu 1971-2002. godine, poljoprivredno stanovništvo na području Timočke krajine se smanjilo za 6,3 puta, odnosno sa približno 55% koliko je bilo 1971. godine opalo je na samo 10,7% 2002. godine. Najdrastičniji pad poljoprivrednog stanovništva u tom periodu beleži opština Knjaževac sa 33219 (1971. godine) na 2244 (2002. godine), tj. poljoprivredno stanovništvo se smanjilo 14,8 puta.

3 PRIVREDNI/EKONOMSKI RAZVOJ

3.1. OSNOVNI EKONOMSKI POKAZATELJI

U strukturi prihoda Regiona dominira poljoprivreda, lov, šumarstvo i vodoprivreda sa 43,7%, zatim prerađivačka industrija sa 20,6%, trgovina sa 15,9%, saobraćaj 10,2%, građevinarstvo 5,7% (Tabela 6). Sektor usluga učestvuje u narodnom dohotku sa 30,0%, proizvodni sektor (industrija, rudarstvo i građevinarstvo) sa 26,3%, dok sektor primarnih delatnosti (poljoprivreda, šumarstvo, vodoprivreda, lov i ribarstvo) čine 43,7% nacionalnog dohotka Timočke krajine.

UKUPNO	Srbija	Region	Borski okrug	Zaječarski okrug
	100,0	100,0	100,0	100,0
1. Poljoprivreda, šumarstvo	17,0	43,7	46,8	41,2
2. Ribarstvo	0,04	0,01	0,01	0
3. Vađenje ruda i kamena	5,0	-0,01	-1,65	1,3
4. Prerađivačka industrija	27,1	20,6	24,2	17,7
5. Proiz.elek.ener.,gasa i vode	1,9	-1,1	-8,6	4,9
6. Građevinarstvo	7,3	5,7	5,6	5,9
7. Trgovina	24,7	15,9	16,1	15,7
8. Hoteli i restorani	1,8	3,3	4,2	2,4
9. Saobraćaj i skladištenje	10,4	10,2	11,3	9,3
10. Aktivnosti sa nekretn.	4,2	1,6	1,6	0,8
11. Zdravstvo i socijalni rad	0,2	0,6	0,4	0,7
12. Ostale komunalne i lične usluge	0,2	0,01	0,01	0,01

Table 3: Struktura narodnog dohotka Timočke krajine prema delatnostima, 2005.

Izvor podataka: RZS

Regionalne razlike u BDV (bruto dodata vrednost) privrede, posebno industrije, ukazuju da je udeo Borskog i Zaječarskog okruga oko 2% u BDV industrije u Srbiji (Table 4). Dostignuti nivo razvijenosti Regiona ukazuje na zaostajanje za republičkim prosekom prema osnovnim indikatorima. Borski i zaječarski okrug u 2007.godini beleže 92,3% republičkog proseka prema pokazatelju BDV u industriji/zaposlenom, odnosno 83,8% proseka BDV po stanovniku, što ukazuje na podprosečnu produktivnost (industrije) timočke regije. Ovu ocenu potvrđuje i podatak o jediničnim troškovima rada u prerađivačkoj industriji u borskom i zaječarskom regionu koji iznose 121,8% republičkog proseka.

Indikator	Indeks odnosa RS=100
Ukupna zaposlenost	76,2
Konkurentnost	74,1
Produktivnost rada privrede	61,9
BDV u industriji/zaposlenom	92,3
BDV u industriji/stanovniku	83,8
Investicije/stanovniku	27,7
Izvoz	111,7
Ulaganja u istraživanja i razvoj	57,4

Table 4: Pokazatelji nivoa razvijenosti Timočke krajine, 2008.

Izvor podataka: RZS

Prema podacima iz 2009. godine, najniži nivo investicija po stanovniku u odnosu na republički prosek zabeležen je u Borskom i Zaječarskom okrugu (72,3% ispod proseka).

Značajna karakteristika regiona je činjenica da Timočka Krajina beleži suficit u izvozu.

	Izvoz u US\$	Uvoz u US\$	Razlika u US\$
Timočka Krajina	153.198.101	143.897.586	9.300.515
UKUPNO SRBIJA:	5.190.100.000	9.760.000.000	-4.569.900.000

Table 5: Uvoz - izvoz u periodu januar-avgust 2009, u US\$

Izvor: Regionalna privredna komora Zaječar, Nacionalni Zavod za Statistiku

Najznačajnije izvozne aktivnosti su vezane za eksploataciju i preradu bakra i proizvodnju odeće i obuće.

Promet metalima i rudama u Timočkoj Krajini ima udeo u iznosu od više od 1/3 ukupnog izvoza Republike Srbije, dok više od 10% izvoza obuhvata izvoz kožne obuće. Sa druge strane, Struktura uvoza prati strukturu izvoza do nekog stepena, što govori o činjenici da su sirovine i oprema predmet uvoza i koriste se za preradu glavnih izvoznih proizvoda.

Aktivnost	Vrednost izvoza u US\$	Učešće u % u poređenju sa Republikom Srbijom
Promet metala i ruda	54,827,594	35.79%
Prerada bakra	36,588,850	23.88%
Proizvodnja kožne obuće	14,437,948	9.42%
Brodogradnja i popravke	8,756,653	5.72%
Proizvodnja izolovanih provodnika i kablova	6,437,627	4.20%
Proizvodnja bakra	4,269,995	2.79%
Proizvodnja nameštaja	2,491,261	1.63%
Prerada, konzerviranje voća i povrća	2,305,744	1.51%
Proizvodnja stolica	2,302,991	1.50%
Promet gorivima	2,289,062	1.49%
Proizvodnja poljoprivredne mehanizacije	2,232,740	1.46%
Proizvodnja nameštaja	2,139,898	1.40%
Promet na veliko	1,500,757	0.98%
Proizvodnja svetiljki i opreme za osvetljenje	1,407,898	0.92%
Proizvodnja metalnih konstrukcija i delova	1,302,750	0.85%

Table 6: Izvoz po aktivnostima iz Timočke Krajine u periodu januar-avgust 2009. u US\$

Izvor: Regionalna privredna komora Zaječar, Nacionalni Zavod za statistiku

Aktivnost	Vrednost uvoza u US\$	Učešće u %
Promet metala i ruda	42,575,170	29.59%
Prerada bakra	28,450,889	19.77%
Proizvodnja električne energije iz hidroelektrana	18,199,851	12.65%
Promet gorivom	13,763,545	9.56%
Brodogradnja	10,319,391	7.17%
Proizvodnja obuće od kože	6,180,280	4.29%
Proizvodnja izolovanih provodnika i kablova	4,819,252	3.35%
Proizvodnja bakra	3,900,294	2.71%
Promet na veliko	2,376,986	1.65%
Promet opremom za centralno grejanje	1,781,646	1.24%
Proizvodnja piva	1,398,437	0.97%
Proizvodnja stolica	1,217,747	0.85%
Proizvodnja poljoprivredne mehanizacije	804,072	0.56%
Proizvodnja svetiljki i opreme za osvetljenje	744,191	0.52%
Proizvodnja muzike	583,622	0.41%
Prodaja motornih vozila	551,140	0.38%

Table 7: Izvoz po sektorima, u period januar – avgust 2009 u USD

Izvor: Regionalna privredna komora

U dosadašnjem razvoju privrede na području Timočke krajine, privatni sektor privređivanja (preduzeća, radnje, poljoprivredna gazdinstva) bio je relativno zapostavljen, zbog dominacije društvene i državne svojine. Razvoj malih i srednjih preduzeća je veoma usporen, sa pretežnim učešćem trgovine i ugostiteljstva. Udeo privatnog sektora u ukupnoj zaposlenosti na području Timočke krajine je 14,5% (Borski okrug) i 17% (Zaječarski okrug). Preduzetnička aktivnost stagnira i praćena je smanjenjem broja zaposlenih. To ilustruje kretanje osnovnih pokazatelja u sektoru MSPP. Zaposleni u MSPP Regiona čine 3,7% broja ukupno zaposlenih u MSPP Republike. Udeo MSPP Regiona u prometu u Republici Srbiji iznosi 2,4%, dok je njihovo učešće u stvaranju BDV sektora MSPP u Republici Srbiji 2,1%.

Prema Indeksu razvoja MSPP, Borski i Zaječarski okrug nalaze se na dnu lestvice u Srbiji. U Timočkoj krajini posluje 1,7% MSP Srbije (0,8% u Borskom i 0,9% u Zaječarskom okrugu).

Prema podacima iz 2009., najniža stopa investiranja po glavi stanovnika je zabeležena u borskom i zaječarskom okrugu (samo 27,7% republičkog proseka).

Područje Timočke krajine raspolaže velikim hidroenergetskim potencijalom (reka Dunav), koji je iskorišćen kroz hidroenergetski i plovidbeni sistem Đerdap (hidroelektrane „Đerdap 1“ na području opštine Kladovo i „Đerdap 2“ na području opštine Negotin).

Region raspolaže sa 6 industrijskih zona (Bor, Zaječar, Knjaževac, Majdanpek, Negotin i Kladovo) uz značajan neiskorišćen poslovni i skladišni prostor koji se nalazi u opštinama Negotin, Zaječar i Bor.

3.2. ZAPOSLENOST I NEZAPOSLENOST

U proteklom periodu evidentan je stalni pad zaposlenosti na području Timočke krajine. U 1991. na području Timočke krajine bilo je 93.758 zaposlenih, u 2001. godini bilo je 68.825 zaposlenih, dok je u 2008. godini bilo 57.829 zaposlenih od kojih je 23.240 žena.

januar 2010.		UKUPNO TIMOČKA KRAJINA	
UKUPNO	Ukupno	27,102	
	Žene	13,995	
Stepen stručne spreme	I	Ukupno	9,896
		Žene	5,251
	II	Ukupno	1,618
		Žene	853
	III	Ukupno	6,652
		Žene	2,757
	IV	Ukupno	6,668
		Žene	3,997
	V	Ukupno	275
		Žene	34
	VI-1	Ukupno	1,093
		Žene	633
	VI-2	Ukupno	43
		Žene	23
	VII-1	Ukupno	846
		Žene	443
	VII-2	Ukupno	10
		Žene	4
	VIII	Ukupno	1
		Žene	0

Table 8: Broj nezaposlenih u Timočkoj Krajini

Izvor podataka: Nacionalna služba za zapošljavanje, 2010

Najveći broj zaposlenih imaju opštine Zaječar (14.895 zaposlenih), Bor (13.185 zaposlenih), Negotin (6.921 zaposlenih) i Knjaževac (6.829 zaposlenih).

U ukupnoj zaposlenosti na području regiona po sektorima delatnosti u 2008. dominira prerađivačka industrija (11.751 radnika ili 20,3%), zdravstvo (6.285 zaposlenih ili 10,9%), vađenje ruda i kamena (4.383 radnika ili 7,6%), obrazovanje (4.307 radnika ili 7,4%), trgovina (3.326 zaposlenih ili 5,8%), građevinarstvo (4,9%), saobraćaj i skladištenje (4,4%), poslovi sa nekretninama (2,5%), hoteli i restorani (1,3%), dok je u delatnostima poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede angažovano svega 2,1% zaposlenih.

Broj zaposlenih po sektorima delatnosti (zaposleni u privrednim društvima, ustanovama, zadrugama i organizacijama)	Srbija	Timocka krajina
Ukupno	1,428,457	44,926
Poljoprivreda, šumarstvo i vodoprivreda	48,505	1,232
Ribarstvo	1,023	23
Vađenje ruda i kamena	23,317	4,383
Prerađivačka industrija	370,354	11,751
Proizvodnja elektr. energije, gasa i vode	45,786	2,835
Građevinarstvo	82,569	1,791
Trgovina na veliko i malo, opravka	199,495	3,326
Hoteli i restorani	23,644	733
Saobraćaj, skladištenje i veze	108,431	2,518

Finansijsko posredovanje	32,775	313
Poslovi s nekretninama, iznajmljivanje	74,662	1,465
Državna uprava i socijalno osiguranje	69,442	2,411
Obazovanje	132,982	4,307
Zdravstveni i socijalni rad	160,587	6,285
Druge komunalne, društvene i lične usluge	54,887	1,560

Table 9: Broj zapošljenih prema sektoru, prosek 2008.

Izvor: Nacionalni zavod za statistiku

	Površina (km ²)	Broj stanovnika	Stopa nezaposlenosti	Prosečna zarada
Srbija	88,361	7,365,507	16.4 %	442 €
Timočka krajina	7,130	284,112	25.24 %	265 €

Table 10: Podaci o nezaposlenosti i prosečnim zaradama za septembar 2009

Izvor podataka: RZS

U periodu 1991-2009. broj nezaposlenih na području Timočke krajine je gotovo udvostručen - sa 15.143 na 26.896 lica, od čega je 13.978 žena. Stopa nezaposlenosti je veoma visoka - izražena kao odnos broja nezaposlenih i ukupno zaposlenih je 50,1% ili 10,2% ukupnog stanovništva Regiona. Prosečna stopa nezaposlenosti u 2005. bila je 23%. Udeo timočke regije u RS prema nezaposlenosti iznosi 3,5%.

Indikator	Udeo Timočke krajine u RS, u %
Ukupan prihod	2,0
Ukupna zaposlenost	4,2
Industrijska zaposlenost	4,1
Nezaposlenost	3,5
Gubici u privredi	7,9
Bruto dodata vrednost industrije	2,0
Investicije u osnovna sredstva	1,4
Broj MSPP	2,7
Zaposlenost u MSPP	3,7

Table 11: Relativni značaj regiona Timočke krajine u Republici Srbiji prema izabranim indikatorima, 2007-2008.

Izvor podataka: RZS

Ovaj region raspolaže sa 2% ukupnog prihoda i čak 7,9% gubitka u privredi Srbije, što je posledica devastacije pre svega industrijskog sektora.

Struktura zaposlenih prema sektorima delatnosti pokazuje da je prema Popisu 2002. godine na području Timočke krajine najviše angažovanih u tercijarnom sektoru (38%), zatim u sekundarnom (37,7%), a najmanje u primarnom sektoru delatnosti (24,3%). Najmanje učešće zaposlenih u primarnom sektoru karakteristično je za opštinu Bor i iznosi samo 9,1%. Sa druge strane, opština Sokobanja ima 48,2% zaposlenih u primarnom sektoru, a visok udeo imaju i opštine Negotin (44,2%) i Boljevac (41,9%). U sekundarnom sektoru najviše je zaposlenih u opštinama Majdanpek (55,3%) i Bor (53,1%), tj. više od polovine aktivnog stanovništva. Visoko učešće sekundarnog sektora karakteristično je i za opštinu Knjaževac (50,1%), dok opštine Sokobanja (14,7%) i

Negotin (18,6%) imaju najmanju zastupljenost zaposlenih u ovom sektoru delatnosti. Tercijarni sektor delatnosti je najviše zastupljen u opštinama Kladovo (46,5%) i Zaječar (46,7%), a najmanje zaposlenih u ovom sektoru imaju opštine Majdanpek (25,6%) i Boljevac (29,2%). U periodu 1971-2002. godine, opšta tendencija na području Timočke krajine je smanjenje učešća zaposlenih u primarnom sektoru (sa 69,8% na 24,3%), uz porast učešća zaposlenih u sekundarnom (sa 16,8% na 37,7%) i tercijarnom sektoru delatnosti (sa 13,3% na 38,0%).

3.3. POTENCIJALI I OGRANIČENJA

3.3.1 Industrija i preduzetništvo

U periodu 1991-2008. industrijska zaposlenost ovog područja je 2,4 puta smanjena ili za 26.627 lica (sa 45.596 na 18.969 radnika). Od ukupno 57.828 zaposlenih u regiji Timočke krajine u industriji radi 18.969 lica (2008.), od kojih je 11.751 u prerađivačkoj industriji, 4.383 lica u sektoru vađenja i prerade ruda i 2.835 u delatnosti proizvodnje električne energije, gasa i vode.

Industrijsku strukturu karakteriše dominacija kapitalno-intenzivnih kapaciteta baznog rudarsko-topioničarskog, energetskog i industrijskog sektora: proizvodnja i prerada ruda bakra, proizvodnja nemetala, proizvodnja električne energije, proizvodnja uglja i građevinskih materijala. U prerađivačkoj industriji zastupljeni su prehrambena, mašinogradnja, metaloprerađivačka, proizvodnja plastičnih produkata, hemijska industrija, proizvodnja abraziva, tekstilna, prerada kože, grafička, drvna industrija, itd.

Najzastupljenije industrije po opštinama su: rudarstvo i metalurgija u Boru i Majdanpeku; energetika i hemijska industrija u opštinama Kladovo i Negotin; prehrambena industrija, industrija obuće, tekstila, mašinska industrija u opštinama Knjaževac i Zaječar; banjski turizam i usluge u opštini Sokobanja.

Region karakteriše smanjen broj privrednih subjekata. Tako je 31.12.2005. godine na području Timočkog regiona bilo registrovano 2.792 pravna lica iz oblasti privrede, i to 1.289 subjekta na području Borskog okruga, ili 46,2% od ukupnog broja na Regionu, a na području Zaječarskog okruga 1.503 privredna subjekta. U odnosu na broj privrednih subjekata na nivou Republike Srbije ukupan broj privrednih subjekata u Regionu je imao učešće od 3,5%.

Ukupan broj privrednih subjekata u Republici 31.12.2009. godine je bio 97.810 ili za 25,1% više nego na kraju 2005. godine. Na nivou Timočke krajine broj pravnih lica u privredi je znatno smanjen - u Borskom okrugu na 270, a u Zaječarskom na 306, što daje zbir od ukupno 576 privrednih pravnih lica, ili svega 0,6% u odnosu na njihov ukupan broj u Republici. Može se uočiti da je broj pravnih lica u privredi regiona u 2009. godini sveden na jednu petinu od evidentiranog broja u 2005. Do smanjivanja broja pravnih lica u privredi došlo je postepeno kroz čitav posmatrani period, s tim što je dinamika smanjivanja bila više izražena u godinama 2006/2005 i 2007/2006.

Kada se radi o industrijskoj proizvodnji i izvozno-uvoznim rezultatima, u tabelama koje slede se jasno vide karakteristike regiona u odnosu na Srbiju:

Godina	Izvoz	Index	Uvoz	Izvoz Srbija	% učešća Regiona	Uvoz Srbija	% učešća Regiona
1987	221,9	-	133,8				
1988	243,5	109,7	220,6				
1989	281,4	115,6	186,9				
1990	470,9	167,3	297,4				
1991	378,5	80,3	201,5				
1996	144,5	-	207				
1997	172,5	119,4	165,3				
1998	173,8	100,8	136,7				
1999	75,4	43,4	70,3				
2000	79,7	105,6	99,4				
2001	77	96,6	73,5				
2002	64,4	83,7	59,9				
2003	78,7	122,1	63,9				
2004	72,5	92,1	79,7	3523,4	2,1	10753,2	0,7
2005	164,2	126,5	164,5	4481,8	3,7	10461	1,3
2006	290	176,6	290,2	6247,9	4,6	13172,3	2,2
2007	295,7	101,9	284,5	8824,8	3,4	18350,4	1,6
2008	336,6	113,8	314,5	10972,8	3,1	22875,3	1,4
2009	225,3	66,9	204,5	8344,9	2,7	15581,6	1,3
2008/1990	-134,3		17,1				
2008/1998	162,8		177,8				
2008/2000	256,9		215,1				
2009/2000	145,6		105,1				

Table 12: Izvoz-uvoz na području regiona i Srbije u periodu 1987.g.do 2009.g.(u mil. \$)

Izvor: Regionalna privredna komora

Godine	Indeksi Region	Indeksi Srbija
1990/1989	93,9	
1991/1990	90	
1992/1991	84,8	
1993/1992	68,2	
1994/1993	109,8	
1995/1994	106,3	
1996/1995	105,2	
1997/1996	100,5	
1998/1997	97,9	

1999/1998	83,2	
2000/1999	92,1	
2000/1990	48,18%	
2001/2000	91,4	
2002/2001	104,1	
2003/2002	71,4	
2004/2003	104,9	107,1
2005/2004	120,8	100,8
2006/2005	101,5	104,7
2007/2006	99,1	103,7
2008/2007	107,3	101,1
2009/2008	87,5	87,9
2008/1990	44,77%	
2008/2000	92,90%	
2009/2000	81,3	
2009/1990	39,36	

Table 13: Indeksi industrijske proizvodnje u regionu i Srbiji u periodu 1990.g. do 2009.g.

Izvor: Regionalna privredna komora

Na području Timočke krajine postoji nekoliko velikih firmi koje imaju ključnu ulogu za razvoj opština (RTB Bor, Industrija hemijskih proizvoda u Prahovu, Fabrika Kablova, preduzeće za puteve „PZP-STRABAG“ i fabrika mlečnih proizvoda "Impaz" u Zaječaru, Leda - "Falc east" i tekstilna preduzeća "Azzaro" i "Beba kids" u Knjaževcu, Brodogradilište u Kladovu, Fabrika bakarnih cevi u Majdanpeku, ATB - FOD, EUROFOIL (Fabrika poliestera) i druga preduzeća u opštini Bor, IMT "Agromehanika" AD Boljevac, AD "Almag" Kladovo, AD "Đedap usluge" Kladovo i dr.).

Privreda područja Timočke krajine u značajnoj meri zavisi od daljeg razvoja dva najveća društvena preduzeća: RTB Bor i privrednog društva „Đerdap“ (Hidroelektrane „Đerdap 1“ i „Đerdap 2“).

Razvoj preduzetništva na području Timočke krajine, odnosno zanatstva, trgovine i ugostiteljstva intenzivnije započinje polovinom devetnaestog veka. Već između dva svetska rata udeo ove grane u ukupnoj privredi je veoma značajan po obimu usluga, produkciji i broju zaposlenih. Zajedno sa vlasnicima radnji u pojedinim periodima bilo je zaposleno oko četiri hiljade radnika. U tadašnjem srezu Zaječar (period neposredno pre II sv. rata) bilo je registrovano 658 zanatsko-preduzetničkih radnji te je po tome ovaj srez bio treći u Srbiji. Značajniji udeo u ovoj oblasti u tom periodu imaju Knjaževac i Negotin sa više od četiri stotine registrovanih zanatskih radnji. Period posle II svetskog rata karakteriše postepeno smanjivanje broja zanatskih radnji zbog poznate politike tadašnje vlasti prema privatnoj inicijativi. Period od sredine osamdesetih godina XX veka je "novi početak" za privatnu inicijativu. Ekonomske i društvene okolnosti se menjaju te dolazi do ozbiljnijeg razvoja tzv "privatnog sektora"

Prema raspoloživim podacima na području Timočke krajine postoje i rade 6629 preduzetnička subjekta, prema podacima iz 2009. Prema strukturi, odnosno pretežnoj delatnosti najzastupljeniji

su preduzetnici u sledećim oblastima: trgovina, prerađivačka industrija, saobraćaj, ugostiteljstvu i građevinarstvu. Preduzetnici na području Timočke krajine zapošljavaju ukupno 11.713 radnika.

3.3.2 Poljoprivreda i prehrambena industrija

Timočka krajina ima oko 375,3 hilj. ha poljoprivrednog zemljišta, što čini 52 % površine ukupne teritorije i osetno je manje od odgovarajućeg republičkog proseka (63,7 %).

Velike površine prostora su degradirane rudarskim radovima, posebno na području opština Bor i Majdanpek. Prema podacima za 2007. godinu, oko 15% ukupnih površina oranica i bašti se uopšte ne obrađuje, znatan deo voćnjaka i vinograda je ekstenzivno negovan ili pak zaparložen, livade se redovno ne kose, a planinske pašnjake zauzimaju šikare.

Prema kriterijumu preovlađujuće nadmorske visine i nagiba terena na nivou KO, najveći deo Timočke krajine prostire se terenima na 200-350 m n.v., koji su u nižim predelima naročito pogodni za uzgajanje vinove loze, a u višim – voća. Ravničarska područja, pogodna za intenzivnu ratarsko-povrtarsku proizvodnju su relativno skromno zastupljena plodnim zemljištima Ključa i Negotinske nizije. Blizu jedne trećine ukupne teritorije zauzimaju planinski atari, većinom sa ozbiljnim ograničenjima za razvoj poljoprivrede.

U proseku, oko 55% ukupnih poljoprivrednih površina čine oranice, blizu 40% livade i pašnjaci, 2,9% voćnjaci i 2,7% vinogradi. Na nivoima upravnih okruga ovi odnosi su bezmalo identični, dok se opštine međusobno bitno razlikuju, pre svega, u pogledu zastupljenosti oranica (njive i skromne površine vrtova), voćnjaka i vinograda, odnosno livada i pašnjaka, primarno u zavisnosti od geofizičkih uslova (Tabele ispod).

Naziv područja	Svega KO	Njive	Vrtovi	Voćnjaci	Vinogradi	Livade	Pašnjaci	Svega poljoprivredno
TIMOČKA KRAJINA	268	199795	1032	10824	10086	71463	73761	366961
Ravničarsko	22	22232	117	217	2090	2538	1976	29170
Brežuljkasto	84	83427	459	2747	5277	17750	13972	123632
Brdsko	95	59393	280	4953	1953	27188	27476	121244
Planinsko	67	34743	175	2908	765	23987	30336	92915
Borski okrug-svega	96	86732	390	4591	5549	36537	25276	159073
Ravničarsko	22	22232	117	217	2090	2538	1976	29170
Brežuljkasto	38	39075	194	1203	2758	12072	7816	63118
Brdsko	24	18017	42	2118	431	12979	10889	44477
Planinsko	12	7407	36	1052	270	8948	4594	22308
Zaječarski okrug - svega	172	113063	642	6234	4537	34927	48486	207888
Brežuljkasto	46	44352	265	1544	2520	5678	6156	60514
Brdsko	71	41375	238	2834	1523	14210	16587	76767
Planinsko	55	27336	139	1855	495	15039	25743	70607

Table 14: Prostorni raspored poljoprivrednog zemljišta Timočke krajine po namenama korišćenja (u ha)

Izvor: Republički geodetski zavod, Republika Srbija, Beograd, april 2009. godine

Naziv područja	% površine ukupne teritorije			% ukupne poljoprivredne površine				
	Poljoprivredno	Šume	Ostalo	Oranice	Voćnjaci	Vinogradi	Livade	Pašnjaci
TIMOČKA KRAJINA	51.5	41.7	6.8	54.7	2.9	2.7	19.5	20.1
Ravničarsko	66.7	15.3	17.6	76.6	0.7	7.2	8.7	6.8
Brežuljkasto	63.8	29.6	6.6	67.9	2.2	4.3	14.4	11.3
Brdsko	47.0	47.1	6.0	49.2	4.1	1.6	22.4	22.7
Planinsko	42.7	51.4	5.9	37.6	3.1	0.8	25.8	32.6
Borski okrug-svega	45.4	46.6	7.9	54.8	2.9	3.5	23.0	15.9
Ravničarsko	66.7	15.3	17.6	76.6	0.7	7.2	8.7	6.8
Brežuljkasto	59.9	33.8	6.3	62.2	1.9	4.4	19.1	12.4
Brdsko	37.1	56.0	7.0	40.6	4.8	1.0	29.2	24.5
Planinsko	27.3	66.4	6.2	33.4	4.7	1.2	40.1	20.6
Zaječarski okrug - svega	57.4	36.9	5.8	54.7	3.0	2.2	16.8	23.3
Brežuljkasto	68.5	24.6	6.9	73.7	2.6	4.2	9.4	10.2
Brdsko	55.6	39.3	5.1	54.2	3.7	2.0	18.5	21.6
Planinsko	52.0	42.3	5.7	38.9	2.6	0.7	21.3	36.5

Table 15: Prostorne strukture korišćenja ukupnih i poljoprivrednih površina (u %)

Izvor: Republički geodetski zavod, Republika Srbija, Beograd, april 2009. godine

Učešće voćnjaka (ukupno oko 10 hilj. ha) u ukupnim poljoprivrednim površinama je prostorno izraženo heterogeno, od gotovo zanemarljivog u nizijskim i višim planinskim atarima, do preko 9% u okruženju Knjaževca gde postoje savršeni klimatski i drugi agroekološki uslovi za uzgajanje raznovrsnog kontinentalnog voća konvencionalnim metodama.

Pod vinogradima se takođe nalazi oko 10 hilj. ha. Ovaj Timočki vinogradarski rejon se deli na dva podrejonu: severni – krajinski i južni – knjaževački. U krajinskom podrejonu nalaze se vinogorja: ključko, brzopalanačko, mihajlovačko, negotinsko i rajačko, a u knjaževačkom podrejonu: borsko, boljevačko, zaječarsko, vrbičko i džervinsko.

I pored veoma neujednačenog proizvodno-ekonomskog potencijala, livade (71463 ha) i pašnjaci (73761 ha) Timočke krajine imaju izvanredne predeone vrednosti i veliki značaj za očuvanje biodiverziteta. Izuzev severnih delova Kučaja i predela Slemena, njihov bonitet se, po pravilu, pogoršava uporedo sa povećavanjem nadmorske visine, ali uz znatne modifikacije pod uticajem mikroklimatskih faktora.

Najbolje livade ima opština Sokobanja, a pašnjake – Majdanpek, dok su pašnjaci Stare planine u slivu Timoka većinom slabi. Izuzetak čini serija crnovrških pašnjaka koji su dobri za ispašu, ne samo ovaca, već i muznih krava.

Apsolutno preovlađujući deo poljoprivrednih (81%), a naročito obradivih zemljišta (94%) Timočke krajine nalazi u privatnom posedu porodičnih gazdinstava. Prema podacima Popisa 2002., 40986 domaćinstava (41,7 % od ukupnog broja) ima poljoprivredno gazdinstvo, većinom s jako malom površinom obradivog zemljišta, nedovoljnom za obezbeđenje minimuma novčanih prihoda potrebnih za pokriće savremenih egzistencijalnih potreba, a još manje za ulaganja u razvoj i unapređenje poljoprivredne proizvodnje. Gazdinstva koriste u proseku 2,9 ha obradivog zemljišta, koje čini 48% od ukupno korišćenog zemljišta u svojini. Oko 25% ima manje od 2 ha, a više od polovine manje od 5 ha ukupno korišćene površine zemljišta, što uključuje i šume, površine pod zgradama, puteve i druge nepoljoprivredne namene. Krupniji zemljišni posedi se retko sreću,

posebno iznad 20 ha. Struktura korišćenja zemljišta je nešto povoljnija, jer gazdinstva veća od 10 ha drže oko trećinu obradivih površina.

Brojno stanje i sastav stočnog fonda se, može nepovoljno oceniti sa stanovišta očuvanja površina i kvaliteta poljoprivrednog zemljišta i drugih vrednosti ruralnih područja. Na nivou naselja broj pojedinih vrsta stoke zavisi u mnogo većoj meri od broja domaćinstava s gazdinstvom, nego od raspoloživih površina poljoprivrednog zemljišta, a naročito od površina livada i pašnjaka. Prosečan broj uslovnih grla stoke na 100 ha poljoprivrednog zemljišta je u Timočkoj krajini (17,8) mnogo niži od Republike u celini (33,9). Najnepovoljniji odnos stoke prema zemljištu imaju predeli Negotinske nizije, a najpovoljniji brdski atari opštine Sokobanja.

Opšti nivo tehničko-tehnološke opremljenosti porodične poljoprivrede se može oceniti kao nezadovoljavajući. Traktorski park je većim delom amortizovan i slabe pogonske snage. Nedostaju specijalizovane priključne mašine, oprema za zaštitu i negu vinograda i voćnjaka, osavremenjavanje proizvodnje, transporta i skladištenja kabaste stočne hrane, rashladna tehnika, aparati za mužu i sl. Slabo su razvijene proizvodne, tržišne i društvene usluge, posebno u brdsko-planinskim selima, koja su uz to i saobraćajno teško dostupna.

Prema podacima za 2009.godinu, ukupan broj registrovanih poljoprivrednih gazdinstava na teritoriji Republike Srbije iznosi 441 908, od toga ukupan broj za Zaječarski i Borski okrug iznosi 19 236, što je 4,35% od ukupnog broja registrovanih u Srbiji.

Najveći broj registrovanih gazdinstava ima zemljišne posede od 2-5 ha (121.942), a najmanje gazdinstava ima zemljišne posede od 15-20 ha (7.542) i preko 20 ha (10.009).

U Timočkoj krajini dominiraju gazdinstva koja imaju posede od 2 – 5 ha.

Registrovana poljoprivredna gazdinstva se u najvećem broju bave isključivo poljoprivredom (163.512), ali su u značajnom broju prisutni i penzioneri (110.590). Poljoprivreda je pretežna (30.302) ili dodatna (59.239) delatnost značajnom broju gazdinstava.

Zbirno govoreći u Timočkoj krajini je veći broj penzionera koji vode gazdinstva i to 5781 u Zaječarskom i 1702 u Borskom okrugu) nego poljoprivrednih gazdinstava koja se bave isključivo poljoprivredom.

Kada govorimo o poljoprivrednoj proizvodnji važno je istaći sledeća poredjenja proizvodnje nekada i danas (po podacima Regionalne privredne komore):

Prerada žitarica

90 tih godina Timočka krajina je imala 110 000 t silosnog prostora i 26 450 t podnih skladišta koja su uvek bila puna, jer se tada otkupljivalo preko 2.700 vagona pšenice. Uvek su postojale prelazne zalihe, kako bi mlinovi radili punim kapacitetom do oktobra meseca tekuće godine.

Specijalizovane mlinarske organizacije su u svom sastavu imale silose, mlinove, pekare. Danas se otkupljuje oko 900 vagona pšenice.

Proizvodnja piva

Zaječar i Timočka krajina bili su prepoznatljivi po proizvodnji piva. Zaječarska pivara „7.septembar“ proizvodila je razne vrste piva u različitim pakovanjima. Godišnja proizvodnja je bila oko 1 milion hektolitara. I po kapacitetu i po ekonomskim efektima zauzimala je drugo ili treće mesto u bivšoj Jugoslaviji. Tada je pivari bilo 500 zaposlenih, posle prve privatizacije 250 a posle druge 109.

Proizvodnja piva danas je takođe smanjena i sada je oko 300.000 hl.

Stočarstvo

Stočarsku proizvodnju karakteriše opadanje stočnog fonda, čemu je osnovni uzrok starenje stanovništva na selu i sve manja zainteresovanost za bavljenje poljoprivrednom proizvodnjom .I pored izrazito prirodno povoljnih uslova, u poslednjoj deceniji beleži se pad broja grla stoke koji iznosi 2-3% na godišnjem nivou.Broj grla goveda u Srbiji iznosi oko 1.057.000, svinja 2.648.641, ovaca 1.504.000 i živine 22.821.000.

U odnosu na 2000.god. u Timočkoj krajini smanjen je broj goveda za 35% (47.180), svinja za 42%(90.000), ovaca za 35% (89.771) i živine za 53% (584.822).

Prerada mleka

U Srbiji je 2009. je proizvedeno oko 1.534 miliona litara kravljeg mleka, a potrošnja mleka u Srbiji je oko 180 litara po stanovniku, što nas dovodi na dno lestvice potrošnje mleka u Evropi.

Godišnja prerada mleka u Timočkoj Krajini 90-tih godina iznosila je 101.025.000 litara (IMPAZ, Džersi, Mlekara Negotin, Mlekara Sokobanja), danas je smanjena za 83% i iznosi 55.009.096 litara.

Karakterističan je primer IPAZ-a. Pre privatizacije je prerađivano 80-100 hiljada litara mleka dnevno sa asortimanom od 13 proizvoda. IMPAZ je stimulisao svoje proizvođače mleka davanjem premija, kupovinom dobrih muznih krava, podelom povoljnih kredita. Tada je bilo zapošljeno 350 radnika.

Danas, mlekara IMLEK AD Beograd, Mlekara Zaječar dnevno prerađuje 40 hiljada litara mleka, ima jako smanjen asortiman proizvoda, Smanjen je i broj radnika za otprilike trećinu.

Vinogradarstvo

Sa 65 430 rodni čokota proizvodnja grožđa u Timočkoj Krajini 90 tih godina iznosila je 47.905 tona. Danas je broj rodni stabala smanjen za 20%, a površina pod vinogradima smanjena 38%.

Prerada grožđa obavljala se u tada savremeno izgrađenim i opremljenim vinskih preduzećima Krajina vino (kapaciteta oko 1.500 vagona) i Džervin (oko 800 vagona).Ove dve firme su proizvodile preko 2000 vagona vina, rakija i sokova.

Timočka krajina danas nema većih proizvođača timočkih vina, proizvodnja ne prelazi 60 vagona tako da treba dosta vremena da se dostigne deo proizvodnje vina koji je bio.

Proizvodnja po kulturama, 2009 godina

KULTURA	OSTVARENA PROIZVODNJA u tonama
Pšenica	104.308
Kukuruz	132.227
Suncokret	8.412
Pasulj	3.171
Krompir	26.796
Detelina	44.791
Lucerka	66.147
Jabuka	6.297
Šljiva	15.453
Kruška	2.909
Grožđe	59.869
Jagoda	1.240
Malina	377
Trešnja	2.467

Najvažnija preduzeća iz poloprivrede i prehrambene industrije danas su:

Redni broj	Firma	Osnovna delatnost	Br. zaposl.
1.	UJEDINJENE SRPSKE PIVARE ZAJEČARSKO	Proizvodnja piva	109
2.	IMLEK AD BEOGRAD MLEKARA ZAJECAR	Proizvodnja mlecnih proizvoda	95
3.	AD ŽITOPROMET ZAJEČAR	Proizvodnja brašna, hleba, peciva, testenina i ostalih mlinsko-pekarskih proizvoda	234
4.	POLJOPRIVREDNO DOBRO ZAJEČAR AD ZAJEČAR	Prerada voća i povrća, ratarsko-voćarska proiz.	45
5.	D.O.O. ZA PROIZVODNJU MEDA TIMOMED, KNJAŽEVAC	Uzgoj pčela i proizvodnja pčelinjih proizvoda	23
6.	DELTA AGRAR	Poljoprivreda	70
7.	DOO ZA POLJ.PROIZ SALAS	Poljoprivreda	57
8.	DOO ADONIS, SOKOBANJA	Proizvodnja čajeva, otkup lekovitog bilja	26
9.	D.O.O.VENUS, KNJAŽEVAC	Otkup, prerada i konzervisanje voća i povrća	29

3.3.3 Šumarstvo i drvoprerađivačka industrija

Ukupna površina pod šumama na području Timočke krajine iznosi 325600 ha, od čega je u državnom vlasništvu 142800 ha (42,6%), a u privatnom vlasništvu 182800 ha (57,4%). Šumovitost područja Timočke Krajine je 45,1%, a optimalna šumovitost je procenjena na oko 55,0%.

Ukuna zapremina šuma iznosi 48.724.800 m³, a ukupan zapreminski prirast je 1.138.340 m³. Prosečna zapremina je 145 m³/ha, a prosečan zapreminski prirast je 3,39 m³/ha. Od ukupnog iznosa zapremine 54% otpada na državne šume, a 46% je u privatnim šumama, dok je u ukupnom zapreminskom prirastu podjednako učešće državnih i privatnih šuma. Prosečna zapremina je daleko veća u državnim šumama i iznosi 184 m³/ha, dok je u privatnim šumama 123 m³/ha.

Sve šume u državnom vlasništvu su razvrstane u 21 namensku celinu, a u NP „Đerdap“ i Parku prirode „Stara planina“ obuhvaćene su sa tri režima korišćenja. Po površini je dominantna namenska celina sa prioritetno proizvodnom namenom, koja pokriva 54,9% ukupno obrasle površine. Specifična proizvodna namena vezana je za proizvodnju semena i u tom smislu izdvojena je ukupna površina od 14,5 ha.

Zaštitne šume zemljišta od površinske erozije registrovane su na površini od 38,36 %.

Na području Regiona formirano je 28 lovišta, od čega su 4 ograđena. Prema raspoloživim podacima može se konstatovati da su uslovi za uzgoj divljači povoljni, ali da je stanje brojnosti, polne, starosne i kvalitativne strukture nepovoljno.

Drvena industrija predstavlja granu sa nizom komparativnih prednosti od kojih se posebno ističu: sirovinaska baza, kadrovi, relativno očuvani kapaciteti i dr. Proizvodnja drvne industrije je uslovljena sirovinском bazom, posebno primarna prerada drveta a količina i kvalitet se iz godine u

godinu, smanjuju. Što se tiče druge prednosti i ona se polako eliminiše, jer sistem školstva ne obezbeđuje adekvatne kadrove počev od zanatlija do fakultetski obrazovanih kadrova, sa nedovoljno praktičnih znanja.

Sa aspekta kapaciteta i tehnološke opremljenosti najgora situacija je i dalje u proizvodnji ploča i furnira. Kapaciteti pilanske prerade su usitnjeni i sa zastarelom opremom. Kod proizvodnje nameštaja od masiva opremljenost je ograničavajući faktor razvoja, posebno u površinskoj obradi drveta.

Ako se posmatramo fizički obim proizvodnje u drvenoj industriji 2009. godine, možemo konstatovati da je i kod proizvodnje proizvoda od drveta i kod proizvodnje nameštaja došlo do pada od 2,2% odnosno 8,4 % u odnosu na 2008. godinu.

Ostvaren izvoz drvne industrije u 2009. godini iznosi 6.429.472 USD i učestvuje u ukupnom izvozu privrednog područja regiona sa 2,9%. Izvoz je u odnosu na 2008. godinu smanjen za 6,3 % . Uvoz je takođe smanjen u odnosu na 2008. godinu i to za 12,3%

Kod nameštaja je takođe došlo do smanjenja izvoza i uvoza. Izveženo je robe u vrednosti od oko 3 miliona dolara, što je za 5,3% manje nego u 2008. godini. Uvoz za 2009. godinu iznosi oko 700 hiljada dolara i manje je za 26,2% nego u 2008. godini.

Ostvareni suficit iznosi oko 3,8 miliona dolara

Najveći izvoz ostvaren je kod proizvodnje stolica i sedišta i nameštaja i iznosi 3.162.552 dolara.

Preduzeća u drvenoj industriji uglavnom izvoze na tržišta Evropske Unije i republike bivše Jugoslavije. U strukturi izvoza zastupljeni su gotovi proizvodi, komadni, tapacirani i kuhinjski nameštaj, kao i drvena galanterija, dok se izvoz primarnog dela proizvodnje sastoji od izvoza rezane građe.

3.3.4 Turizam

Prema nacionalnoj strategiji razvoja turizma Republike Srbije, područje Timočke Krajine je struktuisano u oblast jugoistočne Srbije sa svoja dva okruga Zaječarski i Borski predstavljaju faktor razvoja nekoliko vrsta turizma: vodnog, planinskog banjskog, gradskog, tranzitnog, izletničkog, ruralnog i drugih vidova turizma i rekreacije.

Ovo područje raspolaže širokim spektrom atraktivnosti, jednim od tri ključna elementa za uspešan razvoj turizma i kao najvažniji potencijali se ističu: reka Dunav sa Đerdapskom klisurom, Velikim i Malim kanzanom i Nacionalnim parkom Đerdap. Visokoplaninski masivi od kojih dominira Stara planina. Ostala planinska područja, delom ili u celosti, zauzimaju oko 1500 km², ili 20% teritorije Regiona i to Kučajske planine, Deli Jovan, Mali i Veliki Krš, Miroč, Veliki Greben, Homoljske planine, Ozren, Rtanj, Devica, Tupižnica, Tresibaba, i Vrlejica.

Kulturna baština je zastupljena sa arheološkim nalazištima, spomenicima kulture, etno-vrednostima tradicionalnih sela i to: arheološka nalazišta Gamzigrad-Felix Romuliana, Ravna-Timacum minus, Diana-Zanes, Fetislam, Trajanova tabla, Trajanov most, Vrelo-Šarkaman, Lepenski Vir, Sokograd, Vrnđanski grad. Rajačke, Rogljevačke i Smedovačke pivnice, kao i kulturna dobra od velikog značaja kao što su Manastir Lapušnja, Manastir Gornja Kamenica, Manastir Koroglaš, Manastir Bukovo, Manastirska celina Suvodol, Manastir Lozica, Manastir Krepičevac, Manastir "Sv.Trojice" Manastirica i Manastir Vratna, Kuća Stevana Mokranjca i Stara negotinska crkva, Staro gradsko jezgro Negotina, Staro banjsko kupatilo u Sokobanji i mnoga druga.

Termomineralni izvori i pogodna klima, omogućavaju celogodišnje korišćenje banjskih potencijala u prvom redu Sokobanju, kao i Gamzigradsku banju i Brestovačku banju. Postoje potencijali za dalji razvoj turizma u Nikolićevskoj banji, Rgoškoj banji i Banji Jošanici.

Obilje prirodnih bogatstava i zdrava životna sredina daju preduslove za razvoj seoskog i turizma, zasnovanog na gostoprimstvu i izvornosti seoskog domaćinstva, sa celogodišnjom ponudom eko, etno, lovnih i drugih programa, proizvodnje zdrave hrane, etno-zanatskih proizvoda, sakupljanje šumskih plodova. Ovim vidom turizma dominiraju etno sela Ravna, Torlak, Lepenski Vir, Brza Palanka, Tekija, Balašević i ponuda se zasniva na kapacitetu od 146 registrovanih seoskih domaćinstava sa 825 kategorisanih ležajeva.

Poslednjih godina je otpočeo dinamičan razvoj planinskog turizma na Staroj planini. Ukupne investicije države u komunalnu i skijašku infrastrukturu su u periodu 2004. – 2009. premašile 36 miliona EUR. Osim na Staroj planini postoje uređena skijališta u Majdanpeku, Zaječaru, na Rtnju i na Crnom Vrh kod Bora.

Lovni i ribolovni turizam je nazastupljeniji u lovištima Dubašnica-Bor; Radičevac, Aldinac i Repušnica-Knjaževac; Velika Brezovica, Južni Kučaj i Dolina Vratnjanske reke-Boljevac; Moravica-Sokobanja; Vratna, Alija, Deli Jovan i Negotinska krajina-Negotin; Đerdap i Srna/Todorova reka-Majdanpek. Potencijali za razvoj ribolovnog turizma su bazirani na atraktivnosti Dunava i Đerdapskog jezera, vodoakumulacijama, i manjim veštačkim jezerima kao što su Bovansko, Grliško, Borsko, Sovinac, Kladovsko.

Na Dunavu, najvažnijem nautičkom koridoru, nisu dovoljno zastupljeni marine i pristani, jer ih ima samo 4 u Donjem Milanovcu, Tekiji, Kladovu i Brzoi Palanci, a jedina luka je u Prahovu. Turističko informativni punktovi su u Donjem Milanovcu, Kladovu, Zaječaru, Felix Romuliani, Knjaževcu i Sokobanji.

Ukupni smeštajni kapaciteti nisu u skladu sa potencijalima i mogućom tražnjom i rezultat su stagnacije turističkih aktivnosti i nedovoljnih investicija u modernizaciju i izgradnju turističkih objekata. Tek u 2008 i 2009 godini počeli su da se javljaju investitori i da grade moderne smeštajne kapacitete više kategorije, što se odmah odrazilo na kvalitet ponude i na povećanje tražnje i broja posetilaca i noćenja. U Timočkoj Krajini se ponuda zasniva na 117 smeštajnih objekata sa ukupno 9.247 ležajeva. Direktno zaposlenih u turizmu je 2.012 u 52 objekta. Najviše smeštajnih kapaciteta skoncentrisano je u okviru banjskih kompleksa, Dunava i Đerdapskog jezera koji su se do sada afirmisali kao najznačajniji atributi turističke ponude. Trend smanjivanja broja turista i broj noćenja veći je nego na republičkom nivou i pregled broja posetilaca, broja noćenja i prosečan broj noćenja u Timočkoj Krajini i njihov odnos sa Republičkim nivoom dat je u sledećoj tabeli.

	Ukupno turista	Domaći turisti	Strani turisti	Broj noćenja-ukupno	Broj noćenja-domaći	Broj noćenja - stranci	Prosečan broj noćen - domać	Prosečan broj noćen - stranci
Republika Srbija	2.306.558	1.610.513	696.045	7.328.692	5.853.017	1.475.675	3,6	2,1
Timočka Krajina	167.774	157.991	9.755	683.639	658.551	25.088	4,1	2,6
Borski okrug	71.205	65.737	5.470	157.229	143.995	13.234	2,2	2,4
Bor	6.459	5.768	691	22.514	20.601	1.913	3,6	2,8
Kladovo	22.517	20.411	2.106	57.302	51.357	5.945	2,5	2,8

Majdanpek	36.370	34.124	2.246	66.996	62.144	4.852	1,8	2,2
Negotin	5.859	5.432	427	10.417	9893	524	1,8	1,2
Zaječarski okrug	96.539	92.254	4.285	526.410	514.556	11.854	5,6	2,8
Boljevac	2.833	2.545	288	8.498	7.949	549	3,1	1,9
Zaječar	15.274	13.658	1.616	92.517	89.204	3.313	6,5	2,1
Knjaževac	6.036	5.267	769	16.426	14.760	1.666	2,8	2,2
Sokobanja	72.396	70.784	1.612	408.969	402.634	6.326	5,7	3,9

Table 16: Ukupan broj turista, broj noćenja i prosečan broj noćenja u 2008 godini

Izvor: Republički zavod za statistiku 2009.g.

Ukupan broj posetilaca u 2008. godini iznosio je 167744., koji su ostvarili 683639 noćenja što predstavlja oko 9% nacionalnog bilansa. Prosečan broj noćenja najviše imaju Sokobanja (5,7 domaćih i 3,9 stranih) i Zaječar (6,5 domaćih i 2,1 stranih), dok ostale opštine Timočke Krajine imaju neznatan prosečan broj noćenja. Regionom dominira poseta domaćih turista, dok je poseta stranaca još veoma skromna i znatno zaostaje za Republičkim prosekom. Prosečan stepen zauzetosti svih kapaciteta meren zauzetošću ležajeva na godišnjem nivou iznosi oko 25% pune zauzetosti kapaciteta. Ukupan turistički promet koji se danas ostvaruje na području Regiona je oko 50% od prometa koji je ostvarivan tokom 80 – tih godina 20. veka.

Turistički proizvodi nisu u dovoljnoj meri komercijalizovani na domaćem, a posebno na inostranom tržištu. Turistički razvoj Zaječarskog i Borskog okruga, najviše zavisi od adekvatnog marketinga i animiranja komercijalne turističke i rekreativne tražnje kao i podizanja konkurentnosti vidova turizma koje ovaj region može da ponudi.

Nosoci promocije turizma, koordinacije ponude i potražnje i kulturno-edukativne delatnosti u turizmu su turističke organizacije u opštinama Timočke krajine i gradu Zaječaru i Regionalna agencija za razvoj istočne Srbije – RARIS. Sazrela je svest i za formiranje regionalnog tela koji bi upravljao razvojem turizma cele regije.

Završena je ili u toku izrada nekoliko prostornih, urbanističkih i master planova (kojima su tretirani Stara planina, Donje Podunavlje, kulturno nasleđe, Sokobanja i dr.) za ovo područje, što će pomoći aktiviranju investicija u turizam.

3.3.5 Mašinska industrija

Stepen razvijenosti, stanje i tendencije razvoja mašinske industrije jedne zemlje direktno pokazuju i stepen njene tehnicko - tehnološke razvijenosti.

Prerada metala kao grupacija obuhvata sledeće oblasti koje su zastupljene na regionu:

- Metaloprerađivačka
- Mašinogradnja
- Proizvodnja saobraćajnih sredstava

Na području Timočkog regiona postoje razvijeni kapaciteti metalnog kompleksa, sa veoma širokom lepezom proizvoda iz oblasti metaloprerađivačke delatnosti, mašinogradnje, prerade bakra i ostalih plemenitih metala, proizvodnje elektroproizvoda, brodogradnje, poljoprivrednih mašina i priključaka za poljomehanizaciju, proizvodnje vijačne robe, toplovođenih kotlova, mašina procesne opreme i drugo.

U Timočkom regionu privatizovana su 16 preduzeća metalnog kompleksa. U najvećem broju slučajeva je u privatizovanim preduzećima broj radnika značajno smanjen nakon privatizacije.

Od 16 privatizacija 4 firme (Termovent, Metalogradnja, 14. avgust i Fabrika abraziva) su izbrisane sa spiska Agencije za privredne registre.

Pored pomenutih firmi jedan broj firmi se nalazi u postupku ili pred postupkom likvidacije kao što su IMT Knjaževac i Arsenije Spasić Zaječar.

Pored napred pomenutih firmi sa regiona treba napomenuti da postoji i jedan broj privatnih firmi iz mašinskog kompleksa sa malim proizvodnim pogonima i fleksibilnijim proizvodnim programima.

Zajedničke karakteristike preduzeća metalnog kompleksa svode se na sledeće:

1. Predimenzioniranost kapaciteta u odnosu na mogućnost plasmana, kako na domaćem tržištu, tako i inostranom, jer su građeni radi podmirivanja potreba bivših jugoslovenskih republika i izvoza.
2. Pad proizvodnje uticao je na pad korišćenja proizvodnih kapaciteta, koji u proseku iznosi oko 30%, raspoloživih kapaciteta, odnosno 10% do 50% po pojedinim preduzećima.
3. Plasman na domaćem tržištu može da ugrozi slobodan uvoz nove, a posebno polovne opreme metalne industrije, pa je u tom smislu neophodno povećanje konkurentnosti tehničkim unapređenjem kvaliteta proizvoda i snižavanjem troškova proizvodnje, odnosno cene gotovih proizvoda, pojačan rad marketinške službe u preduzećima itd.
4. Za kontinuirani nastavak proizvodnje, neophodno je iznalaženje kreditnih aranžmana za finansiranje tekuće proizvodnje, kao i remonta postojećih mašina u cilju dizanja pogonske spremnosti do nivoa od 80% kapaciteta
5. Postoji objektivna potreba da se evidentiraju svi problemi metalnog kompleksa, ali se ni jedan problem ne može izdvojiti kao prioritetni, već treba paralelno raditi.
6. Ovde se ne radi o tranzicionoj recesiji već o dubokoj proizvodnoj i razvojnoj krizi i zato treba hitno pristupiti izradi paketa mera radi maksimalnog aktiviranja svih raspoloživih potencijala.
7. Od gore pomenutih preduzeća iz mašinskog kompleksa, sa područja Timočke krajine, kod kojih se nazire perspektiva izdvajaju se:
  - a. Almag - Kladovo
  - b. IMT Agromehanika - Boljevac
  - c. ATB FOD – Bor
  - d. Rhine Danube (Brodogradilište) - Kladovo

Proizvodni kapaciteti u mašinogradnji su krajem 80-ih godina, po tehnološkom kvalitetu uglavnom bila blizu svetskih ili su po tehnološkoj starosti zaostajali manji broj godina (u proseku 5 godina). Izuzetno, tehnološka zastarelost proizvodnih kapaciteta u nekim preduzećima, bila je i 10-15 godina. Danas je tehnološka zastarelost proizvodnih kapaciteta mašinogradnje, u odnosu na razvijene zemlje, 15-20 godina, a u pojedinim vrhunskim tehnologijama i više. Proizvodni kapaciteti sačuvani su i do 90% u većini podsektora, ali su uglavnom amortizovani (otpisanost oko 90%) i zastareli osim onih koji su obnovljeni pred sam početak krize. U baznim i pre svega konvencionalnim tehnologijama i znanjima zaostajanje je manje i one su još uvek konkurentne, tako da i sa postojećim tehnologijama mogu trenutno da proizvode konkurentne proizvode za domaća i inostrana tržišta.

Kao glavni razlog nepotpunog korišćenja kapaciteta je nedostatak obrtnih sredstava za kupovinu sirovina i repromaterijala i rezervnih delova, radi kontinuirane proizvodnje, nedostatka tržišta za plasman proizvoda zbog slabe investicione aktivnosti u zemlji.

Preduzeća metalnog kompleksa sa područja Timočkog regiona nalaze preduzeća, tržište prodaje kod preduzeća koja u cilju povećanja proizvodnje imaju određene investicije. Na žalost danas takvih preduzeća gotovo da nema u istočnoj Srbiji a nema ih mnogo na prostorima Republike Srbije. Pored domaćeg, preduzeća metalnog kompleksa nalaze tržište prodaje i na inostranom tržištu: Austrija, Nemačka, Italija, Bugarska, Rumunija, Holandija, itd.

3.4. ZAKLJUČCI

Osnovni problemi privrednog razvoja Timočke krajine znatnim delom su posledica procesa tranzicijske recesije i promena u širem okruženju, i odražavaju se na polarizaciju i koncentraciju prostornog razvoja. Ključni problemi proistekli su iz nedovoljno konkurentne privrede, netransformisane postojeće privredne strukture, sporosti tranzicijskog procesa u privatizaciji, restrukturiranju i reorganizaciji državnih preduzeća (npr. RTB „Bor“). Posebno su izraženi sledeći problemi:

- relativno nizak nivo ukupne privredne aktivnosti;
- usporavanje privrednog rasta;
- znatne unutarregionalne prostorne neravnomernosti u nivou razvijenosti i razmeštaju privrednih kapaciteta;
- nizak nivo investicija;
- visok stepen nezaposlenosti (27,1%);
- nizak obrazovni nivo;
- nizak nivo konkurentnosti privrede;
- zaostajanje u primeni faktora tehničkog progresa (inovacija, know-how, novih tehnologija).

U ključne probleme privrednog razvoja mogu se svrstati i ekstremna depopulacija, disbalans između starosne, migracione, kvalifikacione, obrazovne i strukture radno-sposobnog stanovništva, kao i problemi nedovoljne infrastrukturne opremljenosti privrednih lokacija i prostora, i dr.

Pored sporosti strukturnih promena privrede i usporavanja stope privrednog rasta usled delovanja globalne finansijske krize, ključni problem je i veoma nisko učešće tehničkog progresa kao ključnog faktora razvoja, kao i zaostajanje u primeni inovacija u većini privrednih sektora i nedovoljno razvijeno tržište rada, kapitala i znanja.

Ovo područje je od 90-ih godina izgubilo 60-80% prihoda i preko 50% zaposlenih, posebno u prerađivačkoj industriji, rudarstvu i metalurgiji. Ekstremni pad poslovnih prihoda u 2007. godini u odnosu na 1990. godinu evidentan je u svim opštinama, posebno u Majdanpeku (-69,5%), Knjaževcu (-69,2%), Boru (-65,8%) i Zaječaru (-61,0%).

Značajno slabljenje privredne osnove i tranzicijska recesija koja je zahvatila područje Timočke krajine i sve privredne delatnosti, ogleda se u rapidnom i drastičnom padu ukupne i industrijske zaposlenosti, obima proizvodnje, niskoj iskorišćenosti kapaciteta, niskoj konkurentnosti privrede, znatnim gubicima, tehnološkom zaostajanju itd. Ovi procesi su produkovali ne samo značajnu privrednu recesiju već i urušavanje razvijenih industrijskih gradova (Bor, Majdanpek, Zaječar) i procese demografskog egzodusa.

Dinamičan razvoj RTB-a "Bor", zasnovan na proizvodnji i preradi bakra, uticao je na ukupan društveno - ekonomski razvoj i privrednu integrisanost čitavog područja Timočke krajine do kraja 90-ih. Rudarsko-topioničarsko-industrijski kompleks postao je osnovni oslonac razvoja opština Bor i Majdanpek, a gradovi Bor i Majdanpek vodeći industrijski i regionalni centri.

Sektor rudarstva u Timočkom regionu 2008.godine zapošljava 18,8% radnika zaposlenih u ovom sektoru u Republici Srbiji (2001.godine čak 25,2%), što ukazuje na njegov vrlo veliki značaj i u privrednoj strukturi. Vodeća uloga kompleksa rudarstva i industrije u privrednoj strukturi opština Bor i Majdanpek i danas se ogleda prema njegovom udelu u zaposlenosti od 42,8% u 2008. godini.

Razvoj krupnih kapitalno intenzivnih, lokaciono nefleksibilnih i resursno uslovljenih kapaciteta (rudarsko- metalurško - industrijski kompleks, prerada nemetala) sa ogromnim obimom materijalnih inputa u proizvodnji (sirovina, energenata, repromaterijala, vode, zemljišta) i velikim obimom transporta tereta uslovio je i degradaciju životne sredine, posebno na području Bora i Majdanpeka.

Osnovni industrijski kapaciteti i kompleksi na području Regiona, pre svega rudarsko-metalurški, energetski, prehrambena industrija, proizvodnja i prerada nemetala, industrija građevinskih materijala, drvno-prerađivačka industrija, orijentisani su na korišćenje lokalnih resursa (rude bakra, poljoprivrednih sirovina, nemetala, kamena, drveta, vode i dr.). Od 367 velikih industrijskih preduzeća u Srbiji (koja zapošljavaju preko 250 radnika) u 2008.godini, 12 se nalazi na Području Timočke krajine - po 3 u oblasti mašinogradnje i metalnog kompleksa, po jedno preduzeće u oblasti vađenja ruda, nemetala, prehrambene, hemijske i elektroindustrije. Sa druge strane, radno intenzivne delatnosti posebno u prerađivačkoj industriji, imaju najveći pad prema osnovnim pokazateljima, posebno u oblasti tekstilne industrije, prerade kože, drvne, metalnog kompleksa, i dr.

Karakter industrijalizacije području Regiona nije u dovoljnoj meri podstakao razvoj prerađivačkog sektora i sektora usluga. Razvoj uslužnih delatnosti (trgovina, saobraćaj, zanatstvo, građevinarstvo, turizam, ugostiteljstvo i dr.) u dosadašnjem periodu bio je znatno zapostavljen.

Osnovni potencijali za razvoj privrede su:

- hidroenergetski potencijal Regiona (HE „Đerdap 1“ i „Đerdap 2“);
- rezerve plemenitih metala, mineralnih sirovina, ruda bakra, cinka i olova (značajnih za dalji razvoj i građevinarstva), kamenog i mrkog uglja, kamena, šljunka i peska;
- prirodni resursi za razvoj poljoprivrede i prehrambene industrije;
- prirodne vrednosti i uslovi za razvoj određenih vidova turizma, pre svega planinskog, nautičkog, banjskog, ruralnog, lovnog i eko-turizma; i
- bakar kao jedan od značajnih resursa koji se eksploatiše i prerađuje na području Timočke krajine (Bor, Majdanpek i Zaječar). „Veliki Krivelj“ je najveći rudnik koji proizvodi oko 9,5 mil. t rude godišnje.

Od postojećih rudnika, perspektivno veći značaj u pogledu rezervi uglja imaju rudnici Soko i Lubnica u kojima može da se poveća proizvodnja u dužem periodu. Istovremeno, još neko vreme će se održavati proizvodnja u rudniku uglja „Bogovina“.

Najveći potencijal ima dalji razvoj MSP koja bi trebalo da zapošljavaju najveći deo radne snage i da budu faktor podizanja efikasnosti privrede i kvaliteta proizvoda (pre svega u oblasti mašinogradnje, metalne, drvne, tekstilne i industrije kože i obuće).

Potencijali privrednog razvoja mogu se iskoristiti uz podršku intenzivne investicione politike, čime bi se omogućilo zaustavljanje negativnih demografskih trendova. Region raspolaže značajnim zemljišnim potencijalom, ali je potrebno merama ekonomske i poreske politike omogućiti formiranje većih poljoprivrednih poseda (preko 100 ha) (bilo kroz „ukrupnjavanje“ poseda ili kroz formiranje zadruga i sličnih vidova udruživanja), sa adekvatnim sistemom za navodnjavanje i

optimalnom primenom agrotehnike. Ipak, osnovni preduslov ostvarenja navedenih potencijala (industrijskih, poljoprivrednih, turističkih i dr.) je značajno veće investiranje u Region.

Najbitnija ograničenja privrednog razvoja su:

- depresirana privredna situacija sa visokom stopom nezaposlenosti, niskim nivoom investiranja i opremljenosti;
- nedostupnost finansijskih sredstava i nepovoljni uslovi finansiranja;
- nepovoljna demografska struktura;
- odliv i nedostupnost odgovarajućih kadrova; i
- nedovoljno izgrađena i razvijena infrastruktura (posebno povezanost sa koridorom X).

Industrijska proizvodnja beleži značajan pad, što je dovelo do značajnog povećanja nezaposlenosti (poseban problem je niska kvalifikaciona i obrazovna struktura stanovništva) i povećanja zastarelosti opreme. U opštinama Kladovo i Boljevac je preko 50% nezaposlenih bez kvalifikacija. Sa druge strane, evidentan je i deficit radnika pojedinih kvalifikacija kao što su npr. menadžeri, inženjeri, marketing stručnjaci, pojedina zanatska zanimanja i dr. Najveći problem poljoprivrednih proizvođača je u velikim disparitetima cena (cena repromaterijala neophodnih za proizvodnju je daleko viša u odnosu na cenu gotovih proizvoda) što čini ovu vrstu proizvodnje destimulativnom za proizvođače.

4 OBRAZOVANJE

Obrazovna struktura stanovništva na području Timočke krajine je veoma nepovoljna. Oko 33% stanovnika starijih od 15 godina nema završenu ni osnovnu školu (čak 46,1% u opštini Boljevac), a udeo nepismenih u ovom starosnom dobu je 4,7% (najviše u opštini Kladovo: 9,3%). Na području Timočke krajine, završeno osnovno obrazovanje kao konačno ima 25,5% stanovnika starijih od 15 godina, dok stanovništvo sa srednjoškolskim obrazovanjem učestvuje sa 29,2% (najviše u opštini Bor: 35,5%). Najmanje stanovnika ima završeno više i visoko obrazovanje (7,1%). U kategorijama stanovništva sa završenim srednjoškolskim tj. višim i visokim obrazovanjem, područje Timočke krajine sa učešćem od 29,2% i 7,1% u respektivnim kategorijama nazaduje u odnosu na prosek u istim kategorijama formalnog obrazovanja za Republiku Srbiju (41,1% i 11%).

Svi podaci su sa Popisa 2002.

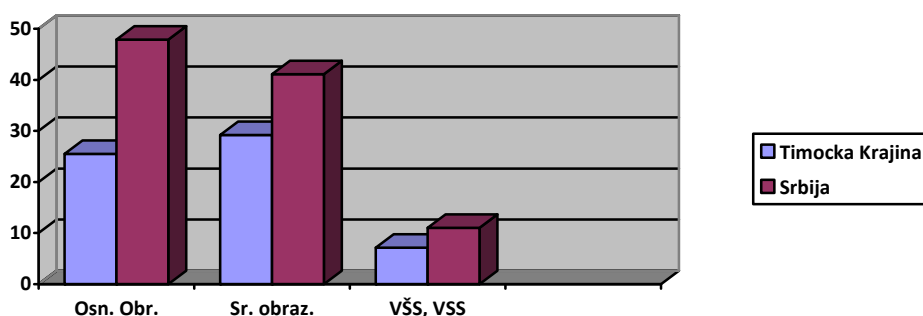

Figure 4: Obrazovna struktura, stanovništvo starije od 15 godina

4.1. PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE

Na području Timočke krajine predškolsko vaspitanje i obrazovanje organizovano je u 25 dečijih vrtića (11 u Borskom i 14 u Zaječarskom okrugu), a u 32 osnovne škole (10 u Borskom i 22 u Zaječarskom okrugu) je organizovana pripremna predškolska nastava. Svi vrtići se nalaze u opštinskim centrima ili gradskim naseljima (Bor 4 vrtića; Kladovo 2 (jedna ustanova koja radi u dva odvojena objekta) i Brza Palanka 1; Negotin 2; Boljevac i Sokobanja po jedan). Izuzetak su opštine Zaječar – 5 vrtića u gradu i jedan u prigradskom naselju Grljan i Knjaževac – 3 u gradu i jedan u sekundarnom opštinskom centru Minićevu. Objekti zadovoljavaju komunalne standarde (povezana su na naseljski vodovod, kanalizaciju, imaju centralno grejanje i prateće prostorije), a izgrađena su između 1970. i 1986. godine. Svi vrtići su u državnoj svojini.

Osim neravnomernosti u mreži objekata predškolskog vaspitanja (uglavnom nedostupni za decu u selima), evidentan je i nedostatak kapaciteta. Prema podacima za 2007/2008. godinu, u vrtiće je primljeno 304 deteta preko kapaciteta ustanove (44 u Kladovu, 22 u Sokobanji, 74 u Zaječaru i 164 u Knjaževcu), a 133 nije primljeno zbog popunjenosti kapaciteta (25 u Kladovu, 30 u Sokobanji, 22 u Knjaževcu i 56 u Zaječaru).

U Srbiji je od ukupnog kontingenta predškolskog uzrasta (1-6 godina), u predškolsko vaspitanje i obrazovanje uključeno oko 38 % dece. U Zaječarskom okrugu vrednost odgovara proseku u Republici, a u Borskom je obuhvat dece predškolskim obrazovanjem znatno niži (oko 28%). Posmatrano na nivou opština razlike su znatno veće i kreću se od oko 21-28% u opštinama

Boljevac, Majdanpek, Kladovo i Negotin, oko 31-39% u opštinama Bor, Zaječar i Sokobanja, do preko 50% u opštini Knjaževac.

4.2. OSNOVNO OBRAZOVANJE

Na području Timočke krajine evidentirano je 208 objekata osnovnog obrazovanja, od toga 53 osmorazrednih škola, 3 specijalizovane (za decu sa posebnim potrebama) i 152 izdvojenih četvororazrednih škola u seoskim naseljima, što ukazuje da u mreži objekata osnovnog obrazovanja dominiraju četvororazredne osnovne škole. Polovina (25) osmorazrednih škola se nalazi u opštinskim centrima i gradskim naseljima, a ostale su locirane na ruralnom području.

Kao i u većem delu Srbije, i na području Timočke krajine evidentna je razlika u pogledu komunalne opremljenosti, uslova i kvaliteta nastave u gradskim i seoskim školama, naročito četvororazrednim, sa malim brojem đaka. U svim opštinama gradske škole su komunalno opremljene, imaju kabinete, biblioteke i trpezarije, a većina ima sportske terene i fiskulturne sale (ili je izgradnja planirana). Osmorazredne škole u selima uglavnom su priključene na naseljski vodovod, neke i na kanalizaciju, imaju biblioteku, trpezariju, većina ima fiskulturnu salu i/ili sportski teren, dok četvororazredne imaju vodu (bunare sa hidroforom ili iz naseljske vodovodne mreže), za odvod otpadnih voda uglavnom koriste septičke jame i imaju poljske klozete, većina ima trpezariju, poneka sportski teren, ali nemaju biblioteku, kabinete i fiskulturnu salu.

U Boru duže od dve decenije radi i Regionalni centar za rad sa talentovanim i nadarenim učenicima (jedan od deset takvih centara u Srbiji). Škole za decu sa posebnim potrebama postoje u Boru, Negotinu i Zaječaru. U Kladovu i Brzoz Palanci postoje isturena odeljenja škole iz Negotina. U opštinskim centrima postoje i muzičke škole.

4.3. SREDNJE OBRAZOVANJE

Mrežu objekata srednjeg obrazovanja na području Timočke krajine čini 20 srednjih škola. Sve srednje škole su u državnom vlasništvu i nalaze se na gradskom području. Zaječar, Negotin i Bor imaju po četiri srednje škole, Majdanpek tri, Kladovo i Knjaževac po dve, a Sokobanja i Boljevac po jednu. Sve škole imaju kabinete i biblioteku, pojedine nemaju sportski teren i/ili fiskulturnu salu, ali je planirana izgradnja. Školske 2006/07. godine u srednjim školama je bilo oko 8300 učenika - u zaječarskom okrugu oko 4350 i borskom oko 3950.

U sklopu Poljoprivredne škole "Rajko Bosnić" u Negotinu nalazi se dom za učenike izgrađen 1903. godine. U Zaječaru postoji dom za učenike srednjih škola, dok domovi učenika postoje i u Majdanpeku i Knjaževcu.

4.4. VIŠE I VISOKO OBRAZOVANJE

Mrežu objekata višeg i visokog obrazovanja čine viša škola u Zaječaru i dva fakulteta, u Boru (sa odeljenjima za rudarstvo, metalurgiju, tehnologiju, industrijsku informatiku, industrijski menadžment i odeljenje za elektro i mašinske inženjere) i Zaječaru. Tehnički fakultet u Boru radi u nekoliko objekata, a školske 2006/2007. godine bilo je 1530 upisanih studenata. U Zaječaru postoji Viša škola za menadžment osnovana 1996. od strane grupacije „Megatrend“ i Fakultet za menadžment osnovan 1997. godine.

5 TEHNIČKA INFRASTRUKTURA

5.1. SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA

5.1.1 Putna infrastruktura

Teritoriju regiona karakteriše blizina evropskih putnih koridora X, i IV i rečnog koridora VII, odnosno severnu granicu regiona predstavlja panevropski rečni koridor VII.

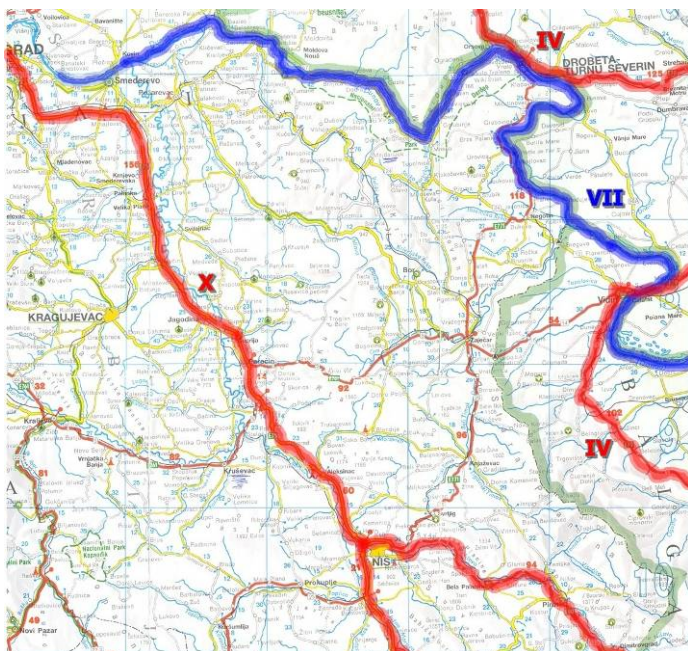

Figure 5: Položaj pan-evropskih koridora

Teritorija istočne Srbije je povezana međusobno, kao i sa ostalim delovima Srbije, preko mreže puteva različitog nivoa. Putnu mrežu Republike Srbije, u dužini od 40.845 km čine:

- 5.525 km državnih puteva prvog reda
- 11.540 km državnih puteva drugog reda i
- 23.780 km lokalnih puteva

Putna mreža Srbije sadrži:

- - 498 km autoputeva pod naplatom putarine
- - 136 km poluautoputeva pod naplatom putarine

Na nivou cele putne mreže 2/5 deonica imaju tucaničke i zemljane kolovoze. U Republici Srbiji je 32 % puteva prvog i drugog reda staro preko 20 godina, a svega oko 14 % do 10 godina.

U Timočkoj Krajini se nalazi

- 418 km državnih puteva prvog reda
- 815,5 km državnih puteva drugog reda i
- 484,0 km lokalnih puteva

Odnos dužine državnih puteva u Srbiji i Timočkoj Krajini se prikazuje u sledećoj tabeli:

	Autoputevi i "poluautoputevi" [km]	Državni putevi I reda [km]	Državni putevi II reda [km]
Srbija	634	5.525	11.540
Timočka Krajina	0	418	815,5
%	0	7,6	7,1

Table 17: Odnos dužine državnih puteva u Srbiji i Timočkoj Krajini u 2009. god

Usled dugogodišnjeg nedovoljnog ulaganja u održavanje i rekonstrukciju puteva, trenutno stanje putne mreže nije zadovoljavajuće.

Na putevima Republike Srbije (bez teritorije Kosova) po podacima JP „Putevi Srbije” ima 2.638 mostova ukupne površine oko 800.000. m², od tog broja:

- 215 mostova je na autoputevima
- 996 mostova je na državnim putevima prvog reda i
- 1427 mosta na državnim putevima drugog reda.

Mostovi su različite starosti, najrazličitijih oblika i načina gradnje, od drveta, kamena, betona, prednapregnutog betona, čelika, i različitih statičkih sistema, raspona i dužina od 5 do 2212 metara. Usled dugogodišnjeg nedovoljnog ulaganja u održavanje i rekonstrukciju mostova, trenutno stanje mostova nije zadovoljavajuće.

Na putevima u Srbiji izgrađeno je 78 tunela, ukupne dužine 10.053 metara. Od tog broja, 1 tunel je na autoputu, 71 tunel je na državnim putevima prvog reda i 6 tunela je na državnim putevima drugog reda. Od ukupnog broja tunela, 4 se nalazi na putu E761 Paraćin Zaječar i 18 na putu M25.1 Kladovo – Požarevac. Od ukupnog broja od 22 tunela u istočnoj Srbiji, samo su 2 osvetljena – Strmen i Grza na putu E761.

U samom regionu se nalazi više državnih puteva I reda:

1. E761 (M-5) Paraćin – Zaječar – Vrška Čuka,
2. E771 (M-25) Niš – Zaječar – Kladovo
3. M-25.1 Kladovo – Donji Milanovac – Veliko Gradište – Požarevac
4. M-24 Negotin – Majdanpek – Požarevac
5. M-4 Zaječar – Bor

kao i više, za region važnih, državnih puteva II reda:

1. R121 Aleksinac – Sokobanja – Knjaževac – Kalna - Pirot,
2. R106 Rgotina – Miloševa Kula i Klokočevac – P. Most

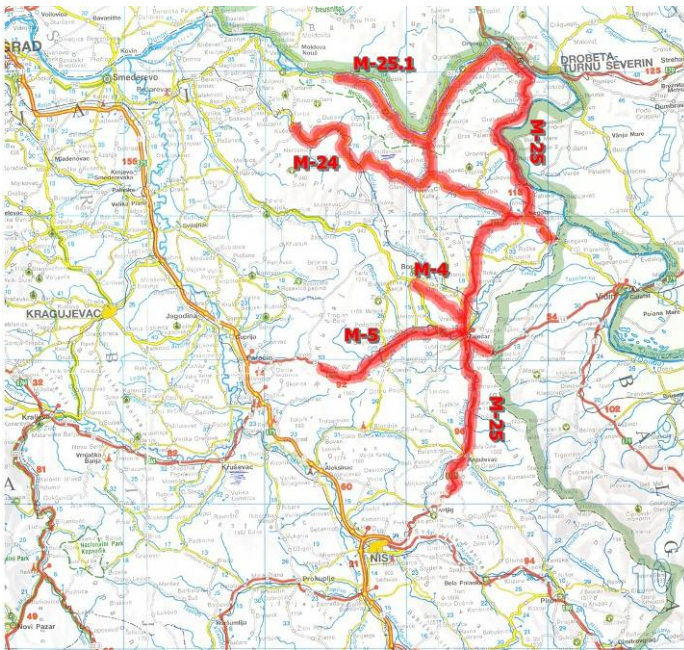

Figure 6: Mreža državnih puteva I reda u Timočkoj Krajini

Mreža puteva i odvijanje drumskog saobraćaja na području Timočke krajine imaju sledeće osnovne karakteristike:

- razvijenost državnih puteva I i II reda u Timočkoj krajini iskazana gustinom putne mreže je iznad proseka, dok je gustina mreže lokalnih puteva ispod proseka Republike Srbije;
- pristupačnost naselja je zadovoljavajuća i iznosi 11 km puteva po naselju, što je iznad proseka Republike. Međutim, u Borskom upravnom okrugu je gotovo dva puta veća pristupačnost naseljima nego što je u Zaječarskom upravnom okrugu;
- saobraćajno opterećenje na mreži državnih puteva je povećano poslednjih godina po prosečnoj godišnjoj stopi u rasponu od 2,29% (saobraćajna deonica Zaječar - Lubnica na magistralnom putu M-5 (zbog radova na mostovima)), do 6,37% (deonica za Sokobanju - Svrlijig, na magistralnom putu M-25). Jedino je na deonici regionalnog puta R-105 Žagubica - Borsko jezero, zabeležen pad po godišnjoj stopi od 1,46%;
- u saobraćaju dominiraju putnički automobili sa više od 80% zastupljenosti, dok na sva teretna vozila otpada prosečno oko 18% u 2009.;
- distribucija opterećenja duž deonica državnih puteva pokazuje porast opterećenja u zonama gradova i većih naselja;
- sistem javnog linijskog drumskog prevoza putnika postoji, ali se ne može oceniti kao zadovoljavajući, posebno kada su u pitanju mreže lokalnih linija. Pokazatelji dostupni za dva regionalna centra, Bor i Zaječar, ukazuju da postoji znatno zaostajanje u odnosu na sistem linijskog prevoza Centralne Srbije. Iako svi gradovi u istočnoj Srbiji imaju posebno izgrađene autobuske stanice, u užem centru gradskog jezgra, autobuski transport nije lako organizovati zbog razuđenosti teritorije i malog broja putnika. Na teritoriji istočne Srbije operiše više prevoznika, koji gradove istočne Srbije spajaju sa centrima Niš i Beograd kao i međusobno;
- dostignuti nivo individualne motorizacije je ispod proseka Republike. Jedino je u opštini Kladovo dostignuti stepen individualne motorizacije na nivou prosečnog u Republici.

Osnovno ograničenje mreže lokalnih putava je u tome što od oko 1400 km puteva, gotovo polovina nema savremeni kolovozni zastor. Razvijenost javnog linijskog drumskog prevoza putnika nije zadovoljavajuća i posledica je lošeg kvaliteta lokalne putne mreže.

Opština/Okrug	lokalni put ukupno (km)	savremeni kolovoz (km)	% savremenog kolovoza	lok. put/km ²	lok. put savremenog kolovoza/km ²
Bor	152	71	46,71	0,18	0,08
Kladovo	144	32	22,22	0,23	0,05
Majdanpek	201	19	9,45	0,22	0,02
Negotin	221	149	67,42	0,20	0,14
Borski okrug	718	271	37,74	0,20	0,08
Boljevac	125	61	48,80	0,15	0,07
Zaječar	194	109	56,19	0,18	0,10
Knjaževac	266	220	82,71	0,22	0,18
Sokobanja	83	72	86,75	0,16	0,14
Zaječarski okrug	668	462	69,16	0,18	0,13
Ukupno Region	1386	733	52,89	0,11	0,07

Table 18: Stanje lokalne putne mreže (2006. godina)

Izvor: Opštine u Srbiji 2007. godine

5.1.2 Železnička infrastruktura

Od ukupne dužine železničke mreže u Srbiji je 3.808 km (2008. godine), u istočnoj Srbiji se nalazi 240 km pruge standardne širine koloseka. Dok je u Srbiji ukupno 1.196 km elektrificiranih pruga (2008. godine), u Timočkoj Krajini nema elektrificiranih pruga.

Stanje koloseka železničkih pruga u Timočkoj krajini nije zadovoljavajuće, na šta ukazuje činjenica da se dozvoljene brzine kreću u rasponu od 40km/h do 80km/h,. U 2008. godini na železničkim prugama je ostvaren značajan obim prevoza robe od oko 600.000 t i 456.000 putnika. Najveći obim utovara ostvaren je na stanici "Prahovo Pristanište" (106.000 t), a istovara na stanici "Bor" (173.000 t).

Železnički saobraćaj i mogućnost njegovog daljeg razvoja mogu imati značajnu ulogu u razvoju saobraćajnog sistema Timočke krajine, posebno kad se ima u vidu da je železnički saobraćaj najpovoljniji sa stanovišta zaštite okoline. Remontom i modernizacijom postojećih pruga može se znatno povećati njihova propusna i prevozna moć.

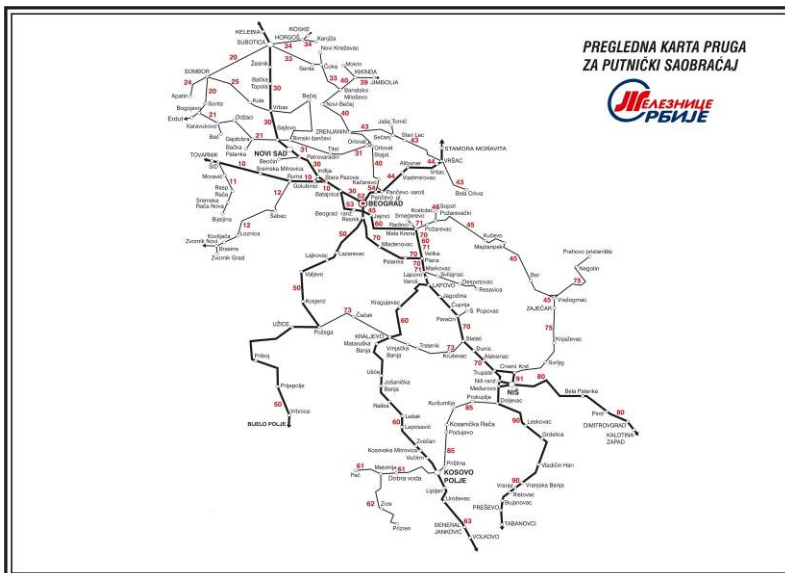

Figure 7: Mreža pruga u Srbiji

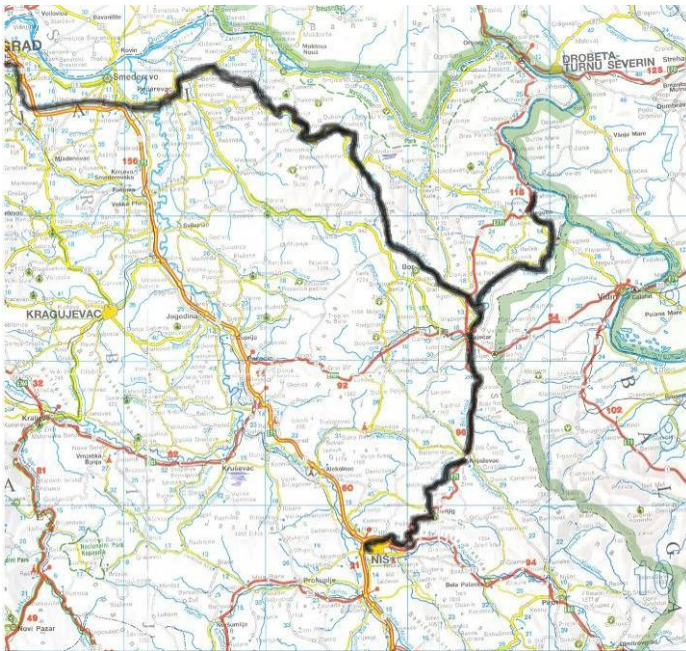

Figure 8: Položaj pruga u Timočkoj Krajini

Pruge Timočkog regiona spadaju u grupu regionalnih pruga. Povezivanjem pristaništa "Prahovo" preko brane Đerdap II sa Republikom Rumunijom, pruge Timočkog regiona bi dobile međunarodni karakter, i samim tim i obavezu usaglašavanja sa zahtevima Evropske Unije, naročito u pogledu interoperabilnosti, kvaliteta prevozne usluge i upravljanja infrastrukturom.

Osnovno ograničenje za dalji razvoj železničkog saobraćaja jeste loše stanje pruga, koje je potrebno u velikoj meri modernizovati i rekonstruisati.

Prevoz putnika nije dovoljno kvalitetan i nerentabilan je zbog dotrajalih pruga, malih brzina i malog broja putnika. Situacija u prevozu putnika se malo popravila uvođenjem motornih vozova – tzv.

"švedskih" garnitura obezbeđenih kupovinom polovnih garnitura iz Švedske, jer su do tada velike dizel lokomotive vukle samo jedan do dva putnička vagona.

5.1.3 Vodni saobraćaj

Prema klasifikaciji Evropske ekonomske komisije (EES) Dunav na području Timočke krajine spada u plovne puteve velikih gabarita, najviša kategorija klasa VII, odnosno predstavlja plovni put za teretnjake dužine od 285 m, širine od 33,0 do 34,2 m, dubine gaženja od 2,5 do 4,5 m i nosivosti između 14500 i 27000 t.

Figure 9: Plovni put Dunav

Sektor Dunava u Đerdapu je svoje kvalitativne plovne karakteristike dobio izgradnjom HE „Đerdap I“ i HE „Đerdap II“ čime su teškoće za plovidbu uzvodno od brane otklonjene. Izgradnjom HE „Đerdap II“, kod Prahova, 80 km nizvodno od HE „Đerdap I“, obezbeđeni su povoljniji uslovi za plovidbu na tom delu toka, odnosno stvorena je mogućnost povećanog kapaciteta prolaza kroz Đerdapski sektor od preko 80 miliona t robe godišnje.

Luka „Prahovo“ se nalazi na desnoj obali Dunava (km 861) i predstavlja luku bazenskog tipa. Prosečni dnevni kapacitet je 12000 t sa istovremenom obradom 7 plovila. Luka raspolaže sa tri paralelna koloseka ukupne dužine 971 m, što daje mogućnost istovremene obrade 160 vagona. Karakteriše je velika zastarelost tehničke opreme i prateće infrastrukture. Predstavlja poslednju izlaznu luku na teritoriji Srbije i nalazi se 4 km nizvodno od HE „Đerdap II“. Povezana je železnicom i drumskim saobraćajnicama sa drugim delovima Srbije.

Na ovom sektoru Dunava nalaze se pristaništa koja služe prvenstveno za prihvatanje putničkih brodova u turističke svrhe, i to Donji Milanovac, Tekija i Kladovo, kao i veliki broj sidrišta i priveza za čamce sa neuređenim teritorijama u priobalju.

Neophodno je čišćenje plovnog puta kod Prahova od potopljenih brodova u II svetskom ratu iz razloga što usporavaju plovidbu.

5.1.4 Vazdušni saobraćaj

U Srbiji postoji 39 zvanično upisanih aerodroma, ali samo je 5 od njih uvršteno na listu aerodroma sa IATA kodom (IATA Airport Code).

Figure 10: Aerodromi u Srbiji

Aerodrom "Bor" (ICAO kod: LY89) predstavlja neiskorišćeni potencijal regiona Timočke krajine, kojim se može bitno unaprediti saobraćajna dostupnost čitavog Regiona. U pogledu postojeće infrastrukture, aerodrom "Bor" ima jednu asfaltnu poletno sletnu stazu (dimenzija 1086 x 30m), aerodromsku zgradu sa tornjem i hangarom, terminal i parking za 8 manjih aviona sa heliodromom.

5.1.5 Multimodalni saobraćaj

Iako je poznato da je jedan od preduslova za efikasnu razmenu robe postojanje transportnih i komunikacionih čvorišta u kojima se roba koncentriše i raspodeljuje da bi se ubrzao i olakšao transport između proizvođača, trgovaca i korisnika, u Timočkoj Krajini ne postoji nijedno čvorište intermodalnog transporta. Međutim, blizina Dunava kao panEvropskog koridora VII, gušća mreža državnih puteva od ostalih delova Srbije i povezanost preko nje sa centrima i vazдушnim lukama Beograd i Bor, kao i mogućnost proširenja aerodroma "Bor" predstavlja mogućnost za razvoj i postavljanje centra za intermodalni transport u region. Strategijom održivog razvoja opština Kladovo je predvidela izgradnju Intermodalnog centra.

5.1.6 Granični prelazi

Na području Regiona postoje sledeći izgrađeni granični prelazi:

- sa Republikom Rumunijom na državnom putu I reda M 25.1 "Đerdap 1", na samoj brani Đerdap I;
- sa Republikom Bugarskom na državnom putu I reda M-24 "Mokranje" i
- sa Republikom Bugarskom na državnom putu I reda E761 M-5 "Vrška čuka".

U toku su pripreme za otvaranje još 2 granična prelaza: na Djerdapu 2 i „Kadibogazu“.

5.1.7 Gasovodi, naftovodi

U regionu ne postoje za sada ni naftovodi niti magistralni gasovodi.

Međutim, prema informacijama od strane Ministarstva rudarstva i energetike, kao i JP "SrbijaGas", postoji mogućnost prolaska međunarodnog gasovoda "Južni Tok" preko teritorije istočne Srbije. U izradi je studija opravdanosti gasovoda "Južni Tok" koja će i odrediti tačniju trasu ovog gasovoda.

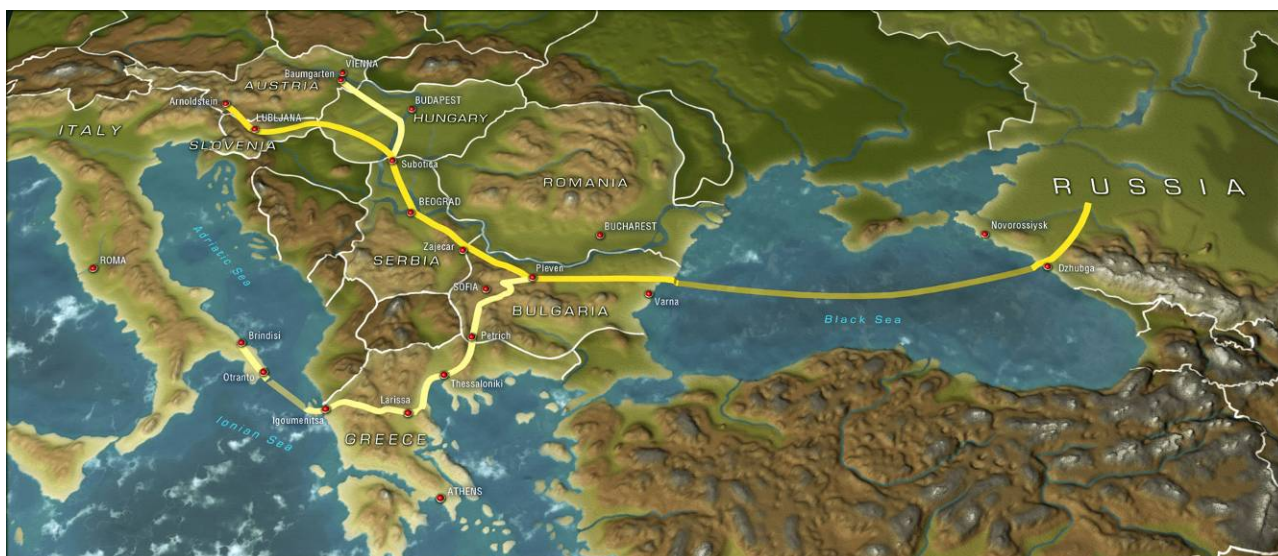

Figure 11: Trasa gasovoda "Južni Tok"

Izvor podataka: "South Stream" zvanični Internet sajt <http://south-stream.info>

U regionu postoji studija prethodne gasifikacije regiona, koja je izrađena za prethodno trasiran gasovod "Južni Tok" od Dimitrovgrada do Niša pa prema Beogradu. Studiju (koja obuhvata energetske bilanse opština, položaje gasovoda nižeg reda i mernoregulacionih stanica za opštine), u slučaju da "Južni Tok" uđe u Srbiju negde kod Zaječara, biće potrebno preraditi zbog promene početnih uslova.

Snabdevanje opština istočne Srbije prirodnim gasom je dakle tesno povezano sa realizacijom snabdevanja iz pravca Bugarske (magistralni gasovod "Južni Tok" trasom Sofija – Dimitrovgrad - Niš ili trasom Zaječar - Paraćin). Izuzetak predstavlja opština Sokobanja, koja zbog geografskog položaja ima mogućnost priključenja na već izgrađeni magistralni gasovod Pojate–Niš.

5.2. ENERGETSKA INFRASTRUKTURA

Na području Timočke krajine ne postoji sistematsko praćenje energetske bilansa i potreba, pa samim tim ni planovi razvoja energetike.

Prema delimičnim energetske bilansima (bez potrošnje tečnih goriva u saobraćaju i poljoprivredi) na području Timočke krajine se najviše troši mazut i ugalj. Potrošnja mazuta je mahom vezana za industriju i toplane. Ugalj je kao energent najviše zastupljen u industriji, ali se u značajnoj meri koristi i u širokoj potrošnji, dok je ogrevno drvo najvećim delom prisutno u zadovoljenju toplotnih potreba u domaćinstvima. Industrija troši skoro 75% ukupne energije, pri čemu dva industrijska preduzeća IHP "Prahovo" i RTB "Bor" troše najveće količine energenata za industrijske potrebe.

Prirodni uslovi područja Timočke krajine ne omogućavaju zadovoljenje sopstvenih potreba u potpunosti sa svim energentima, jer ne postoje raspoloživi potencijali svih energetske izvora. I pored toga na području Timočke Krajine postoje značajni kapaciteti za proizvodnju energije. Za proizvodnju električne energije to su hidroelektrane „Đerdap 1“ i „Đerdap 2“, najveći proizvođač hidroelektrične energije u zemlji. U 2007. godini te hidroelektrane su ostvarile 17% ukupne proizvodnje električne energije, odnosno 67% hidroelektrične energije u Srbiji.

Na teritoriji Timočke krajine postoji elektroenergetska prenosna mreža i trafostanice nominalnog napona 400 i 110 kV JP "Elektromreža" iz Beograda i distributivna mreža i trafostanice u okviru ED "Elektrotimok" u Zaječaru, napona 35, 10 i 0,4 kV. U normalnom pogonu (svi vodovi i svi transformatori uključeni) u mreži nema preopterećenih elemenata, a naponi u svim čvorištima su u zadatim granicama, čime je obezbeđeno kvalitetno napajanje čitavog područja.

U proizvodnji uglja podzemnom eksploatacijom, na području Plana, nalaze se rudnici Soko, Bogovina, Lubnica i Vrška Čuka, gde se proizvodnja ostvaruje već dugi niz godina. Svi rudnici su deo Javnog preduzeća za podzemnu eksploataciju uglja "Resavica", pri čemu proizvodnja u rudnicima Timočke krajine iznosi preko 1/3 ukupne proizvodnje JP "PEU Resavica".

Obnovljivi izvori se statistički ne prate, mada je korišćenje ogrevnog drveta značajno zastupljeno u širokoj potrošnji. Postoje značajni potencijali geotermalne energije, energije vetra, energija (drvne) biomase i energija iz mini hidroelektrana. Potencijali solarne energije, takođe, postoje, ali je ta eksploatacija vezana za velike početne troškove, tako da je ekonomska isplativost vezana za dalju budućnost.

Sistemi daljinskog grejanja su prisutni u svim opštinskim centrima izuzev Boljevca i Sokobanje i predstavljaju značajan kapacitet u zadovoljenju toplotnih potreba domaćinstava (ukupno je instalisano 326 MWt i priključeno preko 22000 domaćinstava).

5.3. TELEKOMUNIKACIONA INFRASTRUKTURA

Na području Timočke krajine ukupno je priključeno 99.658 telefona na oko 314.800 stanovnika (Popis iz 2002. godine) što iznosi 31,6 telefona na 100 stanovnika. Prema ovom kriterijumu stanje se može oceniti kao relativno zadovoljavajuće, jer je broj telefona nešto ispod proseka u Srbiji (oko 38 telefona). Po tehničko-tehnološkom kriterijumu stanje je znatno lošije. Procenat digitalizacije pretplatnika koji iznosi 85% (na području Borskog okruga 90%, a Zaječarskog 80%), je ispod republičkog proseka. Na području je još uvek veoma veliki broj dvojnika, 13.527 (na području Borskog okruga 12,6%, a Zaječarskog 14,5%). Stanje u fiksnoj telekomunikacionoj mreži, po

kvalitetu pretplatničke mreže naročito je loše u opštinama Knjaževac (36% analognih telefona i 25% dvojnika) i Boljevac (46% dvojnici).

Razlozi ovakvog stanja su prisustvo velikog broja zastarelih analognih centrala, kao i starijih digitalnih (sistem SI2000), kao i pristupne mreže koje su građene po sada prevaziđenoj koncepciji. Niska gustina naseljenosti u višim, planinskim delovima Regiona takođe doprinosi lošem stanju telekomunikacione infrastrukture (npr. Opština Knjaževac ima 86 naselja, od kojih 26 ima manje od 100 stanovnika, a 14 manje od 50).

Na području Timočke krajine nalazi se 150 postojećih baznih stanica mobilne telefonije sva tri operatera, od čega Telekom-a 60, Telenor-a 56 i VIP-a 34.

5.4. KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

Snabdevanje vodom

Snabdevanje naselja vodom svaka opština rešava za sebe, koristeći različite izvore – podzemne ili površinske vode, ali uglavnom podzemne vode. Osim Zaječara, ostale opštine nemaju površinske akumulacije za snabdevanje vodom ili višenamenske akumulacije.

Sistemima za vodosnabdevanje upravljaju opštinska javna preduzeća koja se bave komunalnim delatnostima, koja u manjim gradovima Timočke Krajine imaju još dodatnih delatnosti. Sisteme odlikuju sledeća ograničenja:

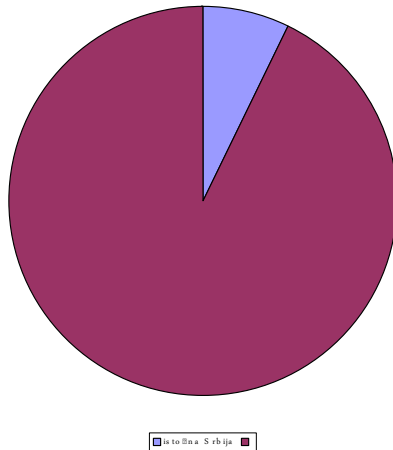
- oskudni vodni resursi u slivu Timoka, sa vrlo velikom vremenskom neravnomernošću;
- prostorna neravnomernost voda, sa najmanje raspoložive vode upravo u zonama najvećih potreba, što zahteva razvoj dugih prenosnih sistema;
- osim akumulacije „Bogovina“ ne postoje mogućnosti za realizaciju većih akumulacija za godišnje regulisanje protoka;
- u Timočkoj Krajini se smanjuje broj korisnika, i smanjuje industrija koja troši veće količine vode za svoje potrebe; Posledica toga je smanjenje priliva sredstava u javna komunalna preduzeća i time pogoršanje njihovih kapaciteta, a samim tim i degradacija sistema;
- lokalna izvorišta vodovoda naselja su najčešće iz rečnih aluviona ili rečnih tokova što ih čini jako osetljivim (u periodima malih voda, kada su ugrožena i po količini i po kvalitetu, kao i u periodima bujičnih povodanja);
- režimi velikih voda su vrlo nepovoljni (brze koncentracije povodnja, sa velikim ekstremnim vrednostima);
- loše stanje vodovodne mreže, veliki gubici u snabdevanju, nedostatak savremenih sistema upravljanja vodovodnim mrežama.

Najznačajniji potencijal sliva Timoka jeste izvorište „Bogovina“ na Crnom Timoku, na kome se planira višenamenska akumulacija (kota NU 266 mnm, zapremina $47,5 \times 10^6$ m³), jedina sa godišnjim regulisanjem protoka u slivu Timoka. Izgradnja ovog sistema bi trebala dugoročno rešiti probleme vodosnabdevanja u više opština, a pre svega u opštinama: Boljevac, Bor, Kladovo i Negotin, a pod odredjenim uslovima može biti značajan i za opštine Zaječar i Knjaževac.

U slivu reke Timok postoje i potencijalne lokacije za izgradnju manjih akumulacija za vodosnabdevanje, kao što je lokacija akumulacije na Jelašničkoj reci, s. Jelašnica, u opštini Knjaževac sa već urađenim idejnim projektom izgradnje.

U 2006., od ukupne količine voda za piće – 495.356 hiljada m³ koje su isporučene građanima Srbije, za građane istočne Srbije je isporučeno 35.136 hiljada m³, što čini 7%.

Isporučena voda za piće u 2006. god.

Kanalisanje naselja

Generalno, sistemi kanaliziranja su manje razvijeni od sistema vodosnabdevanja. Kanaliziranjem naselja takođe upravljaju opštinska javna komunalna preduzeća, posebno za svaku opštinu Timočke Krajine. Sistemi kanaliziranja su mahom opšteg tipa, i zastupljeni su mahom u gradovima, dok u seoskim sredinama je zastupljenost kanalizacionih sistema niska.

Osim u pojedinim opštinama, nema tretmana otpadnih voda, već se otpadne vode bez ikakvog tretmana upuštaju u površinske vodotoke.

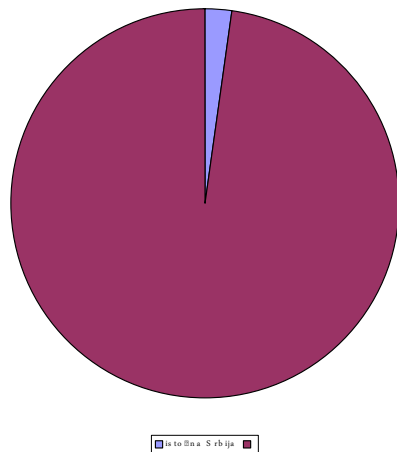
Opština Sokobanja ima postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda, a u izradi je i dokumentacija za izgradnju novog postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda koje će obuhvatiti skoro celu teritoriju opštine Sokobanja.

Opština Kladovo ima deo tretmana otpadnih fekalnih voda (mehaničko taloženje fekalnih voda) za grad Kladovo i seosko naselje Kostol, a desetak seoskih naselja sa manjim kanalizacionim sistemima imaju emšir taložnike pre upuštanja u recipijant.

U opštini Sokobanja je u toku izrada tehničke dokumentacije za novo postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda.

Prema podacima iz 2006., broj priključaka na kanalizacionu mrežu u Timočkoj Krajini čini 2,5% ukupnog broja priključaka na kanalizacionu mrežu u Srbiji.

Odnos broja priključaka na kanalizacionu mrežu

Čvrsti otpad

Otpad opština Borskog i Zaječarskog okruga se bez bilo kakvog predtretmana odlaže na opštinske deponije, koje po svojim karakteristikama ne odgovaraju sanitarnim zahtevima. Međutim, većina deponija na teritoriji Timočke krajine je u procesu zatvaranja, zbog otvaranja nove regionalne deponije.

Manja ruralna područja su izostavljena iz ciklusa sakupljanja otpada, što za posledicu ima postojanje lokalnih smetlišta, odnosno divljih deponija u mnogim selima Regiona. Pored činjenice da se ne vrši selektivno razvrstavanje otpadaka, niti se ono koristi dalje u proizvodnji stočne hrane, industriji ili poljoprivredi, na teritorijama opština Timočke krajine se ne vrši ni organizovano kompostiranje (i pored velikog sadržaja organskog otpada).

Prema regionalnom planu upravljanja čvrstim otpadom, produkcija otpada u opštinama Timočke Krajine je sledeća:

Opština	Broj stanovnika	Kg/st/dan	Procenjena količina otpada t/god	Korektivni faktor za industriju + 20%	Ukupna količina otpada t/god
BOR	55.817	0,59	12.921	2.584,8	15.505,8
ZAJEČAR	65.969	0,59	15.272	3.053,7	18.325,7
BOLJEVAC	15.849	0,32	1.990	397,8	2.387,8
KLADOVO	23.613	0,32	2.965	592,8	3.557,8
MAJDANPEK	23.703	0,59	5.487	1.097,2	6.584,2
NEGOTIN	43.418	0,59	10.051	2.010,5	12.061,5
KNJAŽEVAC	37.172	0,59	8.605	1.721,5	10.326,5
Ukupno Timočka Krajina	265.541		57.291	11.458,3	68.750

Table 19: Ukupna količina komunalnog čvrstog otpada

Sve opštine okruga imaju definisane projekte zatvaranja, sanacije i remedijacije postojećih gradskih deponija. Opštine Negotin, Sokobanja i Zaječar imaju definisan i Katastar otpada i degradiranog prostora, a Zaječar i plan sakupljanja i tretman plastičnog otpada.

Opština Zaječar je 2005. godine dobila saglasnost Uprave za zaštitu životne sredine na Glavni projekat sanacije i remedijacije postojeće deponije „Halovo“. Krajem 2005. godine Kancelarija

programa za pomoć opštinama istočne Srbije pokrenula je aktivnosti u svim opštinama Zaječarskog okruga oko dogovora, odnosno konsenzusa za formiranje Regionalne deponije za opštine Borskog i Zaječarskog upravnog okruga, a 2006. godine opština Zaječar je dostavila predlog lokacije za regionalnu deponiju „Halovo 2“ na teritoriji opštine Zaječar. Dogovor je postignut između 7 opština Timočke krajine i to opština Knjaževac, Sokobanja, Boljevac, Zaječar, Negotin, Bor i Kladovo. Iste godine potpisan je i Sporazum o namerama za uspostavljanje regionalne saradnje upravljanja komunalnim čvrstim otpadom u Borskom i Zaječarskom upravnom okrugu. Formirano je Regionalno koordinaciono telo za upravljanje komunalnim čvrstim otpadom u Borskom i Zaječarskom upravnom okrugu. Bez dogovora oko regionalne deponije ostala je jedino opština Majdanpek.

RARIS je 2008 godine obezbedio sredstva za izradu dela dokumentacije za regionalnu deponiju. U toku 2009. iz tih sredstava je izrađen:

- regionalni plan upravljanja otpadom
- generalni projekat izgradnje regionalne deponije
- prethodna studija opravdanosti i
- plan detaljne regulacije.
- 3 opštinska plana za opštine Kladovo, Knjaževac i Boljevac
- projekat sanacije, remedijacije i zatvaranja deponije u opštini Majdanpek

Projektom se predviđa izgradnja jedne regionalne deponije kod Zaječara na površini od oko 10ha, 5 (ili 6 transfer stanica) sa upravljačkom i organizacionom strukturom takvom da jedno preduzeće upravlja transfer stanicom i regionalnom deponijom i vrši odvoz otpada sa transfer stanica, na kojima se vrši selekcija otpada, do regionalne deponije i vrši deponovanje.

Na deponiji će se odlagati samo komunalni čvrsti otpad i pojedine vrste neopasnog otpada industrije i planirana je u skladu sa važećom zakonskom regulativom kako Republike Srbije, tako i EU.

Javni transport

Javni transport se u Timočkoj Krajini, osim JP „Železnice Srbije“, organizuje od strane različitih operatera koji koriste mrežu centralnih autobuskih stanica i mreže autobuskih stajališta, na različitim linijama – gradskim, opštinskim i međugradskim. Opštine, mahom svaka za sebe, na svojim teritorijama organizuju prevoz đaka autobusima i mini busevima sa operaterima ili javnim preduzećima.

Problemi koji prate organizaciju javnog transporta u opštinama su slični:

- mali broj putnika
- niska platežna moć stanovništva
- udaljena mesta od brzih saobraćajnica
- nepostojanje pravih rezidencijalnih, komercijalnih i privrednih centara aktivnosti
- loše stanje saobraćajnica, kako drumskih, tako i železničkih

Unapređenje javnog linijskog autobusnog prevoza bi trebalo poboljšati tako da:

- naselja na području opština imaju autobusu vezu sa opštinskim centrom potrebne frekvencije koja garantuje mogućnost obavljanja svih dnevnih i povremenih potreba;
- opštinski i regionalni centri ostvaruju međusobne i veze sa drugim urbanim centrima, opštinama i regijama u okruženju autobuskim vezama odgovarajuće frekvencije kako bi se građanima omogućili istovetni uslovi dostupnosti na području Regiona i u odnosu na druge delove Srbije.

Unapređenje javnog saobraćaja železnicom direktno zavisi od JP „Železnice Srbije“ i jako je vezan kako za tehničko stanje na mreži pruga, tako i za organizacione odluke koje se donose na nivou uprave JP.

6 ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Mrežu zdravstvenih ustanova u državnom vlasništvu na području Timočke krajine čine Zavod za javno zdravlje u Zaječaru, 5 zdravstvenih centara koji se sastoje od opštih bolnica i domova zdravlja, a koji su u procesu razdvajanja na opšte bolnice i domove zdravlja kao samostalne zdravstvene ustanove (Bor, Kladovo, Negotin, Zaječar, i Knjaževac). Jedne samostalne opšte bolnice u Majdanpeku i tri samostalna doma zdravlja (Boljevac, Sokobanja i Majdanpek), 3 specijalne bolnice, sve u Zaječarskom okrugu (Specijalna bolnica za rehabilitaciju „Gamzigrad“ i dve specijalne bolnice u Sokobanji) i dve apotekarske ustanove (Bor i Zaječar).

Mrežu objekata primarne zdravstvene zaštite, pored domova zdravlja u opštinskim centrima čine zdravstvene stanice i ambulante na ruralnom području. Na ruralnom području opštine Bor ima 11 ambulanti, a na ruralnom području opštine Negotin ima 29 ambulanti. Opštine Kladovo i Boljevac imaju po 14 ambulanti, a u opštini Zaječar u četiri sela uz ambulantu postoji i jedinica za izdavanje gotovih lekova. U opštini Knjaževac ima dve zdravstvene stanice, 9 ambulanti i dve jedinice za izdavanje gotovih lekova. U zdravstvenim stanicama lekarska zdravstvena zaštita se stanovništvu obezbeđuje svakodnevno, a u ambulantama jednom nedeljno ili ređe.

Službe hitne medicinske pomoći iz matičnih domova zdravlja zbrinjavaju celokupno stanovništvo (gradsko i seosko), dok su službe kućnog lečenja organizovane samo u gradskim centrima, čime je seosko stanovništvo, pogotovu uzimajući u obzir starosnu strukturu stavljeno u nepovoljan položaj.

Na području Timočke krajine, a po podacima Ministarstva zdravlja RS, osnovano je 59 privatnih stomatoloških ordinacija, 24 lekarske, 7 poliklinika i oko 30 apoteka. Osim tri lekarske ordinacije koje se nalaze u seoskim područjima (sve u Borskom upravnom okrugu), sve su u gradovima.

Broj stanovnika na jednog lekara ispod je republičkog proseka (377 st/lekara) u opštinama Negotin (383 st/lekara) i Majdanpek (472 st/lekara) u Borskom okrugu, a opština Boljevac ima najnepovoljniji odnos broj stanovnika i lekara (913 st/lekara) na čitavom prostoru Timočke krajine. Istovremeno, ova opština ima i značajno veći broj stanovnika na jednog lekara opšte prakse (3653) u odnosu na prosek Republike (2398 st/lekara opšte prakse). Najmanje stanovnika na jednog lekara opšte prakse je u opštinama Knjaževac (1431), Bor (1648) i Kladovo (1887). Treba napomenuti da statistika prati samo broj lekara u okviru mreže zdravstvenih ustanova (državni sektor) i da nisu obuhvaćeni lekari u privatnom sektoru. Na jednog stomatologa u ustanovama koje se nalaze u državnom sektoru u Republici Srbiji dolazi 3013 stanovnika. U odnosu na ovaj prosek, stanje u opštinama Kladovo i Bor znatno je povoljnije (2058 i 2512 stanovnika na jednog stomatologa). Ostale opštine imaju značajno veći broj stanovnika na jednog stomatologa i kreće se oko 3500 do 3760 u opštinama Knjaževac, Sokobanja i Negotin, oko 4340 u Majdanpeku, do 4870 u opštinama Zaječar i Boljevac.

Po podacima Zavoda za javno zdravlje iz Zaječara prva tri mesta po uzroku smrti u Zaječarskom upravnom okrugu zauzimaju moždani udar, hronična ishemijska bolest srca i nedovoljna funkcija srca, a u Borskom upravnom okrugu na prvom mestu je hronična ishemijska bolest srca a slede nedovoljna funkcija srca pa moždani udar. Najviše rangirano maligno oboljenje kao uzrok smrti u oba okruga je karcinom dušnika i pluća (sedmo mesto).

U oba okruga deca najčešće oboljevaju od akutnih respiratornih upala, a odrasli od akutnih upala gornjih respiratornih puteva, povišenog krvnog pritiska i nespecifičnih oboljenja leđa. Žene najčešće oboljevaju od nespecifičnih upala genitalnih organa.

7 SOCIJALNA ZAŠTITA

Socijalna zaštita u opštinama Timočke krajine organizovana je u okviru centara za socijalni rad koji su organizovani u svim opštinama. U pogledu površina koje ove ustanove koriste postoje značajne razlike – najmanje površine imaju centri u Boljevcu i Sokobanji (oko 70 m²), Kladovo i Negotin oko 200 m², Bor oko 460 m², a najveće su u Zaječaru (500 m²) i Knjaževcu (600 m²). Broj korisnika socijalnih usluga varira od oko 550 u opštinama Bor, Kladovo i Negotin, 870 u Sokobanji, 1016 u Boljevcu, 2524 u Knjaževcu i 4885 u Zaječaru. U Zaječarskom okrugu, učešće korisnika u ukupnom stanovništvu kreće se od 5% u opštini Sokobanja do preko 7% u ostalim opštinama (Zaječar oko 7,8%).

Od objekata stacionarnog smeštaja na području Timočke krajine postoje: Gerontološki centar sa oko 200 korisnika u Knjaževcu; Dom za decu i omladinu «Stanko Paunović» u Negotinu za smeštaj i zbrinjavanje dece bez roditeljakog staranja uzrasta od 6-20 godina (površine oko 2400 m², kapacitet za 88 dece); u opštini Negotin postoje dva staračka doma u privatnom vlasništvu u gradu Negotinu i selu Radujevcu; i Zavod za vaspitanje mladeži u Knjaževcu čiji su štićenici deca osnovnoškolskog uzrasta; pri domu postoji osnovna škola (samo za decu ove ustanove); ukupna površina objekta i škole je oko 5000 m², a kapacitet je 129 ležajeva.

Opština Negotin ima organizovanu Službu za pomoć u kući za stare (organizovana je još od 2002. godine), koja pokriva grad Negotin i 4 sela.

Potencijal za unapređenje socijalne zaštite je u razvoju koncepta finansiranja programa prilagođenih potrebama lokalnih zajednica, odnosno razvoju sistema usluga umesto sistema ustanova na opštinskom i međuopštinskom/regionalnom nivou. Razvoj inovativnih i održivih usluga usmerenih na osetljive/ranjive društvene grupe (deca uopšte, a naročito iz siromašnih porodica, osobe sa invaliditetom i sa smetnjama u razvoju, stari, samohrani roditelji, Romi koji žive u slamovima i drugim tipovima siromašnih područja i dr.) preduslov su smanjenja socijalne isključenosti. Primeri ovakve prakse očitavaju se kroz pilot projekte pokrenute u opštinama Bor (dnevni boravak za osobe sa razvojnim smetnjama, pomoć u kući za stare), Knjaževac (stanovanje uz podršku), Zaječar (dnevni boravak za osobe sa razvojnim smetnjama), Sokobanja (klub i pomoć u kući za stare) i Boljevac ("edukativno – kreativni centar" za decu i omladinu sa asocijalnim ponašanjem koji je u 2009. godini prerastao u edukativno – kreativni klub za mlade). Izgradnja partnerskih odnosa između lokalne vlasti i civilnog sektora jeste važan razvojni potencijal, i u interesu je lokalne zajednice da ih podstiče i podržava. Uključivanje komercijalnog sektora u programe socijalnog razvoja i podsticajna poreska politika mogu doprineti bržem ukupnom razvoju opština. Od interesa za organizovanje širokog spektra usluga u oblasti brige o deci, zdravstvene i socijalne zaštite i slično, je da se sadašnji objekti (mesne zajednice, domovi kulture, zadružni domovi i dr.) u vlasništvu opštine i dalje zadrže za te i slične namene, a da se utvrde modaliteti njihovog efikasnijeg korišćenja i održavanja, davanjem u zakup za organizovanje neprofitnih aktivnosti od interesa za kvalitet svakodnevnog života stanovništva.

Osnovna ograničenja za razvoj i organizaciju socijalnih usluga su:

- slaba saobraćajna dostupnost pojedinih naselja;
- neravnomeran razmeštaj korisnika i niska gustina izgrađenosti i naseljenosti u seokim područjima;
- privredna nerazvijenost najvećeg dela područja;
- loše stanje građevinskog fonda i opremljenosti većine objekata javnih službi na ruralnom području.

Osim toga, državne službe se suočavaju sa nedostatkom sredstava za adekvatno održavanje prostora kojim raspolažu, kao i sa nedostatkom sredstava za proširenje ili dogradnju ovih objekata. Značajno ograničenje je i nedovoljno angažovanje, odnosno neshvatanje civilnog sektora kao aktivnog i produktivnog učesnika u organizaciji usluga socijalne zaštite. Jedan od razloga je i pasivan položaj građana i korisnika u procesu planiranja i organizovanja ovih usluga. Dodatni problem je i mali kapacitet ustanova, naročito u Boljevcu i Sokobanji. U pojedinim slučajevima radi se i neracionalnom i neadekvatnom korišćenju kapaciteta.

8 KULTURA, SPORT I REKREACIJA

Kultura

Mreža objekata kulture na području Timočke krajine je relativno razvijena, ali sa izrazitom koncentracijom objekata u opštinskim centrima. Najznačajnije ustanove kulture po opštinama su:

Bor:

- Centar za kulturu,
- Narodna biblioteka
- Muzej rudarstva i metalurgije sa 4 izložbena prostora

Kladovo:

- Centar za kulturu (dom kulture, dom omladine i biblioteka)
- Arheološki muzej Đerdap
- Etno naselje Brza Palanka

Negotin:

- Istorijski arhiv Negotin,
- Muzej krajine,
- Mokranjčeva kuća,
- Kompleks Mokranjčeve kuće,
- Muzej Hajduk Veljka,
- Dom kulture,
- Radnički univerzitet
- Biblioteka

Majdanpek:

- JS Centar za kulturu Majdanpek
- Narodna biblioteka Majdanpek
- Muzej u Majdanpeku
- Centar za kulturu i obrazovanje Donji Milanovac

Boljevac:

- Kulturno-obrazovni centar,
- Muzej,
- Biblioteka

Knjaževac:

- Dom kulture,
- Narodna biblioteka,
- Zavičajni muzej

Zaječar:

- Narodni muzej,
- Istorijski arhiv "Timočka krajina"
- muzej „Radul-begov konak“,
- pozorište "Zoran Radmilović",
- dom omladine,
- biblioteka,
- Centar za kulturu Zaječar

Sokobanja:

- Zavičajni muzej,
- Biblioteka,
- Galerija – legat Miluna Mitrovića

U većini seoskih naselja postoje namenski građeni objekti za potrebe kulture (domovi kulture), koji su uglavnom u lošem stanju i slabo se koriste. U pojedinim selima postoje i biblioteke.

Mreža sportsko-rekreativnih objekata je veoma neujednačena među opštinama.

Generalno se može reći da su najznačajniji sportski objekti locirani u sedištim većih opština, dok ih je u manjim gradovima znatno manje. U većim seoskim naseljima, postoje fudbalska igrališta ili igrališta za male sportove, ali su uglavnom u lošem stanju.

Pregled sportskih objekata po opštinama je sledeći_

- Sve opštine imaju stadione i veći broj terena za male sportove i tenis
- Manje Sportske dvorane imaju: Majdanpek, Kladovo, Negotin, Boljevac, Knjaževac i Zaječar
- Sportskih centara sa halama koje zadovoljavaju većinu međunarodnih standarda ima u Zaječaru, Kladovu i Boru
- Skijališta se nalaze na Staroj planini (3 staze), Majdanpeku i Zaječaru, na Rtnju pored Boljevca i Crnom vrhu pored Bora
- Otvorene bazene imaju Knjaževac i Zaječar, dok zatvoreni bazen postoji u opštini Bor i u opštini Kladovo
- U Zaječaru se nalazi i najveće igralište za mini golf u ovom delu Srbije,

9 NEVLADINE ORGANIZACIJE

Nevladinim organizacijama (organizacijama civilnog društva) se u svetu pridaje sve veći značaj. Gotovo da nema nekog društvenog problema u čije se rešavanje ne uključuju i nevladine organizacije. Komparativna istraživanja neprofitnog sektora pokazuju da će sledeća faza razvoja savremenih društava biti obeležena sve većim brojem uključivanja ovih organizacija u razne oblasti društvenog života.

Kada se kaže NVO, u Srbiji još uvek nije jasno na koga se misli. S obzirom da su još uvek u upotrebi stari termini za označavanje dobrovoljnih i neprofitnih organizacija kao i da Zakon o udruženjima još uvek nije do kraja implementiran (preregistracija NVO u skladu sa njim je u toku), pod NVO se još uvek misli i na ono što su nekada bile društvene organizacije, udruženja građana ali i sportske organizacije.

Iako pojmova nevladine, neprofitne organizacije nema u našem zakonodavstvu, uglavnom su to sinonimi za organizacije civilnog društva. Ostali pojmovi kao što su treci sektor, neprofitni sektor, dobrovoljni itd., veoma su malo u upotrebi i to tek odnedavno.

Prema raspoloživim podacima, u Timočkoj krajini je stanje razvijenosti civilnog sektora u skladu sa ukupnim nivoom razvijenosti, te se slobodno može reći da je civilni sektor znatno slabije razvijen u odnosu na ostatak republike, posebno velike gradove.

Prema direktorijumu CRNPS (Centar za razvoj neprofitnog sektora), "pravih" organizacija civilnog društva (izuzimajući sportske klubove, profesionalna udruženja i sl.) u Timočkoj krajini funkcioniše 86 NVO. Većina njih su socijalne i ekološke, a relativno je malo onih koje se bave ekonomskim razvojem. Struktura po gradovima je sledeća:

- Zaječar 27
- Knjaževac 14
- Boljevac 2
- Sokobanja 3
- Bor 21
- Negotin 11
- Majdanpek 6
- Kladovo 2

Medju najznačajnijim NVO na regionu su: Timočki klub, Knjaževac, Udruženje građana - Dobro drvo – Zaječar, Zaječarska inicijativa, Resurs centar Bor, Resurs centar Negotin, Sokograd – Sokobanja, Resurs centar Majdanpek

10 ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

Stanje životne sredine Timočke Krajine se može opisati kao veoma neravnomerno – od zaštićenih sredina nacionalnog parka "Đerdap" i parka prirode "Stara Planina", i drugih područja koje odlikuje potpuno netaknuta priroda do devastiranih područja okoline Borske reke, flotacijskih jalovišta oko Bora, deponija rudne jalovine rudnika Bor i Majdanpek ili deponija piritnih izgotetina i gipsa koji nastaju kao posledica proizvodnje kiselina u IHP Prahovo.

Eksploatacija sirovina i industrijski pogoni su predstavljali velike zagađivače u prethodnom periodu, i u toku eksploatacije se nisu sprovodile ni najosnovnije mere zaštite, niti sistem monitoringa zaštite životne sredine. S druge strane, nizak nivo zaposlenosti, nerazvijenost industrije u toku poslednjih 5-10 godina su se i delimično pozitivno odrazili na životnu sredinu i prirodne vrednosti, budući da nije bilo direktnog zagađivanja.

Samo kao primer, rudnik bakra Majdanpek proizvodi godišnje oko 1760003 t opasnog otpada, od toga 1760000 tona flotacijske jalovine i oko 3 t starih akumulatora, koji se skladište na privremeno odlagalište (staro jalovište). Slična situacija je i na teritoriji opštine Bor.

Postojeći problem životne sredine Timočke krajine predstavlja činjenica da se ukupni zapreminski sadržaj otpada (komunalni, industrijski i opasni), bez predtretmana odlaže na gradske deponije. Ovakvo nesistemska odlaganje prouzrokovalo je velika zagađenja na deponijskim prostorima i oko njih. Pored toga, gradske deponije ne zadovoljavaju osnovne mere zaštite (ne postoji zaštitna ograda) što omogućava pristup individualnim sakupljačima sekundarnih sirovina, domaćim životinjama, glodarima, insektima i dr. Na deponijama ne postoje kanali za odvođenje površinskih i procednih voda. Ne postoje nikakve mere sanitarno-tehničke zaštite. Zbog toga se skoro sve deponije mogu smatrati nesanitarnim i „divljim“.

Problem odlaganja otpada će se rešiti realizacijom projekta izgradnje regionalne deponije "Halovo" i postavljanjem sistema za upravljanje čvrstim otpadom na regionalnom nivou.

Masovna i nedovoljno kontrolisana upotreba hemijskih sredstava u poljoprivrednoj proizvodnji (mineralna đubriva i pesticidi) u velikoj meri doprinose zagađivanju zemljišta. Istočni deo Timočke krajine ima intenzivno i umereno zagađeno zemljište usled primene agrotehničkih mera. Zapadni deo, osim prostora eksploatacije metala i nemetala – zone intenzivne degradacije litosfere ima veoma malo zagađeno zemljište. Trenutno, hemijsko tretiranje proizvodnje odvija se na prilično stihijski način.

Što se tiče površinskih voda, osim posrednog zagađenja padavinama koje apsorbuju štetne materije u vazduhu, dolazi i do direktnog zagađenja voda. Od svih opština Timočke Krajine, sistem za prečišćavanje otpadnih voda koji je u funkciji jedino postoji na teritoriji opštine Sokobanja, ali ni taj sistem ne pokriva kompletnu teritoriju opštine Sokobanja i u planu je izgradnja novog postrojenja za većinu opštine. U ostalim opštinama, otpadne vode se bez tretmana ispuštaju u recipijentne površinske vodotoke.

Poseban problem predstavlja zagađenje vazduha, vode i tla koje nastaje kao posledica energenata koji se koriste u industriji i stanovanju. Uticaj potrošnje energije na zagađivanje okoline se najvećim delom manifestuje u zagađivanju atmosfere. Glavni izvori zagađenja su transportna sredstva, termički uređaji i industrijska postrojenja. Najveći deo zagađivanja vazduha potiče iz raznih procesa proizvodnje i potrošnje energije, uglavnom iz procesa sagorevanja. Vrste zagađenja

zavise od njihovog izvora, a njihov udeo u ukupnoj imisiji još i od lokacije i vremena. Glavni emiteri - zagađivači vazduha su: elektroprivreda (termoelektrane i termoelektrane-toplane), saobraćaj, industrijska ložišta (kotlovi i industrijske peći) i ložišta u širokoj potrošnji (individualna ložišta). Zavisno od vrste upotrebljenog goriva, ovi zagađivači emituju uglavnom sledeće štetne materije:

- ugljenmonoksid (CO),
- sumpordioksid (SO₂),
- azotne okside (NO_x),
- ugljenovodonike (C_mH_n) i
- čvrste čestice (čad i leteći pepeo).

Po podacima iz 2006. godine, emisija metana, data ovde kao primer, u atmosferu je po opštinama Timočke Krajine izgledala kao na sledećem dijagramu (izvor: Prethodna studija gasifikacije istočne Srbije, 2008.):

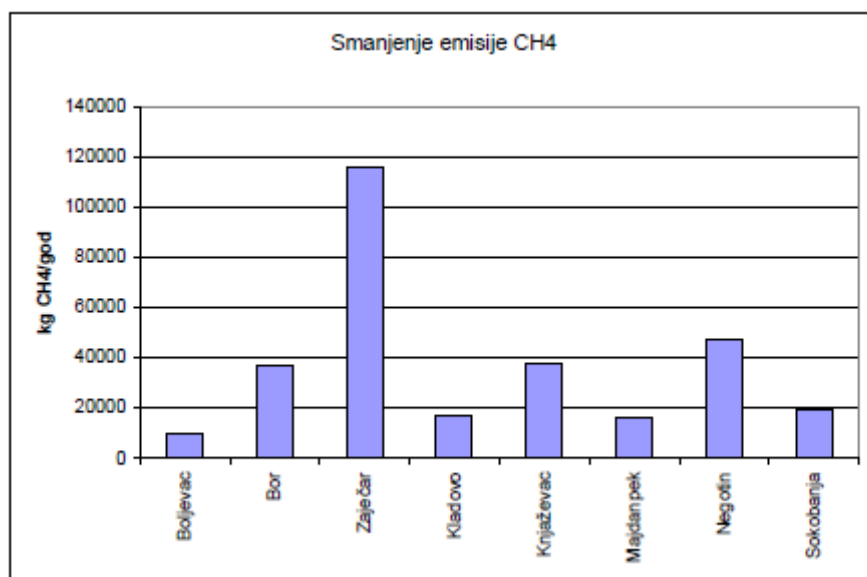

Figure 12: Emisija metana u atmosferu Timočke Krajine

Na osnovu raspoloživih podataka (izvor: Zavod za zaštitu zdravlja „Timok“) moguće je izvesti sledeće **zaključke**:

- 1) Teritorije opština Boljevac, Kladovo, Negotin, Sokobanja i Knjaževac mogu se svrstati u područja koja nemaju veća ograničenja u pogledu kvaliteta vazduha. Veći sadržaj čađi i sumpor-dioksida zabeležen je uglavnom u toku zimskih meseci i rezultat je sagorevanja produkata loženja, ili radom industrijskih postrojenja. Pored toga, intenzivnije zagađenje u ovim opštinama je rezultat pojačanog transporta i prisustva nelegalnih, ali i gradskih deponija koje nemaju status sanitarnih.
- 2) Teritorija opštine Zaječar, zbog većeg broja industrijskih zagađivača ima nešto lošiji kvalitet vazduha zbog većeg prisustva suspendovanih čestica, čađi i ukupni taložnih materija iz industrije i saobraćaja. Takođe je primećena veća koncentracija suspendovanih čestica tokom zimskih meseci kao rezultat sagorevanja produkata iz individualnih ložišta.
- 3) Teritorije opština Majdanpek i Bor mogu se svrstati u opštine sa visokim stepenim zagađenja, naročito sumpor-dioksidom, čađi i suspendovanim česticama. Koncentracija metala u lebdećoj prašini je uglavnom u granicama GVI. Hg, Mn i Ni nisu registrovani, dok se As javlja u koncentracijama koje su iznad dozvoljenih vrednosti gotovo na svim mernim mestima. Prisustvo svih navedenih materija je rezultat eksploatacije mineralnih sirovina.

Nepovoljne uticaje na životnu sredinu je takođe izazvano rudarenjem na površinskim kopovima i tehnološkim procesima u flotaciji i topionici. Stogodišnje rudarenje na teritoriji Bora i Majdanpeka je za sobom ostavilo zagađenje vazduha i voda, devastirano poljoprivredno zemljište, preko 11000 tona otpada po svakom stanovniku (podaci Lokalnog ekološkog akcionog plana opštine Bor, 2003, obrađivač UNDP i GRID ARENDAL). Smanjenje proizvodnje u Boru i Majdanpeku pretili da dovede do još većih ekoloških problema, budući da se povećava rizik od ekoloških akcidenata.

Rudarenjem je degradirano i poljoprivredno zemljište Bora i Majdanpeka. Velike količine otpadnih voda sa flotacijskih jalovišta, kopova i industrijskih postrojenja, koje sadrže različite kontaminante, zagađuju podzemne i površinske vode.

Koncentracije sumpordioksida u opštinama Bor i Majdanpek su, prema podacima merenja u ovim opštinama, svake godine najmanje 100 dana iznad dozvoljenih granica svetske zdravstvene organizacije. Koncentracije arsena su 73 do 102 puta iznad dozvoljenih granica. Registrovan je i veliki porast broja malignih oboljenja, čak pet puta u periodu od 1979. do 2001. godine. Kiseli gasovi, takođe negativno utiču na kvalitet i plodnost zemljišta i vegetaciju. Usled rudarskih aktivnosti sve tri komponente životne sredine (vazduh, voda, zemljište) su zagađene. Najveći zagađivač je svakako RTB Bor čiji pogoni, zavisno od industrijskog procesa u proizvodnji i preradi bakra, zagađuju neki deo životne sredine. Topionica bakra emituje velike količine otpadnih gasova koji sadrže sumpor dioksid, i čestice prašine sa velikim sadržajem teških metala, koji se uključuju u prirodne cikluse kruženja materija u prirodi, zagađujući vazduh, vodu i zemljište.

Devastacija životne sredine razvojem rudarstva ogleda se prvenstveno u stalnim povećavanjima kapaciteta i zauzimanju novih lokacija, čak i u okviru gradskog područja, čime se značajno povećao negativni uticaj na životnu sredinu. Ovakvo stanje stvari je neminovno dovelo do zagađenja vazduha, voda i zemljišta kao i do izazivanja brojnih negativnih posledica po kvalitet života i zdravlja ljudi.

Emisije sumpordioksida, arsena i teških metala iz topionica su naročito primetne u stambenim delovima ovih opština Timočke krajine. Uzrok za ovakvo stanje stvari je prvenstveno dostrajalost tehnologija u okviru postrojenja za preradu, nizak nivo ekološke svesti, nedostatak radne i tehnološke discipline i neadekvatna organizacija rada. Monitoring kvaliteta vazduha se vrši neadekvatnom i zastarelom opremom, koja ne omogućava trenutnu intervenciju u slučaju ekoloških akcidenata.

Pored uticaja na zdravlje i kvalitet života ljudi, suspendovane čestice u vazduhu narušavaju i građevinski fond, infrastrukturu i dr.

Takođe, jedan od problema predstavljaju i otpadne vode koje nastaju u rudarstvu, a koje se neprečišćene ispuštaju u vodotokove. U podzemne vode dospevaju vode iz napuštenih rudarskih objekata, vode nastale curenjem starih flotacijskih jalovišta i dr. Pored toga, ne postoji jedinstveni sistem monitoringa otpadnih voda i kvaliteta površinskih vodotokova.

Zagađenje uzrokovano saobraćajem je posebno veliko u neposrednoj blizini puteva I i II reda, i to na području svih opština Timočke krajine, a nešto manje na području Kladova i Sokobanje.

Putevi na području Regiona nisu zadovoljavajućeg kvaliteta u pogledu stanja i opremljenosti što ima direktnog uticaja na nivo buke i vibracija u područjima duž puteva, posebno duž lokalnih puteva. Udeo putničkog u ukupnom saobraćaju je u proseku oko 80% na svim putevima I i II reda, što je povoljno sa aspekta zaštite životne sredine, jer su teretna vozila izvor zagađivanja usled prosipanja tovara i postojanja rizika od udesa.

11 PRIRODNI RESURSI

11.1. NACIONALNI PARKOVI I ZAŠTIĆENA PRIRODNA DOBRA

Na teritoriji Timočke Krajine se nalazi nacionalni park Đerdap. Nacionalni park "Đerdap" se nalazi na desnoj obali Dunava, na samoj granici sa Rumunijom. Ukupna površina Nacionalnog parka je 63.608 hektara, dok je zaštićenom zonom obuhvaćeno 93.968 hektara. Park se prostire od Golubca do Karataša kraj Kladova u dužini od oko 100 kilometara, pri čemu obuhvata uzani i šumoviti brdsko - planinski pojas širine od 2 do 8 kilometara uz Dunav koji su uzdiže od 50 do 800 metara nadmorske visine.

Osnovna odlika Nacionalnog parka "Đerdap" je velika šumovitost (64%), veliko bogatstvo i raznovrsnost flore i faune kao i bogatstvo kulturno - istorijskim spomenicima od najstarijih epoha pa do danas. Oko 9% parka, tj. oko 5500 hektara površine parka čini deo Dunava koji pripada Srbiji. Zbog toga je Nacionalni park "Đerdap" ujedno i rečni nacionalni park.

Na jugoistočnom delu Timočke Krajine se nalazi prirodni rezervat Babin Zub i park prirode Stara Planina. Park prirode Stara Planina ima površinu od 48.588 ha i nalazi se na teritoriji tri opštine – Knjaževac, Zaječar i Pirot. Jedan o najlepših krajolika Stare planine je prirodni rezervat Babin zub, koji se nalazi na nadmorskoj visini od 1.758 metara. Strme padine, oštri usponi, vodopadi, polja šumskog voća, bogate šume, pružaju mogućnost za razvoj različitih oblika turizma. Stara planina, visokoplaninski masiv, spada u grupu venačnih planina. Glavni venac dugačak je oko 550 kilometara, i proteže se od Zaječara do Crnog mora. Deo ovog venca označava i prirodnu granicu između Srbije i Bugarske. Stara planina nosi i drugo ime – Balkan, tako da je Balkansko poluostrvo dobilo naziv po ovoj planini. Najviši vrh, duž granice na Staroj planini, a i u Srbiji, je Midžor, na nadmorskoj visini od 2.169 metara. Deo Stare planine, koji se proteže kroz Srbiju pripada opštinama Zaječar, Knjaževac, Pirot i Dimitrovgrad. Površina masiva Stare planine, koji zahvata Srbiju je 1.802 kvadratna kilometra.

Na Staroj planini vlada umereno konitnentalna klima, modifikovana u odnosu na nadmorsku visinu i položaj planine. Pod snegom je skoro pet meseci godišnje, i to na visini od 1.100 do 1.900 metara, i predstavlja potencijal za duge staze za alpsko skijanje. Skijaški centar na Staroj planini, čine staze "Konjarnik", "Sunčana dolina" i "Markova livada". Na „Konjarniku“ se nalazi istoimena četvorosedna žičara, sa pokretnom trakom za ukrcavanje skijaša, a kapacitet je 1.500 skijaša na sat. Na sunčanoj dolini je ski lift „sidro“, čiji je kapacitet 1.200 skijaša na sat. Bebi ski lift, postavljen je na „Markovoj livadi“, koja je osvetljena za noćno skijanje. Pored skijaških, na Staroj Planini su u razvoju i pešačke staze.

Pored ovih parkova, u Timočkoj Krajini se nalazi i više prirodnih dobara pod zaštitom:

Naziv i vrsta zaštićenog prirodnog dobra	Opština i površina (u ha)		Kategorija	Stepen zaštite i površina (u ha)	
Spomenik prirode Lazarev kanjon	Bor Boljevac Ukupno	1176 579 1755	I kat	II stepen	1755
Spomenik prirode Ripaljka	Sokobanja	7	I kat	II stepen	7
Predeo izuzetnih odlika Lepterija-Sokograd	Sokobanja	406	I kat	II stepen III stepen	321 85
Predeo izuzetnih odlika Ozrenske livade	Sokobanja	237	III kat	II stepen	237
Strogi rezervat prirode Bukovo	Negotin	10	I kat	I stepen	10
Spomenik prirode Vratna	Negotin	3	III kat	II stepen	3
Spomenik prirode Zamna	Negotin	2	III kat	II stepen	2
Spomenik prirode Park šuma Badnjevo	Negotin	5	III kat	II stepen	5
Spomenik prirode Valja prerast – Šuplja stena	Majdanpek	8	III kat	II stepen	8
Strogi rezervat prirode Mustafa	Majdanpek	80	III kat	I stepen	80
Strogi rezervat prirode Felješan	Majdanpek	15	III kat	I stepen	15
Strogi rezervat prirode Konjska glava	Majdanpek	25	III kat	I stepen	25
Strogi rezervat prirode Rtanj	Boljevac	15	III kat	I stepen	15
Strogi rezervat prirode Mala Jasenova glava	Boljevac	6	III kat	I stepen	6
Spomenik prirode Bogovinska pećina	Boljevac	14	III kat	II stepen	
Predeo izuzetnih odlika Prostor arheološkog nalazišta Romuliana – Gamzigrad i zaštitna zona	Zaštićeni prostor arheološkog nalazišta: Zaječar Zaština zona: Zaječar	 2686 2414	I kat	I stepen II stepen III stepen Zaštitna zona	176 1380 1130 2414
Spomenik prirode Bigar	Knjaževac	15	I kat	II stepen	15

Table 20: Prirodna dobra pod zaštitom u Timočkoj Krajini

11.2. GEOTERMALNI IZVORI

Na teritoriji Timočke Krajine se izvori geotermalne vode nalaze u više opština: Bor, Zaječar, Sokobanja i Knjaževac.

Na teritoriji opštine Bor, u Brestovačkoj Banji, na 9km od Bora se nalazi 10 izvora termomineralnih voda koji se koriste u terapeutske svrhe i grejanje objekta hotela. Temperatura ovih voda je između 32 i 42 stepena C. Vode se koriste za lečenje lokomotornog sistema, hronične upale zglobova, povreda mišića i kostiju, bolesti nervnog sistema, išijasa i lumbago, kao i hroničnih ginekoloških smetnji.

Na teritoriji opštine Zaječar, 7 do 8km od Zaječara se nalazi selo Nikoličevo u čijem se ataru nalaze dva izvora termo mineralne vode, ukupnog kapaciteta 2,9 – 3,2 l/s i temperature oko 35,5 - 37 stepeni C. U poslednjih 30 godina, izdašnost ovih izvora je opala za cca 80% (najverovatnije zbog

dotrajalosti instalacije, to jest začepljenja filtera), i ovi izvori se ne koriste sistematski. Na oko 11km od Zaječara se nalazi Gamzigradska banja, gde se nalazi nekoliko izvora termomineralnih voda, od kojih se koriste 4. Temperatura vode je 38° – 43° C, i voda se koristi u terapijske svrhe za lečenje oboljenja perifernih krvnih sudova i limfnog sistema, vibraciona bolest, ginekološka oboljenja (sterilitet kod žena), zglobovi i vanzglobni reumatizam, ortopetske bolesti i posttraumatska stanja, neurološka oboljenja, bolesti vezivnog tkiva, anomalija u dečijem uzrastu.

Na teritoriji opštine Sokobanja se nalaze dva izvorišta termo mineralnih voda – Park sa kapacitetom 27 l/s i temperaturom 45 stepeni C, i Banjica, sa temperaturom 19-20 stepeni C i količinom od oko 20 l/s. Oba izvora se koriste u terapeutske potrebe.

Na teritoriji opštine Knjaževac se nalazi Rgoška banjica, na obali Svrliškog Timoka, između sela Rgošta i rudnika Tresibaba i Podvis (koji nisu u funkciji), 5km jugozapadno od Knjaževca. Na ovom prostoru postoji čitav niz izvora koji izbijaju na vodonosnom rasedu dužine 800m (neki izvori se javljaju na obalama Svrliškog Timoka, a neki su potopljeni). Banjica je poznata od davnina o čemu svedoče ostaci nekadašnjeg rimskog kupatila. Hemijska laboratorija Geoinstituta iz Beograda je 1996.godine vršila analizu vode Rgoške banje, i na osnovu ispitivanja može se reći da su mineralne vode Rgoške banjice tople ili subtermalne (20-37 °C). Sa terapeuskog gledišta pripada hipotermama (20-34 °C).

Dodatna istraživanja kapaciteta i temperature termomineralnih voda Timočke Krajine, kao i analize potencijala su uvek dobrodošle i potrebne.

11.3. RUDE

Bakar

Analizira se proizvodnja bakra u RTB Bor – TIR

U 2009. je proizvedeno:

- 195.000 t koncentrata bakra ukupno
- 33.000 t uvoznog koncentrata bakra
- 162.000 t domaćeg koncentrata bakra (koncentrat bakra iz RBB-a i RBM-a)

Produkovano je 27.412 t katodnog bakra za 2009. god.

U radu se nalazi jedna topionička linija (ima ih dve) sa godišnjim kapacitetom prerade od 300.000 t koncentrata bakra.

Najveća proizvodnja u RTB-u je bila 1990. godine kada je proizvedeno 151.395 t katodnog bakra.

Na regionu se nalaze kapaciteti za preradu bakra (energetskih i telekomunikacionih kablova, proizvodnja bakarnih cevi i bakarnog praha) i plemenitih metala sa instalisanim kapacitetima od 51.000 tona godišnje, a ukupna prerada bakra u ovim firmama je 21.500 tona u 2009. godini ili 42 %.

U ukupnom izvozu po proizvodima kompleks bakra je zastupljen sa 65.53%, a u ukupnom uvozu zastupljen je sa 43.32% za 2009.god.

Prema raspoloživim podacima, postojeće ukupne geološke rezerve bakra su:

- Veliki Krivelj 1.809.847,00 t bakra; 536.856.303,00 t rude; 0.337 % bakra u rudi
- Cerovo 1.198.597,00 t bakra; 389.470.605,00 t rude; 0.30 % bakra u rudi

- Jama 5.492.787,00 t bakra; 1.022.737.394,00 t rude; oko 1 % bakra u rudi
- Majdanpek 1.978.817,00 t bakra; 612.923.970,00 t rude; 0.33 % bakra u rudi
- Depo topioničke šljake 65.397,00 t bakra; 9.146.392,00 t šljake; 0.72 % bakra u šljaci

Ugalj

Od postojećih rudnika, perspektivno veći značaj u pogledu rezervi uglja imaju rudnici Soko i Lubnica u kojima može da se poveća proizvodnja u dužem periodu. Istovremeno, još neko vreme će se održavati proizvodnja u rudniku uglja „Bogovina“.

	Naziv rudnika	Proizvodnja [t] 2009		
		Plan	Ostvareno	%
1	Rudnik antracita „VRŠKA ČUKA,,	8.000	8.018	100,2
2	Rudnik mrkog uglja „BOGOVINA,,	33.000	27.507	83,4
3	Rudnik mrkog uglja „SOKO,,	108.000	111.298	103,1
4	Rudnik lignita „LUBNICA,,	66.000	61.886	93,8
5	UKUPNO	215.000	208.709	97,1

Table 21: Pregled planirane i ostvarene proizvodnje uglja za 2009. god.

	Naziv rudnika	Proizvodnja [t] 2009		
		Plan	Ostvareno	%
1	Rudnik antracita „VRŠKA ČUKA,,	7.000		
2	Rudnik mrkog uglja „BOGOVINA,,	36.000		
3	Rudnik mrkog uglja „SOKO,,	114.000		
4	Rudnik lignita „LUBNICA,,	95.000		
5	UKUPNO	252.000		

Table 22: Pregled planirane proizvodnje uglja za 2010. god.

Ukupne geološke rezerve uglja [t]:	A	B	C1	Ukupno
Rudnik mrkog uglja „SOKO,,	317.571	16.025.063	41.887.592	58.230.226
Rudnik mrkog uglja „BOGOVINA,,	25.890	1.457.170	575.200	2.058.260
Rudnik antracita „VRŠKA ČUKA,,	31.470	687.370	791.820	1.510.660
Rudnik lignita „LUBNICA,,	412.450	12.266.480	991.730	13.670.660

Table 23: Ukupne geološke rezerve uglja [t]

12 PREKOGRANIČNA SARADNJA

Timočku krajinu karakteriše dobra prekogranična saradnja sa pograničnim delovima Rumunije i Bugarske. Posebno je zanimljiva činjenica da je od osam Timočkih opština čak pet pogranično: Zaječar, Knjaževac i Negotin su na granici sa Bugarskom, a Negotin, Kladovo i Majdanpek se graniče sa Rumunijom.

Najbolji primer odlične prekogranične saradnje svakako je izgradnja Hidroelektrana Đerdap I i II.

Hidroelektrana Đerdap I je sagrađena 1970. godine na 943. kilometru Dunava od ušća u Crno more, 10 km uzvodno od Kladova. Na srpskoj i rumunskoj strani Dunava je napravljeno po 6 generatora od po 176,3 MW. Snaga generatora na pragu sa srpske strane iznosi 1.058 MW. Hidroelektrana se nalazi u mestu Karataš, a neposredno ispod hidrocentrale se nalaze ostaci rimske utvrde Diana.

Hidroelektana Đerdap II na Dunavu je sagrađena 1984. godine na 863. kilometru od ušća Dunava, 80 km nizvodno od Đerdapa I. Na srpskoj strani je snaga generatora na pragu 270 MW (10 agregata po 27 MW i protok od 422 m³/s).

U poslednjih desetak godina bilo je i nekoliko pokušaja institucionalizovanja saradnje tri granične države Srbije, Bugarske i Rumunije preko uspostavljanja tzv »Euroregiona«. Tako su na primer formirani Euroregion »Dunav 21«, Euroregion »Stara planina« itd. Primarni cilj ovih asocijacija bio je da se ujedine naponi u rešavanju najvažnijih problema sa kojim se suočava ovaj deo Jugoistočne Evrope, u kojim uslovima će članice Asocijacije imati mnogo više šansi da dobiju podršku od Evropske unije i drugih relevantnih međunarodnih asocijacija za realizaciju različitih razvojnih programa. Ove Asocijacije su svakakvo pomogle boljem pospešivanju odnosa ali nisu imale i praktične rezultate u pripremi i realizaciji zajedničkih projekata..

O dobroj saradnji ove tri države govore i zajednički prekogranični projekti u okviru Susedskog programa EU. U toku 2004, 2005, i 2006 godine, za prekograničnu saradnju sa Bugarskom, sa područja Timočke krajine podneto je trideset i tri projekta, od kojih je osam projekata odobreno. Za prekograničnu saradnju sa Rumunijom je u istom periodu odobreno ukupno deset projekata.

Prilog br. 2

**SWOT analize i analize opravdanosti
za Regionalnu strategiju razvoja Timočke krajine**

SWOT analize za Regionalnu strategiju razvoja Timočke krajine

REGION TIMOČKE KRAJNE	
SNAGE (postojeće) Šta to dobro ima? Na šta dobro možemo da se oslonimo?	SLABOSTI (unutrašnje) Šta bi trebalo da se popravi? Šta nije dobro?
<ul style="list-style-type: none"> • Izvozno orijentisana ekonomija. Timočka krajina, za razliku od Srbije, ostvaruje konstantan suficit u izvozu, • Povoljan položaj regiona između 3 evropska saobraćajna koridora. Timočka krajina se nalazi na rečnom koridoru 7 (Dunav) i između putnih evropskih koridora 4 i 10, • Dobri resursi za poljoprivrednu proizvodnju i prehrambenu industriju. Region ima plodno zemljište za različitu poljoprivrednu proizvodnju (vinogradarstvo, voćarstvo, povrtarstvo, ratarstvo, stočarstvo i mlekarstvo). • Odlična lokalna tradicija u poljoprivredi. U regionu se tradicionalno kvalitetno radilo u poljoprivredi, posebno stočarstvu i vinogradarstvu. Proizvodi iz regiona su prepoznatljiviji na Srpskom tržištu • Bogatstvo mineralnih sirovina – nalazišta i rudnici bakra, zlata, kvarca, uglja, građevinskih materijala i dr. • Razvijene turističke destinacije. Region ima nekoliko svetski poznatih turističkih destinacija; Felix Romuliana (pod zaštitom UNESKA), Sokobanja, Lepenski vir itd. • U najvećem delu regiona očuvana životna sredina. U regionu se nalazi Nacionalni park Djerdap, Park prirode Stara planina i 17 zaštićenih prirodnih dobara. • Obuhvatan predškolski i obrazovni sistem. U regionu ima 25 dečijih vrtića i 208 objekata osnovnog obrazovanja, • Bogata prirodna i kulturno-istorijska baština. Region raspolaže sa nizom kulturnih spomenika, areoloških nalazišta i istorijskih spomenika. • Kvalitetna energetska infrastruktura. Region je dobro snabdeven električnom energijom. Šumsko bogatstvo. Šumovitost regiona iznosi čak 45,1% • Odlični hidroenergetski resursi - posebno reka Dunav sa izgrađenim HEPS sa HE „Derdap I“ i HE „Derdap II“. • Pogodnosti za investitore. U region je relativno niska cena zemljišta i radne snage, 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomsko zaostajanje, Region karakteriše smanjena investiciona aktivnost i usporen proces restrukturiranja privrede, • Visoka nezaposlenost. Nezaposlenost u regionu je 23,7%, što je 6% više od Srbije, • Depopulacija regiona. Broj stanovnika se konstantno smanjuje od 60-tih godina prošlog veka, • Sve starija populacija Sa prosečnom starošću od 43,1 godine i indeksom starenja 1,38 prema podacima Popisa 2002. godine, područje Timočke krajine je zahvatio proces najdublje demografske starosti, • Pad industrijske proizvodnje i nedostatak investicija. U periodu 1991-2008. industrijska zaposlenost ovog područja je 2,4 puta smanjena (sa 45.596 na 18.969 radnika), • Nepovoljna obrazovna struktura stanovništva. Oko 33% stanovnika starijih od 15 godina nema završenu ni osnovnu školu (čak 46,1% u opštini Boljevac), a udeo nepismenih u ovom starosnom dobu je 4,7%, • Nisko akumulativna privreda. U privredi dominiraju: poljoprivreda, tekstil, koža, drvo itd u kojima su niska primanja zaposlenih, • Niska budžetska sredstva lokalnih zajednica. Ovome treba dodati nepostojanja prava svojine jedinice lokalnih samouprava i odlivanje resursnih renti, • Nedovoljna svest o potrebi dugoročnog planiranja. Lokalne samouprave, kao i biznis sektor uglavnom reaguju kratkoročnim ad-hoc merama, • Nedovoljna izgrađenost saobraćajne mreže i slabiji kvalitet puteva II reda i opštinskih puteva; nedovoljno održavanje putne mreže; • Loša komunalna infrastruktura. Sistemi vodosnabdevanja, kanalizacije a pogotovo sistemi za prečišćavanje otpadnih voda ne zadovoljavaju potrebe stanovništva, • Neiskorišćeni turistički potencijali. Istočna Srbija se smatra „Neotkrivenim regionom“ u turističkoj ponudi Srbije, • Nedovoljna iskorišćenost Dunava. Dunav se kao međunarodni plovni puta nedovoljno

<p>postoje posebne državne pogodnosti itd</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dobra pokrivenost primarnom zdravstvenom zaštitom. Sistem primarne zdravstvene zaštite pokriva sve opštine i veća naselja u regionu. • Dobra međuopštinska saradnja. Ovakva saradnja omogućava politički konsenzus oko ključnih razvojnih pitanja • Aktivna Regionalna razvojna agencija. RARIS predstavlja zajednički glas ključnih regionalnih aktera i simbolizuje napore ka bržem razvoju regiona. • Multi-etničko stanovništvo. Harmonična kulturna raznolikost podržava društvenu koheziju i efektivnu društvenu aktivnost 	<p>koristi za razvoj saobraćaja, privrede i turizma,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Problemi životne sredine u regionu RTB.-a. Zbog negativnog uticaja Borskog rudnika i prerade rude dolazi do zagađivanja vazduha i tla a posebno zagađivanja rečnih tokova, pojava erozije i dr. • Fragmentacija zemljišta. Usitnjena poljoprivredna proizvodnja bez ekonomske isplativosti; nerešeni vlasnički odnosi nad zemljištem; neadekvatne zemljišne knjige, • Zastareli objekti i oprema u obrazovnom i zdravstvenom sistemu. Nedostatak sredstava u budžetima lokalnih samouprava dovodi do postepenog propadanja opreme i objekata. • Nepostojanje kvalitetnih lokalnih i regionalnih razvojnih projekata. U regionu nema dovoljno kvalitetnih projekata koji predstavljaju odgovor na probleme regiona.
<p>MOGUĆNOSTI (razvojni potencijali) Šta postoji u okruženju? Šta treba da se iskoristi? Kako pretvoriti snage u mogućnosti?</p>	<p>PRETNJE (razvoju) Šta to pretilo iz okruženja? Koji su trendovi loši? Slabosti nas izlažu kojim pretnjama?</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Susedstvo sa EU i mogućnost intenziviranja prekogranične saradnje. Timočka krajina se graniči sa oko Bugarskom i Rumunijom, članicama EU u dužini od 340 km. • Povećana potražnja za organskom hranom. Region raspolaže značajnim potencijalom u toj oblasti • Povećani interes za proizvodnjom obnovljivih izvora energije. Region raspolaže značajnim potencijalom u toj oblasti • Interes turista za novim destinacijama. Region raspolaže značajnim potencijalom u toj oblasti • Povezivanje proizvođača u lance snabdevača. • Bolje iskorišćenje hidroenergetskog potencijala. Obnova HE "Đerdap I" i "Đerdap II" i mogućnost zajedničke izgradnje sa Rumunijom, HE "Đerdap III" uz izgradnju niza mini hidroelektrana. • Poboljšanje tranzitnog značaja. Unaprediti povezivanje regiona sa susednim evropskim koridorima IV, VII i X. • Uspostavljanje „brenda“ za specifične proizvode. Potrebni je brendirati proizvode kao što su: vino, mlečni proizvodi, meso i mesne prerađevine, voće i povrće i dr.; • Šumski potencijal. Razvoj malih kapaciteta - proizvodnih i pratećih uslužnih delatnosti u obodnim naseljima. • Mogućnosti razvoja hidromelioracionih sistema. Pozitivni efekti na poljoprivredni 	<ul style="list-style-type: none"> • Nastavljanje demografskog pražnjenja i procesa starenja stanovništva. Ovo može dovesti do nastavka nestajanja pojedinih naselja, te odliva stručnog kadra; • Veliki broj naselja ruralnog karaktera. Od ukupno 263 naselja na području Timočke krajine, svega je 11 gradskih. Seoska naselja su zahvaćena procesom depopulacije, što otežava njihovo infrastrukturno opremanje, podsticanje razvoja i oživljavanje, • Manjak investicija. Izostajanje domaćih i stranih investicija za ulaganje u razvoj i zaštitu životne sredine, • Nekonzistentan i neefikasan sistem podrške privredi. Centralne vlasti imaju mere podrške razvoju ekonomije ali ove mere i aktivnosti nisu dovoljne, i ponekad nekoordinisane, • Sporo restrukturiranje preduzeća. Loša privatizacija je "umrtvila" velike privredne potencijale; • Zadržavanje postojećeg sistema upravljanja dobrima od javnog interesa - ubiranja i raspodele "resursnih renti" (vodne, šumske, mineralne) na državnom umesto regionalnom/lokalnom nivou • Neadekvatna podrška razvoju infrastrukture. Nedovoljna podrška unapređenju saobraćajne, energetske, vodoprivredne, telekomunikacione, socijalne infrastrukture, javnih službi i servisa. • Nepostojanje efikasnog sistema

<p>potencijal u dolini Ključa i Negotinskoj niziji.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Potencijal dijaspore. Značajan broj ljudi u inostranstvu predstavlja potencijal za različite vidove uključivanja u privredni razvoj, • Jačanje partnerstava - na svim nivoima i unapređenje zajedničkog nastupa na tržištu – formiranje asocijacija proizvođača i privrednih klastera, • Uspostavljanje adekvatnog obrazovnog sistema. Potrebno je prilagoditi obrazovni sistem potrebama regiona, • Kreiranje sistema upravljanja regionalnim razvojem. Formiranje RARIS-a samo je prvi korak u tom pravcu, • Veći broj geotermalnih izvora. U region ima više geotermalnih izvora koji se mogu koristiti za proizvodnju energije i zdravstveni turizam • Unapređenje stanja životne sredine. Potrebno je posebno unaprediti upravljanje otpadom i prečišćavanje otpadnih voda, • Promena strukture privrede. Privredi treba pomoći da se iz niskoakumulativne prevede u visoko akumulativnu, • Bolje korišćenje podsticajnih mera. Potrebno je unaprediti korišćenje postojećih državnih i EU mera, kao i pripremiti se adekvatno za status kandidata u EU, • Poboljšanje uslova za privlačenje investicija - u saradnji lokalne samouprave i države	<p>organizacije upravljanja, finansiranja i monitoringa razvojnim procesima,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nepostojanje fondova za smanjenje regionalne nerazvijenosti, • Ugrožavanje životne sredine. Usled neprečišćavanja otpadnih voda i nerešavanje pitanja svih vrsta otpada se dodatno ugrožava životna sredina, • Konkurencija u privredi. Sve je jača konkurencija ne samo iz Srbije, već iz inostranstva, • Odliv poreskih prihoda. Sve je više preduzeća rade u regionu a sedišta imaju u drugim gradovima, • Spor proces sređivanja katastra. Nesređeni vlasnički odnosi predstavljaju smetnju razvoju, • Neadekvatan obrazovni sistem. Postojeći sistem ne odgovara potrebama privrede, mali broj ljudi je uključen u prekvalifikaciju i doživotno učenje, najveći broj mladih koji završi fakultete se ne vraća u region, • Neprikladnost kapaciteta elektroenergetske infrastrukture. Izgrađenost prenosne i distributivne mreže nije dovoljna u pogledu kapaciteta i tehničkih karakteristika, • Nesprovođenje procesa decentralizacije i regionalizacije. Lokalne vlasti nisu u mogućnosti da preuzmu veću odgovornost za razvoj regiona, ne postoji regionalni nivo odgovornosti
---	--

PRISTUPAČNOST I MOBILNOST REGIONA	
SNAGE (unutrašnji faktor) Šta to dobro ima? Na šta dobro možemo da se oslonimo?	SLABOSTI (unutrašnji faktor) Šta bi trebalo da se popravi? Šta nije dobro?
<ul style="list-style-type: none"> • Institucionalni kapaciteti u opštinama. Postoje institucije i preduzeća na regionu koja se bave infrastrukturom – JKP, Direkcije za izgradnju... • Institucionalni kapaciteti u regionu. Postojanje regionalnih kancelarija državnih javnih preduzeća (JP Putevi Srbije, JP Srbijavode) • Postoje mehanizmi izgradnje infrastrukture. Postoji jednogodišnje budžetiranje, organizacija nadzora nad vršenjem radova i kontrola izvođenja radova... • Postoje jednogodišnji programi razvoja infrastrukture. Svake godine se donosi program razvoja infrastrukture za sledeću godinu i prema njemu vrši budžetiranje • Postojanje RARIS. Regionalna agencija za razvoj istočne Srbije je osnovana, između ostalog, za svrhu pripreme i sprovođenja regionalnih infrastrukturnih projekata • Iskustvo u pripremi i sprovođenju regionalnih projekata. Postoji iskustvo na pripremi i sprovođenju međuopštinskih i regionalnih projekata - regionalna deponija, gasifikacija IS, program pripreme tehničke dokumentacije... • Blizina pan-evropskih koridora X, VII i IV. U blizini regiona se nalaze pan evropski putni i železnički koridor X – autoput Subotica – Novi Sad – Beograd – Niš – (Dimitrovgrad) – Preševo, kao i plovni Koridor VII na Dunavu. U Bugarskoj se gradi novi most na Dunavu (Vidin – Kalafat) koji se nalazi na putnom Koridoru IV. • Postojanje vodenih puteva koji se mogu koristiti. Dunav, najveći vodni put u Evropi, predstavlja plovni pan-evropski Koridor VII i sever regiona je omeđen upravo Dunavom. • Postojanje 3 granična prelaza u regionu. Region se graniči sa Republikom Bugarskom, gde u regionu postoje dva granična prelaza – Mokranje kod Negotina i Vrška Čuka kod Zaječara, i sa Republikom Rumunijom, sa kojom postoji granični prelaz na brani Đerdap 1 kod Kladova. Svi ovi prelazi se nalaze na državnim putevima I reda. • Postojanje aerodroma u regionu. U Boru 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatak projektne dokumentacije. U regionu ne postoji dovoljan broj pripremljenih i razvijenih projekata koji bi mogli odmah da se finansiraju u slučaju dostupnih sredstava. • Nedovoljno ljudskih potencijala za razvoj projekata. Iako postoje institucije i preduzeća, sporo se pripremaju projekti. Nema dovoljno kadrova koji bi mogli da pripremaju i kasnije realizuju velike infrastrukturne projekte. • Nepostojanje regionalnog fonda za pripremu i implementaciju zajedničkih projekata. Veliki regionalni infrastrukturni projekti su po pravilu skupi i traže obimnu pripremu dokumentacije za sprovođenje. Obimna dokumentacija je skupa, a opštine nemaju zajedničke fondove iz kojih se priprema može finansirati ili kofinansirati. • Nedovoljni opštinski budžeti za finansiranje infrastrukture. Nedostatak sredstava je prouzrokovao dalje propadanje infrastrukture i nagomilane su potrebe koje iziskuju još veća sredstva. • Nepostojanje višegodišnjih programa razvoja infrastrukture. Veliki projekti izgradnje regionalne infrastrukture iziskuju više vremena od jedne godine, tako da su potrebni i višegodišnji planovi i budžetiranje za njihovo ostvarivanje, kojih danas nema. • Nedovoljno projekata u SLAP bazi. svega 15 projekata iz Timočke Krajine se nalazi u SLAP bazi projekata. • Nepostojanje project pipe-line. U regionu ne postoji ni regionalni ni opštinski project pipe-line. • Nedostatak zaobilaznica oko naseljenih mesta. Državni putevi prvog reda prolaze kroz naseljena mesta i na tim mestima se brzina smanjuje na 50km/h i povećava negativan uticaj na životnu sredinu. Dužina putovanja se povećava. • Neiskorišćenost vodenih potencijala za transport. Osim pristaništa u Prahovu, na Dunavu nema drugih pristaništa ili marina. Nema centara za intermodalni transport, iako potencijal postoji. • Neiskorišćenost vazdušnih potencijala za transport. Iako u Timočkoj Krajini postoji aerodrom, nije u dovoljnoj upotrebi.

<p>postoji registrovani aerodrom LY89 na koji mogu sletati sportski i komercijalni avioni do 5700kg. Dužina asfaltirane piste je 1086m i širina 30m, a pored se nalazi i travnata pista dužine 900 i širine 40m.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mreža državnih puteva. U Timočkoj Krajini se nalazi 418km državnih puteva I reda i 815.5 km državnih puteva II reda. • Mreža državnih pruga. U Timočkoj Krajini se nalazi 240 km pruga standardnog koloseka. • Pristanište u Prahovu, kao i terminal za točenje svih vrsta goriva za sva rečna plovila u Kladovu 	<p>Potrebno je analizirati i pripremiti projekat proširenja i unapređenja aerodroma Bor i njegovog povezivanja sa drumskim, železničkim i plovnim saobraćajem.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Region nije koristio međunarodna kreditna sredstva. Država se do sada bavila drugim regionima, Koridorom X i obilaznicom Beograda i za njihovu izgradnju tražile kredite i podsticajna sredstva, a za region ne. • Nedovoljna međuopštinska saradnja. Međuopštinska saradnja je više ad-hoc tipa, projektno organizovana, a ne stalna, i dosta zavisi od trenutnih političkih opcija. • Loše veze sa pan-evropskim Koridorima. Iako blizu koridora, regio nema dobar pristup do njih – na Dunavu nema dovoljno pristaništa, do Koridora X i IV se stiže automobilom za oko 1 – 1.5 sat lošim pristupnim putevima. • Nepostojanje elektrificiranih pruga. Osim što je stanje timočkih pruga loše, od ukupno 1.196 km elektrificiranih pruga u Srbiji u Timočkoj Krajini nema niti jednog elektrificiranog km pruge. • Loše stanje putnih saobraćajnica. Iako je mreža puteva razvijena, potrebno je vršiti rehabilitaciju gotovo čitave mreže, kao posledicu kašnjenja u održavanju putne mreže. • Loše stanje železničkih saobraćajnica. Starost šina, kolosečne opreme i garnitura je velika, a stanje pruga je loše. • Saobraćajno opterećenje puteva je slabo. Saobraćajno opterećenje puteva Timočke Krajine iako u blagom porastu od oko 2%, je uglavnom nisko
<p style="text-align: center;">MOGUĆNOSTI (spoljašnji faktor) Šta postoji u okruženju? Šta treba da se iskoristi? Kako pretvoriti snage u mogućnosti?</p>	<p style="text-align: center;">PRETNJE (spoljašnji faktor) Šta to pretili iz okruženja? Koji su trendovi loši? Slabosti nas izlažu kojim pretnjama?</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Integracija u međunarodne ekonomske tokove/strukture. Priključenje EU će otvoriti pristup do fondova za razvoj infrastrukture; Osposobljavanje za korišćenje međunarodnih fondova; Uspostavljanje standarda • Dunavska strategija. Dunavskom strategijom je u širem smislu obuhvaćen ceo sliv Dunava u Srbiji, a u njemu i sam Timočka Krajina. Očekuje se finansiranje većih infrastrukturnih projekata ovom strategijom. • NIP. Već nekoliko godina unazad, Nacionalni investicioni plan je omogućio razvoj infrastrukture sredstvima Republike Srbije. 	<ul style="list-style-type: none"> • Komponenta IPA za regionalni razvoj nije još dostupna. Kašnjenje pristupa Srbije EU će samo odgoditi dostupnost ovog veoma važnog fonda koji se može efikasno iskoristiti za projekte. • Nedovoljna zainteresovanost države. Sasvim je moguće da neće postojati velika zainteresovanost države da podjednako razvija infrastrukturu – naročito saobraćajnu u Srbiji • Finansiranje projekata iz nacionalnog budžeta može da zavisi od političke volje. U Srbiji je veliki uticaj dnevne politike kod odlučivanja o projektima koji će se

<ul style="list-style-type: none"> • Domaći fondovi. Neka ministarstva imaju svoje fondove za finansiranje projekata i pripreme projekata i iz oblasti infrastrukture • SLAP. Već nekoliko godina je operativna i SLAP baza projekata, koja može pomoći u pronalaženju potencijalnog finansijera projekta. • Prostorni plan RS. U izradi je i prostorni plan Republike Srbije, koji će odrediti prostorne komponente razvoja Republike Srbije i dati pravce pružanja velikih infrastrukturnih koridora i potrebne mere i intervencije na njima. Prostornim planom se i rezerviše prostor za izgradnju infrastrukture. • Prostorni plan TK. U izradi je takođe i prostorni plan Timočke Krajine, koji se posebno bavi Timočkom Krajinom, postojećim stanjem, budućim razvojem i potencijalnim projektima i iz oblasti infrastrukture. • Mogućnost korišćenja iskustava drugih. Države u okruženju – Rumunija i Bugarska, kao i novije članice EU su prošle kroz procese prijema u EU i njihova iskustva se mogu koristiti u pripremi i razvoju projekata. • Jačanje regionalnih institucija. Zakon o regionalnom razvoju je stvorio okvir u kojem se može očekivati kadrovska i organizaciono jačanje regionalnih institucija. • Zakon o regionalnom razvoju. Novi Zakon je postavio osnove sistema za ispravljanje regionalnih razlika. • Proces decentralizacije i regionalizacije. Dalja decentralizacija uz vraćanje imovine opštinama stvara bolje uslove za rešavanje lokalnih i regionalnih problema • Uspostavljanje project pipe-line. RARIS je otpočeo sa uspostavljanjem regionalnog project pipe-line.	<p>finansirati.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Godišnje budžetiranje. Sredstvima budžeta Srbije se planira na godišnjem a ne na višegodišnjem nivou • Usporena decentralizacija. Iako se država zvanično zalaže za decentralizaciju, malo toga je decentralizovano u sistemu upravljanja infrastrukturom – postoji samo državna i lokalna infrastruktura. Državnom infrastrukturom u udaljenijim regionima od Beograda, država posvećuje malo ili nedovoljno pažnje. • Nedostatak nacionalne strategije za razvoj i unapređenje železničkog i plovnog saobraćaja, kao i pripadajuće infrastrukture.
---	---

MSP/PRIVREDA	
SNAGE (postojeće) Šta to dobro ima? Na šta dobro možemo da se oslonimo?	SLABOSTI (unutrašnje) Šta bi trebalo da se popravi? Šta nije dobro?
<ul style="list-style-type: none"> • Izvozno orijentisana ekonomija. Timočka krajina, za razliku od Srbije, ostvaruje konstantan suficit u izvozu, • Povoljan položaj regiona između 3 evropska saobraćajna koridora. Timočka krajina se nalazi na rečnom koridoru 7 (Dunav) i između putnih evropskih koridora 4 i 10, • Dobri resursi za poljoprivrednu proizvodnju i prehrambenu industriju. Region ima plodno zemljište za različitu poljoprivrednu proizvodnju (vinogradstvo, voćarstvo, povrtarstvo, ratarstvo, stočarstvo i mlekcarstvo). • Postojanje kvalifikovane i konkurentne radne snage. Privatizacijom društvenih preduzeća javlja se višak kvalifikovane i konkurentne (po ceni rada) radne snage, naročito u sektorima tekstila, obućarstva, drvnoj i mašinskoj industriji. • Tradicija zanatstva. Nastavljanje tradicije zanatstva razvija preduzetnički duh u regionu. • Postojanje inicijalnih organizacionih i servisnih institucija MSP sektora: U regionu ima nekoliko organizacija koje mogu da podrže SME sektor • Postojanje udruženja preduzetnika . Udruženja preduzetnika u opštinama podstiču svest o udruživanju i klasterskom poslovnom povezivanju • Odlična lokalna tradicija u poljoprivredi. U regionu se tradicionalno kvalitetno radilo u poljoprivredi, posebno stočarstvu i vinogradarstvu. Proizvodi iz regiona su prepoznatljivi na Srpskom tržištu • Bogatstvo mineralnih sirovina – nalazišta i rudnici bakra, zlata, kvarca, uglja, građevinskih materijala i dr. • Pogodnosti za investitore. U region je relativno niska cena zemljišta i radne snage, postoje posebne državne pogodnosti itd • Postojanje podrške početnicima u biznisu . Postoji sistem organizovane obuke za početnike u biznisu pod okriljem Nacionalne agencije za regionalni razvoj • Biznis inkubator centri. Postojanje Biznis inkubator centara u Knjaževcu i Boru, kao i osnivanje u Kladovu i u Zaječaru 	<ul style="list-style-type: none"> • Pad industrijske proizvodnje i nedostatak investicija. U periodu 1991-2008. industrijska zaposlenost ovog područja je 2,4 puta smanjena (sa 45.596 na 18.969 radnika), • Nisko akumulativna privreda. U privredi dominiraju: poljoprivreda, tekstil, koža, drvo itd u kojima su niska primanja zaposlenih,. • Nedovoljna okrenutost ka nacionalnom tržištu i izvozu. Orijentacija MSP sektora ka lokalnom tržištu. • Nedovoljna inovativnost. Veći deo sektora je inertan i nema želju za edukacijom i uvođenjem novina u poslovanju. • Nerazvijen lanac dobavljača Nedostatak znanja i inicijativa za unapređenjem lanca dobavljača i povezivanjem sa velikim proizvodnim sistemima na regionu i na nacionalnom nivou (RTB – Bor, Fiat – Kragujevac) • Nedovoljna obučenost menadžera. U celom MSP se oseća nedostatak obučenih menadžera. . • Nedovoljna ponuda edukacija radnika. Radnicima se ne nudi mogućnost doživotnog učenja. • Slabi prerađivački kapaciteti u poljoprivredi, Nedovoljna mogućnost valorizacije poljoprivrede (koja generiše 40% prihoda) kroz prerađivačku industriju. • Ekonomsko zaostajanje, Region karakteriše smanjena investiciona aktivnost i usporen proces restrukturiranja privrede, • Neusklađenost sadržaja nastavnih programa sa novim profitnim zahtevima MSP. Škole ne prate savremene trendove za obrazovanjem potrebnih kadrova u MSP. • Niska produktivnost rada. Onemogućava konkurentnost proizvoda MSP sektora • Nedovoljna svest o potrebi dugoročnog planiranja: Skoro potpuna odsutnost strateškog planiranja u MSP sektoru • Rad na crno. MSP sa neprijavljenim radnicima smanjuju konkurentnost preduzetnika koji rade legalno.

<ul style="list-style-type: none"> • Razvijen bankarski sistem. U regionu posluje više od 25 filijala i ekspozitura najvećih banaka u Srbiji, što olakšava preduzetnicima pristup kreditnim sredstvima • Izvozno orijentisana ekonomija. Timočka krajina, za razliku od Srbije, ostvaruje konstantan suficit u izvozu, 	
<p style="text-align: center;">MOGUĆNOSTI (razvojni potencijali) Šta postoji u okruženju? Šta treba da se iskoristi? Kako pretvoriti snage u mogućnosti?</p>	<p style="text-align: center;">PRETNJE (razvoju) Šta to preti iz okruženja? Koji su trendovi loši? Slabosti nas izlažu kojim pretnjama?</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Susedstvo sa EU i mogućnost intenziviranja prekogranične saradnje. Timočka krajina se graniči sa oko Bugarskom i Rumunijom, članicama EU u dužini od 340 km. • Diverzifikovani prirodni ekonomski potencijali – velika površina pod šumama, rudno bogatstvo, poljoprivredno zemljište. • Prirodne lepote i kulturno istorijsko nasleđe. Region obiluje prirodnim lepotama i bogat je kulturno istorijskim lokacijama što samo po sebi može da presatavlja bazu za razvoj turizma. • Potencijal dijaspore. Značajan broj ljudi u inostranstvu predstavlja potencijal za različite vidove uključivanja u privredni razvoj, • Jačanje partnerstava - na svim nivoima i unapređenje zajedničkog nastupa na tržištu – formiranje asocijacija proizvođača i privrednih klastera, • Reka Dunav: više od 200 km toka kroz region otvara razne mogućnosti za razvoj ovog sektora, pre svega u turizmu i robnom prevozu, • Ulaganje države u „oživljavanje“ RTB-a: Oživljavanjem RTB-a i otvaraju se mogućnosti za kooperantske poslove i razne vidove usluga • Mogućnosti za „brown-field“ investicije na temeljima prethodnih velikih preduzeća: stvaranje poslovnih centara i industrijskih zona za istu ili sličnu, repro-zavisnu proizvodnju, • Industrijske zone. Većina opština u region pokušava da otvori nove industrijske zone • Postojanje fakulteta u regionu. Fakultet za menadžment Zaječar i Tehnički fakultet u Boru mogu imati veliku ulogu u obrazovanju budućih menadžerskih kadrova u regionu Timočke Krajine. • Uspostavljanje „brenda“ za specifične proizvode. Potrebni je brendirati proizvode kao što su: vino, mlečni proizvodi, meso i 	<ul style="list-style-type: none"> • Manjak investicija. Izostajanje domaćih i stranih investicija za ulaganje u razvoj i zaštitu životne sredine, • Nekonzistentan i neefikasan sistem podrške privredi. Centralne vlasti imaju mere podrške razvoju ekonomije ali ove mere i aktivnosti nisu dovoljne, i ponekad nekoordinisane, • Nastavljanje demografskog praznjenja i procesa starenja stanovništva. Ovo može dovesti do nastavka nestajanja pojedinih naselja, te odliva stručnog kadra; • Svetska finansijska kriza i recesija u ekonomiji Svetska finansijska kriza je rezultovala recesijom u celom svetu, što se odražava i na smanjenje poslovanja u MSP sektoru. • Slaba kupovna moć: Loš standard građana negativno se odražava na preduzetništvo i rast MSP, zbog smanjenja obima poslovanja. • Loša infrastruktura: putna i železnička, jako loša povezanost sa koridorom 10. • Neprikladni propisi Još uvek ima prevelikog i nepotrebnog birokratsanjanja na svim nivoima kod pokretanja posla i investiranja. • Jačanje konkurencije. Konkurencija u drugim delovima zemlje više ulaže u rast preduzetništva • Izvozne barijere. Barijere za izvoz proizvoda u EU otežavaju rast i razvoj MSP sektora • Loša privatizacija: Privredne aktivnosti zamiru zbog loše privatizacije, što usporava i rast preduzetništva

<p>mesne prerađevine, voće i povrće i dr.;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Šumski potencijal. Razvoj malih kapaciteta - proizvodnih i pratećih uslužnih delatnosti u obodnim naseljima. • Mogućnosti razvoja hidromelioracionih sistema. Pozitivni efekti na poljoprivredni potencijal u dolini Ključa i Negotinskoj niziji. • Programi Evropske Unije. Prihvatanjem kandidature Srbije za pristupanje EU, otvaraju se mogućnosti za korišćenje većih EU fondova • Programi Ministarstva namenjeni preduzetništvu. Odobravanjem start up kredita razvija se preduzetništvo i podstiče samozapošljavanje • Fond za razvoj Republike Srbije. Omogućava direktno finansiranje dobrih preduzetničkih programa • Strategija konkurentnosti i inovativnosti malih i srednjih preduzeća 2008-2012. Strategija podstiče 4 parametra: više preduzeća, veći izvoz, veća zaposlenost i ravnomerniji regionalni razvoj • Poboljšanje uslova za privlačenje investicija - u saradnji lokalne samouprave i države	
--	--

ŽIVOTNA SREDINA (Infrastruktura, zaštita životne sredine)	
SNAGE (unutrašnji faktor) Šta to dobro ima? Na šta dobro možemo da se oslonimo?	SLABOSTI (unutrašnji faktor) Šta bi trebalo da se popravi? Šta nije dobro?
<ul style="list-style-type: none"> • Postojanje nacionalnih parkova i parkova prirode, kao i zaštićenih oblasti. U Timočkoj Krajini se nalazi najveći nacionalni park u Srbiji – NP Đerdap i park prirode Stara Planine. Timočka Krajina obiluje i velikim brojem lokaliteta pod različitim nivoima zaštite. • Institucionalni kapaciteti u opštinama. Postoje institucije i preduzeća na regionu koja se bave infrastrukturom – JKP, Direkcije za izgradnju i dr. Na nivou opština postoje institucionalni kapaciteti za sprovođenje propisa u oblasti životne sredine. • Institucionalni kapaciteti u regionu. Postojanje regionalnih kancelarija državnih javnih preduzeća (JP Srbijašume, JP Srbijavode, NP Đerdap...) • Postoje mehanizmi izgradnje infrastrukture. Postoji jednogodišnje budžetiranje, organizacija nadzora nad vršenjem radova i kontrola izvođenja radova... • Postoje jednogodišnji programi razvoja infrastrukture. Svake godine se donosi program razvoja infrastrukture za sledeću godinu i prema njemu vrši budžetiranje • Postojanje RARIS. Regionalna agencija za razvoj istočne Srbije je osnovana, između ostalog, za svrhu pripreme i sprovođenja regionalnih infrastrukturnih projekata iz oblasti zaštite životne sredine • Iskustvo u pripremi i sprovođenju regionalnih projekata. Postoji iskustvo na pripremi i sprovođenju međuopštinskih i regionalnih projekata – regionalni VPS Bogovina, regionalna deponija, gasifikacija IS, program pripreme tehničke dokumentacije... • Posvećuje se pažnja zaštiti životne sredine. Usvojeni LEAP u skoro svim opštinama TK. Sve opštine imaju katastar zagađivača. • Ekološka taksa. Postoje ekološke takse gde prikupljena sredstva mogu da se koriste za projekte zaštite životne sredine • Zdrava hrana. Zbog delova ruralnih područja nezagađene prirode postoje potencijali za proizvodnju zdrave hrane, za biljarstvo i prikupljanje divljih plodova i čajeva 	<ul style="list-style-type: none"> • Zagađenje sredine od strane industrije. Zastarele tehnologije, nedostatak prečišćavanja dimnih gasova ili niske efikasnosti filtera, neracionalno korišćenje sirovina i energije, loše održavanje utiču snažno na veliko zagađenje vazduha, prisutno u regionu Zagađenje sredine od strane građana. Na zagađenost utiče i korišćenje čvrstih goriva (ogrevno drvo i ugajl) u domaćinstvima, individualnim kotlarnicama i ložištima, takođe prvenstveno zbog zastarele tehnologije i neadekvatnih filtera • Jedan od najvećih zagađivača je jedna od osnova razvoja. Kompleks RTB, kao najveće preduzeće u regionu, je i najveći zagađivač životne sredine. Osim zagađenja vazduha, vode i zemljišta usled samog rada rudnika i prerade rude, čak i bez aktivnosti rudnika zagađenje se nastavlja usled neadekvatnog skladištenja i odlaganja jalovine iz površinskih kopova utiče na zagađenje vazduha • Veliko zagađenje voda. Osnovni izvor zagađenja voda u regionu su ispuštanje netretirane otpadne vode iz industrije i komunalne otpadne vode, procedne vode sa poljoprivrednih površina, procedne vode iz deponija, kao i zagađenje koje nastaje usled plovidbe rekom Dunav. Borska reka i Timok spadaju u grupu najzagađenijih reka u Srbiji, zbog nepostojanja tretmana otpadnih voda industrije i stanovništva, kao i zbog poljoprivrednih aktivnosti • Zagađenje zemljišta. Zagađenje zemljišta jako je zastupljeno u zonama neadekvatnog odlagališta otpada (sva smetlišta) i rudnika (Bor, Majdanpek, Sokobanja, Zaječar), kao i na mestima akcidenata • HOT SPOTS. U regionu se nalazi jedno od najugroženijih područja u Srbiji (hot spot) – flotacijsko jalovište Veliki Krivelj kod Bora • Nedostatak novca. Mali fondovi, odnosno opštinski budžeti iz kojih se mogu finansirati krupniji projekti iz oblasti zaštite životne sredine • Nepripremljenost projekata. Nepripremljeni projekti iz oblasti zaštite životne sredine • Nedovoljni kapaciteti. Iako postoje,

	<p>administrativni, pravni, ekonomsko-financijski kapaciteti nisu dovoljno razvijeni na lokalnom nivou.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljno projekata u SLAP bazi. svega 15 projekata iz Timočke Krajine se nalazi u SLAP bazi projekata. • Nepostojanje project pipe-line. U regionu ne postoji ni regionalni ni opštinski project pipe-line. • Nedovoljna međuopštinska saradnja. Međuopštinska saradnja je više ad-hoc tipa, projektno organizovana, a ne stalna, i dosta zavisi od trenutnih političkih opcija. • Nepostojanje zajedničkog fonda za pripremu i implementaciju zajedničkih projekata. Veliki projekti su po pravilu skupi i traže obimnu pripremu dokumentacije za sprovođenje. Obimna dokumentacija je skupa, a opštine nemaju zajedničke fondove iz kojih se priprema može finansirati. • Nedovoljni opštinski budžeti. Nedostatak sredstava je prouzrokuje dalje degradiranje životne sredine i nagomilane su potrebe koje iziskuju još veća sredstva. • Nepostojanje višegodišnjih programa razvoja komunalne infrastrukture. Veliki projekti izgradnje komunalne infrastrukture iziskuju više vremena od jedne godine, tako da su potrebni i višegodišnji planovi i budžetiranje za njihovo ostvarivanje, kojih danas nema • Nizak nivo javne svesti. Javna svest o potrebi zaštite životne sredine i odgovornost pojedinaca je na veoma niskom nivou. Istovremeno, nedovoljno znanje o načinima rešavanja problema zagađenja prouzrokuje nedovoljnu političku volju
<p style="text-align: center;">MOGUĆNOSTI (spoljašnji faktor) Šta postoji u okruženju? Šta treba da se iskoristi? Kako pretvoriti snage u mogućnosti?</p>	<p style="text-align: center;">PRETNJE (spoljašnji faktor) Šta to pretili iz okruženja? Koji su trendovi loši? Slabosti nas izlažu kojim pretnjama?</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Regionalna deponija Halovo. Izgradnja Regionalne deponije se priprema. U toku je izrada projektno tehničke dokumentacije. • Vodosistem Bogovina. Regionalni vodosistem koji je od značaja za više opština regiona • Modernizacija RTB. Očekuje se modernizacija RTB koja će smanjiti njegov negativan uticaj na životnu sredinu • Podizanje svesti o značaju životne sredine. Akcije kao što su „Očistimo Srbiju“. doprinose podizanju svesti o značaju pitanja životne sredine. • Međunarodni fondovi. Sprovođenje postupaka sanacije i remedijacije crnih 	<ul style="list-style-type: none"> • Komponenta IPA za regionalni razvoj nije još dostupna. Kašnjenje pristupa Srbije EU će samo odgoditi dostupnost ovog veoma važnog fonda koji se može efikasno iskoristiti za projekte životne sredine. • Nedovoljna zainteresovanost države. Sasvim je moguće da neće postojati velika zainteresovanost države da podjednako razvija infrastrukturu u svim regionima Srbije • Nedovoljno projekata u SLAP bazi. Iako je moguće preko SLAP baze videti i proceniti pripremljenost projekta, kao i pronaći finansijere projekata, do danas nema više od 15 projekata iz Timočke Krajine u SLAP bazi • Finansiranje projekata iz nacionalnog

<p>tačkaka stranom pomoći (WB, IPA...)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dunavska strategija. Dunavskom strategijom je u širem smislu obuhvaćen ceo sliv Dunava u Srbiji, a u njemu i sam Timočka Krajina. Predviđeno je finansiranje većih projekata ovom strategijom. • NIP. Već nekoliko godina unazad, Nacionalni investicioni plan finansira projekte životne sredine sredstvima Republike Srbije. • Domaći fondovi. Neka ministarstva i Jjavna preduzeća imaju svoje fondove za finansiranje projekata i pripreme projekata i iz oblasti životne sredine • SLAP. Već nekoliko godina je operativna i SLAP baza projekata, koja može pomoći u pronalaženju potencijalnog finansijera projekta. • Prostorni plan Srbije i prostorni plan Timočke krajine. Prostorni planovi Republike Srbije i Timočke Krajine daju smernice za zaštitu životne sredine i razvoj infrastrukture životne sredine i rezervišu prostor za njihovo izvođenje • Izgradnja gasovoda „Južni Tok“. Može značajno da utiče na smanjenje zagađenja vazduha omogućavanjem, odnosno stvaranjem uslova za dalju gasifikaciju Timočke Krajine. • Uspostavljanje project pipe-line. RARIS je otpočeo sa uspostavljanjem regionalnog project pipe-line. • Edukacija dece školskog uzrasta. U Srbiji je uvedeno očuvanje životne sredine u osnovno školsko obrazovanje.	<p>budžeta može da zavisi od političke volje. U Srbiji je veliki uticaj dnevne politike kod odlučivanja o projektima koji će se finansirati.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Godišnje budžetiranje. Sredstvima budžeta Srbije se planira na godišnjem a ne na višegodišnjem nivou • Usporena decentralizacija. Iako se država zvanično zalaže za decentralizaciju, malo toga je decentralizovano u sistemu upravljanja životnom sredinom . • Monitoring stanja životne sredine i primena zakona se slabo sprovode. Nijednom dosadašnjom strategijom nije planirano uvođenje modernizacije sistema za merenje aerozagađenja, modernizacije laboratorija za merenje aero zagađenja, mreže monitoringa emisije otpadnih voda, monitoringa kvaliteta zemljišta. Potrebno je pojačati i inspekcijski nadzor • Loš pristup informacijama o stanju životne sredine. Potrebno je unapređenje pristupa javnosti informacijama o kvalitetu životne sredine i razvijanje javne svesti • Izgradnja gasovoda Južni Tok. Može da uspori razvoj korišćenja energije iz obnovljivih izvora • Nepostojanje subvencija i podsticajnih mera za uvođenje tehnologija koje smanjuju negativne uticaje na životnu sredinu. Za sada, niti privreda niti građani nemaju jak interes niti imaju pomoć države da smanje emisije štetnih gasova u životnu sredinu • Slaba saradnja države i lokalnih vlasti sa nevladinim sektorom. Neophodno je pojačati saradnju sa predstavnicima građanskog društva i omogućiti im, kroz zajedničke projekte i aktivnosti da daju doprinos identifikaciji problema i njihovom rešavanju
---	--

LJUDSKI RESURSI	
SNAGE (unutrašnji faktor) Šta to dobro ima? Na šta dobro možemo da se oslonimo?	SLABOSTI (unutrašnji faktor) Šta bi trebalo da se popravi? Šta nije dobro?
<ul style="list-style-type: none"> • Ljudski potencijali – iskusna radna snaga u određenim područjima. U regionu ima radne snage sa bogatim iskustvom u poljoprivredi, rudarstvu, tekstilnoj industriji, nemetalima, obučarstvu i turizmu • Postojanje motivacije za pozitivne promene stanja u Timočkoj Krajini. Stanovništvo je uprkos teškom periodu 90-ih spremno da istraje u promenama koje će doneti bolji život. • Obuhvatan predškolski osnovni i srednjoškolski obrazovni sistem. U regionu ima 25 dečijih vrtića, 208 objekata osnovnog obrazovanja, i 20 srednjih • Postojanje fakulteta u Zaječaru i Boru. U Zaječaru je Viša škola i Fakultet za menadžment u okviru Megatrend univerziteta, a u Boru je tehnički fakultet, rudarskog, metalurškog i tehnološkog usmerenja. • Multikulturalnost, U ovom pograničnom regionu ima nacionalnih manjina koje sa svojim specifičnostima doprinose stvaranju bogatstva kulturne baštine • Programi obuke odraslih. Nacionalna služba za zapošljavanje kao i neke lokalne institucije u saradnji sa Narodnim univerzitetima i drugim visokoškolskim ustanovama sve više organizuju programe obuke odraslih. . • Fleksibilna radna snaga. Radna snaga u regionu je spremna da se u najkraćem roku prekvalifikuje za druga zanimanja 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepovoljna demografska kretanja. U regionu je duži period prisutno stalno smanjenje broja stanovnika i «starenje» stanovništva • Neusklađenost obrazovnog sistema. Nije usklađen obrazovni sistem sa potrebama ekonomije • Zastareli objekti i oprema u obrazovnim ustanovama. Nedostatak sredstava u nacionalnim i lokalnim budžetima dovodi do postepenog propadanja opreme i objekata . • Zastareo obrazovni sistem zasnovan na ranijem industrijskom i društvenom konceptu. Obrazovni programi se i dalje zasnivaju prvenstveno na teoretskoj nastavi, a manje na praktičnoj nastavi • Nedovoljan broj kvalitetnih nastavnika i predavača u školama. Škole imaju problem da popune stručne nastavne predmete sa kvalitetnim predavačima (iz matematike, fizike, stranih jezika). • Pasivnost nezaposlenih na tržištu rada. Nezaposleni nemaju proaktivan pristup traženja zaposlenja, • Nerazvijena kultura preduzetništva. U regionu nema mnogo inicijativa za samozapošljavanjem i pokretanjem sopstvenog biznisa, već se radije očekuje posao u postojećim firmama • Nepovoljna obrazovna struktura stanovništva. Oko 33% stanovnika starijih od 15 godina nema završenu ni osnovnu školu (čak 46,1% u opštini Boljevac), a udeo nepismenih u ovom starosnom dobu je 4,7% • Mali broj osoba uključenih u obrazovanje i prekvalifikaciju. U regionu ne postoji tradicija celoživotnog učenja kao ni dovoljno razvijene institucije dodatnog obrazovanja • Neuravnoteženost ponude i potražnje na tržištu rada. Među nezaposlenima najviše ima niskoobrazovnih profila, a nedostaju kvalifikovani kadrovi kao na primer, kuvari u turizmu, varijoci u broderskoj i metalnoj industriji i drugi • Sezonske oscilacije u zapošljavanju. Stalno je prisutna veća nezaposlenost u zimskom periodu, kada prestaju sezonski poslovi i javni radovi. • Nepostojanje regionalne strategije razvoja ljudskih resursa. U regionu nema

	strategije razvoja ljudskih resursa.
MOGUĆNOSTI (spoljašnji faktor) Šta postoji u okruženju? Šta treba da se iskoristi? Kako pretvoriti snage u mogućnosti?	PRETNJE (spoljašnji faktor) Šta to preti iz okruženja? Koji su trendovi loši? Slabosti nas izlažu kojim pretnjama?
<ul style="list-style-type: none"> • Modernizacija obrazovnog sistema i njegovo prilagođavanje EU. Modernizacija obrazovnog sistema od osnovnog do univerzitetskog • Razvoj telekomunikacione infrastrukture i interneta. IT tehnologija je sve zastupljenija u obrazovnom sistemu i sve se više koristi literature sa interneta • Razvoj regionalnog tržišta rada i podsticanje zapošljavanja. Region je pokriven sa dva odeljenja nacionalne službe za zapošljavanje koja pokrivaju oba okruga • Programi Evropske Unije. Prihvatanjem kandidature Srbije za pristupanje EU, otvaraju se mogućnosti za korišćenje većih EU fondova • Sajmovi zapošljavanja. Nacionalna služba za zapošljavanje organizuje nekoliko puta godišnje Sajmove zapošljavanja koji okupljaju ponudu i tražnju za poslom na jednom mestu • Programi Ministarstava namenjeni preduzetništvu. Odobravanjem start up kredita razvija se preduzetništvo i podstiče samozapošljavanje • 	<ul style="list-style-type: none"> • Odliv mozgova. Najveći broj mladih koji završi fakultete se ne vraća u region • Nedovoljno finansiranje obrazovnih ustanova. U doba finansijske krize sve je veći deficit nacionalnih i lokalnih budžeta, što dovodi do nedostatka novca za finansiranje javnog sektora • Svetska ekonomska kriza i njene posledice. Teško je predvideti prave razmere krize i njen uticaj na ljudske resurse. • Nedovoljne mogućnosti u regionu za doživotno učenje. Nepostojanje ili neadekvatnost institucionalnog i oblika stalnog obrazovanja odraslih. • Nedovoljna uključenost nacionalnog nivoa u rešavanje problema u lokalnoj zajednici. U sferi ljudskih resursa se oseća centralizacija i nedovoljna briga nacionalnih aktera za probleme na lokalnu • Profesionalna i teritorijalna statičnost radnog stanovništva. Ne postoji spremnost radnog stanovništva za većom mobilnošću u skladu sa potrebama privrede. • Nedovoljna motivacija nezaposlenih u traženju posla. Nezaposleni su sve više u stanju apatije, što ih demotiviše u pokušajima da se prekvalifikuju i aktivno učestvuju u traženju posla • Nedovoljan nivo investicija. Značajni nedostatak investicija pogađa i oblast ljudskih resursa. • Dolazak jeftine i nestručne radne snage iz Rumunije. U nekim delovima regiona prema Rumuniji još uvek je prisutan dolazak nestručne jeftinije radne snage iz Rumunije koja povećava i ovako izraženu nezaposlenost.

TURIZAM	
SNAGE (unutrašnji faktor) Šta to dobro ima? Na šta dobro možemo da se oslonimo?	SLABOSTI (unutrašnji faktor) Šta bi trebalo da se popravi? Šta nije dobro?
<ul style="list-style-type: none"> • Ljudi Timočke Krajine – gostoljubivost i otvorenost Tradicionalno gostoprinstvo i srdačnost karakteriše stanovništvo Timočke Krajine • Tradicija i bogato turističko iskustvo nekoliko destinacija. Sokobanja ima tradiciju bavljenja turizmom dužu od 170 godina, a Negotin i Donji Milanovac su poznate destinacije iz stare SFRJ • Raznolika turistička ponuda. Region ima potencijala za šest turističkih proizvoda: Kulturni turizam, planinski, banjski, specijalni interesi, nautički i ruralni • Dunav i vodeni tokovi. Dunav je plovni put koji privlači najviše turista u • Vredno kulturno istorijsko nasleđe. Region ima nekoliko izuzetnih kulturno istorijskih dobara: Felix Romuliana (pod zaštitom UNESKA), Lepenski vir, Trajanova table, Šarkamen, Fetislam, Dijana, Timakum minus... • Netaknuta priroda i prirodne vrednosti Timočka Krajina obiluje netaknutom prirodom i zaštićenom životnom sredinom, pećinama i vrelima • Povoljan položaj regiona između 3 evropska saobraćajna koridora. Timočka krajina se nalazi na rečnom koridoru 7 (Dunav) i između putnih evropskih koridora 4 i 10 • Regionalna gastronomija. Izuzetno bogata gastronomija delom različita od tradicionalne srpske kuhinje (pre svih belmuž) • Pozitivan odnos stanovništva prema turizmu. Stanovništvo sve više uviđa turizam kao mogućnost za ekonomski rast i zapošljavanje • Obrazovanost zaposlenih u turizmu u javnom i privatnom sektoru. Poslednjih godina se realizovalo nekoliko projekata podizanja kapaciteta kadrova u turizmu u kojima je prednjačio RARIS • Dobra pokrivenost sistema lokalnih turističkih organizacija. Sve opštine istočne Srbije imaju uspostavljene turističke organizacije, • Opređenost ruralnog stanovništva za bavljenje turizmom. Ruralno stanovništvo 	<ul style="list-style-type: none"> • Okrenutost turističkih agencija sa regiona emitivnom a ne receptivnom turizmu. U regionu se veoma malo agencija bavi receptivnim turizmom • Nizak budžet za turistički marketing. Turistički marketing je izuzetno siromašan, zbog malog ulaganja • Neprepoznatljivost regionalne turističke ponude. Nema prepoznatljivog regionalnog proizvoda • Nedostatak i zapuštenost saobraćajne infrastrukture. Infrastruktura u regionu je odavno amortizovana i u lošem je stanju • Loša saobraćajna i turistička signalizacija. Saobraćajna signalizacija je na jako niskom nivou, a turistička signalizacija je tek počela da se razvija, • Nedovoljno kvalitetnih smeštajnih kapaciteta. U regionu nema dovoljno kvalitetnih smeštajnih kapaciteta, jer su stari propali, a novi se malo grade. • Nedostatak kadrova u turizmu. Regionu nedostaju kvalitetni menadžeri u turizmu i hotelijerstvu, a deficitarni su i kvalifikovani kuvari i konobari, turistički vodiči, animatori i turistički pratioci, što rezultuje lošim nivoom usluga. • Nedostatak prepoznatljivog suvenira. Nedostaju kvalitetni regionalni i lokalni suveniri • Loša ponuda stranim turistima. U regionu nema razvijenih turističkih proizvoda koji bi se ponudili stranim turistima i nedostaju zaposleni koji govore strane jezike • Nedostatak nacionalno prepoznatljivih događaja. U regionu nema događaja koji bi imali veći nacionalni ili međunarodni značaj • Neusklađenost sadržaja nastavnih programa sa novim profitnim zahtevima turističkog sektora. Škole ne prate savremene trendove za obrazovanjem potrebnih turističkih kadrova. • Nedovoljna mobilnost radne snage u turizmu. Stanovništvo se teško odlučuje da radi van mesta stalnog boravka • Nedovoljna ponuda domaće hrane i lokalnih vina i rakija u ugostiteljskim objektima. Ima veoma malo nacionalnih restorana sa domaćom hranom, a u većini objekata se ne služe lokalna vina i rakije

<p>se sve više okreće turizmu kao obliku diverzifikacije ekonomije</p> <ul style="list-style-type: none"> • Turizam je jedan od prioriteta razvoja opštine. Lokalne vlasti su definisale turizam kao jedan od prioriteta ekonomskog razvoja 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatak kvalitetnih turističkih info-centara. Postoji samo nekoliko info centara, a jedini savremeno opremljen je u Donjem Milanovcu. • Niska produktivnost turizma Timočke Krajine. Turizam u regionu nema konkurentsku produktivnost i još je na niskom stepenu razvoja
<p style="text-align: center;">MOGUĆNOSTI (spoljašnji faktor) Šta postoji u okruženju? Šta treba da se iskoristi? Kako pretvoriti snage u mogućnosti?</p>	<p style="text-align: center;">PRETNJE (spoljašnji faktor) Šta to preti iz okruženja? Koji su trendovi loši? Slabosti nas izlažu kojim pretnjama?</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Četiri master plana u regionu. Vlada je uradila master planove Stare Planine, Sokobanje, Donjeg podunavlja i Putevima rimskih careva. • Povećano investiranje države u saobraćajnu infrastrukturu. Sve više se ulaže u projekte razvoja putne i komunalne infrastrukture u regionu • Velika ulaganja na Staroj planini. Na Staroj planini je dosada uloženo oko 34 miliona EUR • Rekonstrukcija Lepenskog Vira. Na lokalitetu Lepenski Vir se gradi krovna konstrukcija i vrši konzervacija nalazišta, a ulagaće se i u izgradnju marine i etno sela • Pozitivna promena svetskog javnog mnenja prema Srbiji otvara mogućnosti za turizam. Posle ukidanja sankcija dolazi do pozitivnije slike prema Srbiji, što afirmiše mogućnost za razvoj turizma • Stalni porast broja turista u svetu. Turizam je (osim poslednjih godina zbog finansijske krize) jedna od grana koje se najbrže razvijaju i sve više raste broj ljudi koji putuju turistički • Izrada Dunavske strategije dodatno afirmiše turizam. Dunavska strategija će pozitivno uticati na razvoj infrastrukture i ekonomije u regionu i samim tim i na turizam. • Primena novih tehnologija u turističkoj industriji. Danas se u svetu izbor i rezervacija turističkog putovanja najvećim delom obavlja preko interneta • Pozitivna reakcija svetskog tržišta prema novim destinacijama. Uobičajeno je da svetsko tržište pozitivno gleda na pojavu nove destinacije, što je šansa ovog regiona • Korišćenje marketinških alata razvijenih destinacija. Mogu se koristiti pozitivna iskustva u marketingu razvijenih destinacija sa sličnim turističkim proizvodom (Austrije, Slovenije) • Mogućnost korišćenja „naučenih lekcija“ od drugih. Pošto je turizam tek u fazi 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatak domaćih izvora za finansiranje infrastrukture. Nacionalni i opštinski budžeti nisu dovoljni za finansiranje infrastrukture • Ubrzane aktivnosti konkurencije na razvoj turističkog proizvoda Konkurencija u zemlji i inostranstvu sve više ulaže u turizam što može oslabiti konkurentsku poziciju regiona • Izostanak interesovanja domaćih i stranih investitora u turističku industriju. U regionu ima veoma malo domaćih i stranih investitora koji ulažu u turističku industriju, što usporava rast turizma • Gubljenje startne konkurentne pozicije na području ljudskih resursa u turizmu. Došlo je do smene generacija u turizmu, što je rezultovalo smanjenjem konkurentnosti destinacije, zbog nedovoljno kvalitetnih školovanih kadrova • Svetska finansijska kriza i recesija u ekonomiji Svetska finansijska kriza je rezultovala recesiju u celom svetu, što se odražava i na smanjeni broj putovanja turista. • Veće ulaganje u marketing konkurentskih domaćih destinacija. Konkurencija na domaćem tržištu više ulaže u marketing svojih destinacija • Moguće političke tenzije na nivou Srbije, Politička nestabilnost se može negativno odraziti i na kretanja u sferi razvoja turizma • Smanjena lojalnost gostiju. zbog loše dostupnosti i infrastrukture u Timočkoj Krajini.

razvoja, treba koristiti iskustva drugih razvijenih destinacija	
---	--

OBNOVLJIVI IZVORI ENERGIJE - OIE	
SNAGE (unutrašnji faktor) Šta to dobro ima? Na šta dobro možemo da se oslonimo?	SLABOSTI (unutrašnji faktor) Šta bi trebalo da se popravi? Šta nije dobro?
<ul style="list-style-type: none"> • Postoji interesovanje za korišćenje OIE. U regionu postoji interesovanje za korišćenje OIE, pogotovu što je jasno da razvoj OIE može pospešiti regionalni i ruralni razvoj, time što novac ostaje u regionu. • Hidropotencijali na raspolaganju. Hidropotencijali, odnosno potencijalne lokacije i kapaciteti su opisani u Katastru Mini hidroelektrana, koji je dostupan svima. • Termo mineralne vode u Timočkoj Krajini. Termomineralne vode se pojavljuju u nekoliko opština ; Boru, Sokobanji, Zaječaru i Knjaževcu. Postoje studije i ispitivanja kapaciteta ovih voda. • Potencijali za razvoj vetrogeneratora. Nekoliko potencijalnih lokacija pogodnih za vetrogeneratore u regionu - Stara Planina, Ozren , Rtanj, Deli Jovan, Crni Vrh...Ove lokacije imaju prosečnu brzinu vetra $V_{pros} > 6ms^{-1}$, što odgovara snazi $P_{pros} = (300-400) W/m^2$. Ova teritorija pokriva oko 2000 km^2, odnosno ukupni potencijal je oko 2000MW • Potencijali za razvoj solarne energije. Prosečna dnevna energija globalnog zračenja Sunca na horizontalnu površinu iznosi je više od 1,4 kWh/m² na teritoriji regiona • Potencijali za razvoj kogeneracije. Timočka Krajina je bogata šumom, tako da se proizvodnja peleta, wood-chips i drugih proizvoda, osim za sisteme za grejanje, može koristiti i za dobijanje električne energije. • Ruralne oblasti. U ruralnim oblastima je upravo lakše postaviti i izgraditi sisteme za korišćenje OIE. Dodatno, prihod koji se generiše ostaje u regionu i dalje razvija ruralne oblasti. • Veliki broj farmi. U regionu postoji veliki broj farmi koje bi mogle da se modernizuju i ostvare prihode i iz OIE (biogas, proizvodnja ulja, industrijskog bilja,...) • Strane investicije. Postoji značajno interesovanje stranih investitora za ulaganje u obnovljive izvore energije u regionu 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepostojanje dovoljnog broja stručnjaka iz oblasti obnovljivih izvora energije u regionu. U regionu nema podrške izradi biznis planova, studija opravdanosti, nema kadrova za projektovanje, izgradnju, održavanje opreme i uređaja za korišćenje OIE • Nepostojanje fondova podsticaja projektima OIE. Iako se pokazuje veliko interesovanje za korišćenje OIE, nema podsticaja razvoju korišćenja OIE. • Nepostojanje mogućnosti razvijanja kadrova. U Timočkoj Krajini ne postoji škola – odeljenja ili fakulteta koji se bave tematikom OIE • Nepostojanje studija za mogućnosti proizvodnje energije. Osim Katastra Mini hidroelektrana, retko koja studija, obuhvata mogućnosti razvoja obnovljivih izvora energije. Postojeće studije više poklanjaju pažnju korišćenju termomineralnih voda u zdravstvene ciljeve nego u ciljeve proizvodnja energije i ostvarenja profita. • Slaba finansijska podrška za projekte OIE. Iako postoji interesovanje za korišćenje OIE, nije zabeleženo da se ijedna finansijska institucija sa regiona uključila u razvoj i finansiranje projekata iz korišćenja OIE – nijedna banka ne daje podsticajna sredstva ili povoljne kredite za razvoj OIE • Nepostojanje OIE koji se već koriste – nema „best practice“, gde bi se videle prednosti korišćenja OIE • Male i nedovoljno razvijene farme. Vlasnici farmi u regionu poseduju uglavnom previše male parcele i više su naklonjeni tradicionalnoj poljoprivredi • Nedovoljna razmena iskustava. Na regionu ne funkcioniše nijedna institucija, preduzeće ili udruženje koje se bavi razvojem i korišćenjem OIE. Nema ni organizovanih zadruga farmera koje bi razmenjivale iskustva kooperanata u korišćenju OIE. • Nepostojanje domaće opreme. Nema proizvođača (sem jednog koji proizvodi toplotne pumpe) opreme za korišćenje OIE u regionu. Sva oprema za korišćenje OIE bi morala da se uvozi iz inostranstva. • Nepostojanje pripremljenih lokacija. Ne postoji organizovana priprema lokacija za

	<p>korišćenje OIE. Uglavnom je to privatno zemljište, gde se mora direktnom nagodbom obezbediti zemljište, a zatim verovatno investirati u transportnu mrežu, transformatore i drugu opremu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Procedure. Dobijanje odgovarajućih dozvola i saglasnosti traje neprimereno dugo uz čitav niz administrativnih prepreka i teškoća koji usporavaju realizaciju potencijalnih projekata i podižu njihovu cenu
<p style="text-align: center;">MOGUĆNOSTI (spoljašnji faktor) Šta postoji u okruženju? Šta treba da se iskoristi? Kako pretvoriti snage u mogućnosti?</p>	<p style="text-align: center;">PRETNJE (spoljašnji faktor) Šta to pretil iz okruženja? Koji su trendovi loši? Slabosti nas izlažu kojim pretnjama?</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Novi Zakon o planiranju i izgradnji. Novi Zakon je uveo pojam energetske efikasnosti objekata. Ovo je prvi korak ka potrebnom ostvarivanju ušteda i smanjenju korišćenja energije u objektima. Takođe predstavlja mogućnost za razvoj građevinskih materijala i opreme. • Zakonska regulativa koja prati trendove EU i u skladu je sa EU se donosi - Ratifikovan Ugovor o osnivanju energetske zajednice, usvojene EU Direktive 2001/77/EC o promovisanju proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora energije i direktive 2003/30/EC o promovisanju korišćenja biogoriva i drugih goriva iz obnovljivih izvora energije u sektoru saobraćaja, • Domaća zakonska regulativa se unapređuje. Do sada je usvojeno: Zakon o energetici, Strategija razvoja energetike Republike Srbije do 2015. godine, Program ostvarivanja strategije razvoja energetike Srbije od 2007-2012. godine (Izmene i dopune - Novembar 2009.), Uredba o uslovima za sticanje statusa povlašćenog proizvođača električne energije i kriterijumima za ocenu ispunjenosti tih uslova, Uredba o merama podsticaja za proizvodnju električne energije korišćenjem OIE i kombinovanom proizvodnjom električne i toplotne energije, Model ugovora o otkupu električne energije od povlašćenih proizvođača • Katastar malih hidroelektrana. Ovaj važan dokument je dostupan svima i svi investitori mogu odmah dobiti bez naknade • Oprema za OIE sve efikasnija. Nova oprema je sve efikasnija i sve više se razvija, tako da je korišćenje OIE sa sve manjim početnim ulaganjima i sve većim profitom. • Usvojene feed-in tarife. Veoma važan dokument je usvojen u Srbiji - Uredba o 	<ul style="list-style-type: none"> • Obrazovni sistem. Nepostoje škola u okruženju koje se bave obnovljivim izvorima. N postoji ni dovoljan broj stručnjaka u Republici koji nude razvoj projekata iz OIE • Odliv novca kod stranih investicija. Prihvatanje stranih investitora nije dovoljno razvojno podsticajan. Sav prihod ide investitorima i novac iz zemlje odlazi u druge zemlje, a ne ostaje u regionu • Nepostojanje povoljnih izvora finansiranja projekata. Ne postoje podsticajni izvori finansiranja projekata ni na višem nivou, ni kod ministarstava, ni razvojnih fondova, ni kod banaka • Prenosni sistem električne energije nije dovoljno razvijen.. Velika instalisana snaga traži i velike transportne kapacitete. Ovih kapaciteta nema u ruralnim oblastima, gde se uglavnom realizuju projekti korišćenja OIE. • Nemogućnost Elektroprivrede da prikupi sve potencijalne proizvođače. Postoje tehnička ograničenja (nemogućnost postavljanja dalekovoda, nedostupnost lokacije...) • Slaba volja EPS za priključenjem novih izvora. Elektroprivredi Srbije, kao velikom proizvođaču energije ne odgovara bavljenje malim proizvođačima, jer za njima EPS nema potrebe. • Niska cena električne energije. Niska cena električne energije ne podstiče razvoj OIE, jer se obično iz dela cene električne energije daje podsticaj razvoju OIE • Mogući negativan uticaj na druge privredne grane. Proizvodnja kultura za produkciju biomase može da zauzme poljoprivredne površine koje bi bile namenjene za proizvodnju hrane • Zakonska regulativa. Uprkos postojanju određenih propisa u ovoj oblasti oni su nedovršeni i međusobno neusklađeni, što

<p>merama podsticaja za proizvodnju električne energije korišćenjem OIE i kombinovanom proizvodnjom električne i toplotne energije, odnosno feed-in tarife, kojom je definisana garantovana minimalna cena otkupa električne energije u Srbiji, za period od 12 god.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jačanje ljudskih kapaciteta za OIE. Počeli su prvi programi obuke za OIE	<p>stvara konfuziju i otežava investiranje u oblast OIE. Ovo se posebno odnosi na strane investitore koji procenjuju da je rizik ulaganja relativno veliki i da su investicije još uvek nesigurne. Nejasna regulativa ostavlja prostor za korupciju i ostvarivanje posebnih interesa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uticaj na životnu sredinu. Postoje različiti pristupi proceni uticaja eksploatacije obnovljivih izvora energije na životnu sredinu pri čemu „konzervativna škola“ smatra da je uticaj znatno veći od realnog (estetski kriterijum za vetroelektrane, npr.) i otežava realizaciju projekata u ovoj oblasti.
--	--

POLJOPRIVREDA	
SNAGE (unutrašnji faktor) Šta to dobro ima? Na šta dobro možemo da se oslonimo?	SLABOSTI (unutrašnji faktor) Šta bi trebalo da se popravi? Šta nije dobro?
<ul style="list-style-type: none"> • Prirodni resursi. Značajne površine poljoprivrednog zemljišta, klimatski uslovi, nezagađena sredina • Obrazovna radna snaga. • Izvršni uslovi za multifunkcionalni razvoj poljoprivrede . Pogodni prirodni resursi za razvoj turizma, ugostiteljstva, proizvodnju energije • Tradicija u konvencionalnoj poljoprivrednoj proizvodnji. U regionu se tradicionalno kvalitetno radilo u poljoprivredi, posebno stočarstvu i vinogradarstvu • Postoje uslovi i raspoloženje za unapređenje poljoprivrede: za uređenje zemljišnih površina, za promenu strukture proizvodnje itd • Postojanje obrazovnih i naučno istraživačkih institucija. U regionu postoje obrazovne i naučno-istraživačke institucije, poljoprivredne savetodavne službe i druge institucije • Spremnost lokalnih i regionalnih institucija da podrže razvoj agrokompleksa. Poljoprivreda je definisana kao prioritet svih lokalnih i regionalnih strategija 	<ul style="list-style-type: none"> • Loši proizvodno-ekonomski rezultati u poljoprivredi.: Niska ulaganja i shodno tome niski prinosi, Slaba zastupljenost stočarstva. Nedovoljno korišćenje vodnog potencijala (navodnjavanje i odvodnjavanje);. Nizak nivo produktivnosti, efikasnosti i konkurentnosti poljoprivrede kao i spor obrt kapitala. • Neadekvatan menadžment agrarnim sektorom. Loša organizovanost seljačkih gazdinstava. Zadrugarstvo nije razvijeno. Slaba orijentisanost na izgradnju klastera • Značajno kašnjenje u privatizaciji i tranziciji agrarnog sektora. Nedostatak u rešavanju problema tržišnih nesavršenosti izazvanih privatizacijom. • Predimenzionirani značaj poljoprivrede u ruralnom razvoju. Nedovoljna sposobnost za diversifikaciju ruralne ekonomije • Nivo znanja poljoprivrednih proizvođača. Nepostojanje sistema doživotnog učenja • Nedostatak ozbiljnijeg pomaka u reformi zemljišta. Neuređenost zemljišnog kompleksa. Neodgovarajuće rešenje u vezi korišćenja državnog zemljišta. Sitni posedi i parcele seljačkih gazdinstava • Problem staračkih domaćinstava i devastacije sela. Više od polovine sela je imalo smanjenje stanovništva veće od 25% u poslednjih 10 godina. • Zastarela mehanizacija i tehnologije u proizvodnji. Postojeća mehanizacija je u proseku stara 20 godina. Koriste se zastarele tehnologije
MOGUĆNOSTI (spoljašnji faktor) Šta postoji u okruženju? Šta treba da se iskoristi? Kako pretvoriti snage u mogućnosti?	PRETNJE (spoljašnji faktor) Šta to pretili iz okruženja? Koji su trendovi loši? Slabosti nas izlažu kojim pretnjama?
<ul style="list-style-type: none"> • Integracija u međunarodne ekonomske tokove. Priključenje EU; Članstvo u WTO; Osposobljavanje za korišćenje međunarodnih fondova; Uspostavljanje standarda • Pravno i institucionalno jačanje sektora. Dogradnja propisa u saglasnosti sa savremenim zahtevima • Intenziviranje konvencionalne poljoprivredne proizvodnje. Intenziviranje stočarske proizvodnje (ovčarstvo i 	<ul style="list-style-type: none"> • Svetska ekonomska kriza i njene posledice. Prave razmere krize je još uvek teško predvideti. • Društveno ekonomski uslovi u zemlji. Postojanje kompleksne ekonomske situacije u zemlji koja se izražava kao teškoća u procesu prilagođavanja poljoprivrede novoj realnosti; • Nizak životni standard. Bitno redukovana potrošnja, posebno poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, koja se odražava

<p>govedarstvo). Intenziviranje biljne proizvodnje promenom strukture proizvodnje (u korist voćarstva, vinogradarstva i povrtarstva)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Razvoj multifunkcionalne poljoprivrede. Resurse koristiti za razvoj ruralnog turizma, proizvodnju energije; Razvoj MSP u oblasti zanatske prerade poljoprivrednih proizvoda. Razvijenost prerađivačkih kapaciteta, • Razvoj organske poljoprivredne proizvodnje • Integracija proizvodnje, prerade i plasmana. Umrežavanje po horizontalnoj i vertikalnoj osnovi kao i izgradnja klastera, zadruga i udruženja omogućava veće sinergijske efekte • Dalja decentralizacija i izgradnja koncepta teritorijalnog upravljanja razvojem. Vraćanje imovine opštinama uz regionalno sagledavanje razvoja poljoprivrede. • Izgradnja politika za rešavanje i ublažavanje pitanja siromaštva. Neophodno je problem rešavati u saglasnosti sa lokalnim mogućnostima ali i u saglasnosti sa lokalnim potrebama. Razdvojiti socijalnu od ekonomske dimenzije. • Izgradnja regionalne i lokalne infrastrukture. Izgradnja tvrde i meke infrastrukture kao preduslova za efikasniji i intenzivniji razvoj • Unapređenje sistema ruralnog finansiranja. Izgradnja regionalnog koncepta uz kombinovanje izvora finansiranja (štednja, predpristupni fondovi, lokalni i centralni budžet)	<p>kako na kvantitet tako i na kvalitet proizvoda koji se troše.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Neophodnost za primenom standarda. Neophodnost za primenom standarda, institucija za certifikaciju, kontrole i zdravstvene bezbednosti poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u celom lancu (od njive do trpeze)). • Institucije i zakonska regulativa. Nepostojanje ili neadekvatnost postojeće zakonske regulative (zadugarstvo, denacionalizacija, nasleđivanje, korišćenje zemljišta, status državnog zemljišta. itsl.)). Nejasna granica između socijalne i ekonomske politike. • Nedostatak kvalitetnih izvora sredstava za investicije i razvoj poljoprivrede. • Neadekvatan obrazovni, naučni i savetodavni sistem za razvoj poljoprivrede. • Agrarna politika. Izolacija agrarne politike od makroekonomska politike; Postojanje monopola u lancu proizvodnje i prometa poljoprivredno-prehrambenih proizvoda; Ad hoc mere agrarne politike. Nefleksibilnost tekuće agrarne politike
--	--

EKSPLOATACIJA I PRERADA MINERALNIH SIROVINA	
SNAGE (unutrašnji faktor) Šta to dobro ima? Na šta dobro možemo da se oslonimo?	SLABOSTI (unutrašnji faktor) Šta bi trebalo da se popravi? Šta nije dobro?
<ul style="list-style-type: none"> • Raspoloživost resursima mineralnih sirovina. Postoje značajne rezerve mineralnih sirovina, od kojih se izdvajaju količine rezervi bakra i uglja • Izgrađeni kapaciteti za eksploataciju i metaluršku preradu sirovina. Postoje aktivna 4 rudnika metala i 1 topionica i rafinacija, 4 rudnika uglja i 10 rudnika nemetala. • Dominantna izvozna grana u regionu. U ukupnom izvozu po proizvodima kompleks bakra je zastupljen sa 65.53%, a u ukupnom uvozu zastupljen je sa 43.32% za 2009.god. • Najveći suficit u regionu se ostvaruje u sektorima prometa metala i ruda i prerada bakra. Region je 2009 ostvario izvoz u ova 2 sektora u iznosu od 91 mil \$ a uvoz od 71 mil \$ • Tradicija i pozitivni efekti na osnovu krive iskustva u eksploataciji i preradi ruda. U regionu i danas postoje aktivni rudnici uglja i bakra sa tradicijom rudarenja od preko 100 godina • Postojanje obrazovnih i naučno istraživačkih institucija. U Boru se nalazi Rudarsko-metalurški fakultet i Institut za rudarstvo i metalurgiju. • Obrazovna radna snaga. Visok stepen obrazovnog kadra od upravljačkog kadra do kvalifikovanih radnika. • Veliki broj radnika u ovim sektorima. Tako na primer svaki 5-ti zaposleni u sektoru „vadjenje ruda i kamena“ u Srbiji radi u Timočkoj krajini 	<ul style="list-style-type: none"> • Proizvodnja na ivici rentabiliteta ili je pod subvencijama države. Nedostatak investicionih sredstava, nizak nivo produktivnosti, visoki troškovi proizvodnje, hronična nelikvidnost, visoka zaduženost, nekvalitetan menadžment predstavljaju osnovna obeležja ovakvog stanja. • Veliki gubici. Rudnici koji su u državnom vlasništvu permanentno beleže gubitke u poslovanju. Finansijska konsolidacija RTB Bor i rudnika uglja bez ozbiljnih investicija u proizvodnju nije moguća. • Kašnjenje u sprovođenju restrukturiranja velikih rudarskih sistema. Nedostatak odlučnosti u sprovođenju neophodnih mera u cilju restrukturiranja i privatizacije • Zastarelost instalisane opreme i tehnologije. Postojeća mehanizacija je u proseku starija od 20 godina • Nedovršena ulaganja u istraživanje i razvoj doprinose sve većem tehnološkom zaostatku za savremenim metodama i tehnologijama eksploatacije i prerade rude • Nedostatak strateškog planiranja. Nedovoljna sposobnost menadžmenta da prepozna potrebu za bržom tranzicijom i dugoročnim strateškim ciljevima • Udaljenost od glavnih transportnih pravaca povećava transportne troškove dopreme repromaterijala i čini proizvode nekonkurentnijim za geografski udaljenija tržišta • Opadanje kvaliteta usluga izražava nepoverenje kod potrošača po pitanju vremena isporuke, kvaliteta i isporučenih količina • Negativan uticaj eksploatacije rude bakra i metalurške prerade na životnu sredinu je veoma izražen u Boru i Majdanpeku.
MOGUĆNOSTI (spoljašnji faktor) Šta postoji u okruženju? Šta treba da se iskoristi? Kako pretvoriti snage u mogućnosti?	PRETNJE (spoljašnji faktor) Šta to pretilo iz okruženja? Koji su trendovi loši? Slabosti nas izlažu kojim pretnjama?
<ul style="list-style-type: none"> • Velike rezerve bakra. U ležištima bakra na području Timočke krajine i to, Južnog Revira kod Majdanpeka, Cerova, Velikog Krivelja i Jame u Boru ima oko 1.2 milijarde tona rude 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepovoljna finansijska situacija i nezainteresovanost investitora za ulaganje u rudarstvo i metalurgiju su posledica visokog rizika investiranja ne samo

<p>bakra odnosno 4,5 miliona tona bakra u metalu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Značajne rezerve uglja. U 4 rudnika uglja ima oko 73 miliona tona rezervi uglja gde samo u rudniku mrkog uglja Soko kod Sokobanje ima 57.7 miliona tona bilansnih rezervi uglja. • U toku su velike investicije u RTB-u. Počinje modernizacija topionice i fabrike sumporne kiseline u Boru. Vrednost investicije 175 miliona EUR. • Projekat regionalnog razvoja Bora. Svetska Banka pomaže sa 43 miliona \$ da se poboljšaju uslovi života za ljude koji žive u tom regionu i smanji negativnog uticaja rudarstva i metalurgije na životnu sredinu • Očekivano oživljavanje rudarskih aktivnosti na osnovu početnih investicija u rudnike nemetala koji skoro svi privatizovani, kao i na osnovu raspisanog tendera za strateškog partnera za rudnik bakra Cerovo i investicija u ostale rudnike bakra u Boru. • Postoji mogućnost za otvaranje novih rudnika Trenutno je na teritoriji Timočke krajine aktivno 20 istražnih prostora na kojima se vrše geološka istraživanja u cilju pronalaženja novih rezervi mineralnih sirovina • Povećani zahtevi na domaćem i međunarodnom tržištu za mineralnim sirovinama Cene metala u odnosu na 2002. godinu su veće za 5 puta, zahtevi tržišta, generalno, za sve mineralne sirovine su povećani. • Pravno i institucionalno jačanje sektora. Započete izmene propisa i izrade Strategije razvoja iz oblasti rudarstva i geoloških istraživanja i transponovanje Direktiva EU u naše zakonodavstvo dovešće do jačanja institucionalnog okvira i pospešivanja investicija, kao i pojačane brige za sigurnost, bezbednost na radu i zaštitu životne sredine • Transparetnost tranzicije kao neophodne karika u izbegavanju socijalnih konflikata Neophodno je probleme restrukturiranja i zakasnele privatizacije rešavati u dijalogu sa svim zainteresovanim stranama.	<p>u Srbiju kao državu, već i u rudarstvo kao jednu od rizičnijih privrednih grana za investiranje.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Svetska ekonomska kriza. Prave posledice svetske ekonomske krize je još uvek teško predvideti. • Društveno ekonomski uslovi u zemlji. Postojanje kompleksne ekonomske situacije u zemlji koja se izražava kao teškoća u procesu prilagođavanja rudarstva tržišnoj ekonomiji • Nizak životni standard. I pored izuzetno teških uslova za rad i rizika po zdravlje i bezbednost i relativno dalje se beleži postojanje niskog životnog standarda • Neophodnost za primenom standarda. Neophodnost za uvođenjem i primenom ISO standarda u pogledu kvaliteta, kao i u cilju ispunjavanja uslova za plasman i izvoz proizvoda na druga tržišta od kojih se izdvaja REACH (Regulativa EU 1907/2006) • Loša transportna infrastruktura onemogućava ili limitira povećanje proizvodnih kapaciteta u slučajevima rudnika kada cena transporta ima dominantnu ulogu u ukupnim troškovima proizvodnje • Maloprodajne cene rudnika uglja su pod kontrolom države. Svaka promena cena na tržištu mineralnih sirovina najviše bi pogodio RTB Bor kao izvoznika čiji proizvod zavisi od plasmana i izvoza na međunarodna tržišta
--	--

Strateški razvojni prioritet: Poljoprivreda i prehrambena industrija					
1. Prioriteti razvoja	Potencijal 1 Ratarstvo	Potencijal 2 Voćarstvo i vinogradarstvo	Potencijal 3 Stočarstvo	Potencijal 4 Prehrambena industrija	Potencijal 5 Organska proizvodnja
2. Jedinstvenost (poređenje sa nacionalnim i regionalnim nivoom)	<p>Postoje povoljni uslovi za razvoj ratarstva i u okviru njega povrtarstva. Zahvaljujući geografsko-klimatskim karakteristikama Timočke krajine na ovim prostorima se od davnih dana gaje ratarske kulture. Duga tradicija ratarske proizvodnje postojanje određene tehnologije, kapaciteta i kadrova, ukazuje na to da će na ovom području ratarska proizvodnja (a u okviru nje i povrtarska) i dalje biti nezamenjiva</p> <p>Najvažniji prirodni resursi - poljoprivredno zemljište koje u Republici Srbiji zauzima 66% teritorije a u Timočkoj krajini 51%.)</p> <p>- ljudski resursi, naučno-stručni kadar. Region raspolaže srednjim poljoprivrednim kadrom (poljoprivredna škola u Bukovu).Centrom za poljoprivredna i tehnološka istraživanja koji se bavi naučnim istraživanjem i primenom naučnih saznanja u poljoprivredi, Fakultetom za biofarming koji savremenim nastavnim programima, omogućava formiranje visokoobrazovanih stručnih kadrova. U skladu sa tim veća je opšta agrotehnička kultura poljoprivrednog stanovništva, što svakako predstavlja</p>	<p>Retko koji kraj u Srbiji ima tako dobre ekološke uslove za voćarstvo kao što je Timočka krajina. Duboka i pretežno plodna zemljišta, pogodna nadmorska visina, ekspozicija, broj sunčanih dana i visoka suma godišnjih temperatura daju sve potrebne uslove za razvoj voćarstva.</p> <p>Teritorija basena Timok ima povoljne ekološke (klimatske, reljefne i zemljišne) uslove za gajenje vinove loze. To se posebno odnosi na pojas koji gravitira Dunavu između Kladova i Negotina, zatim Timoku između Negotina i Zaječara i oko Knjaževca</p> <p>Specifičnost tradicionalne proizvodnje vina daje ovim lokalnim vinima poseban kvalitet karakterističan za ovaj region</p>	<p>Timočka krajina spada u brdsko planinska područja. Pod livadama i pašnjacima je oko 120 hiljada hektara i one predstavljaju veliki potencijal za razvoj stočarske proizvodnje. Značajan deo oraničnih površina se koristi za proizvodnju krmnog bilja što ukazuje na veliki značaj stočarstva u strukturi poljoprivredne proizvodnje.</p>	<p>U Timočkoj krajini pored aktivnih preradnih kapaciteta postoji i određeni broj privrednih subjekata koji nisu u funkciji a pogodni su za „brownfield“-investicije. Veliki broj ovih preduzeća su kapacitetom i brojem zaposlenih predstavljali nosioce ekonomskog razvoja regiona (kapaciteti za preradu grožđa, oko 2500 vagona, hladnjača, staklenik, 110 000 t silosnog prostora i 26 450 t podnih skladišta i dr)</p>	<p>U Srbiji organska proizvodnja čini 0,03 odsto ukupne poljoprivredne proizvodnje Procenjuje se da u Srbiji trenutno ima oko 15.000 hektara pod organskim usevima, a potencijalno bi organska hrana mogla da se proizvodi mnogo više. Timočka krajina raspolaže brojnim ali nedovoljno iskorišćenim prirodnim potencijalima. Uz poljoprivredno zemljište značajni resursi su nezagadana životna sredina, bogatstvo samoniklih lekovitih i aromatičnih biljnih i retkih životinjskih vrsta. Potrošnja đubriva i agrohemičija je niska, što ukazuje na nizak nivo agrotehnike u biljnoj proizvodnji, koji se svodi na najvažnije operacije kod ekonomski važnih kultura a sve to pruža dobru osnovu za razvoj organske proizvodnje</p>

Strateški razvojni prioriteti za Regionalnu strategiju razvoja Timočke krajine

	potencijal za razvoj savremene ratarske proizvodnje				
3. Ekološka održivost (ekološki pristup I održivi ekološki/prirodni uslovi – klimatske promene)	Negativni efekti poljoprivrede po prirodne resurse, agrookruženje i biodiverzitet se, u najvećoj meri, vezuju za intenzivne, visoko mehanizovane sisteme proizvodnje na velikim posedima i farmama. U savremeno doba, u današnje vreme, postizanje visokih prinosa se ne može zamisliti bez upotrebe mineralnih đubriva i pesticida za suzbijanje bolesti, štetočina i korova. Preterana upotreba mineralnih đubriva nepovoljno utiče na osobine zemljišta. Potrošnja mineralnih đubriva u Timočkoj krajini je smanjena oko 70% u odnosu na osamdesete tako da ovo područje predstavlja prirodni potencijal sa dovoljno nezagađenog zemljišta.	Upravljanje na optimalan i održiv način poljoprivrednim zemljištem, kao neobnovljivim prirodnim resursom, predstavlja garanciju za očuvanje životne sredine	U stočarstvu posebnu pažnju pored kvaliteta proizvoda i dobrobiti životinja treba obratiti i na zaštitu životne sredine, a to se postiže pravilnim pakovanjem i odlaganjem stajnjaka i osoke. To se pre svega odnosi na pravilno skladištenje, tretman i upotrebu. Stajnjak kao nus proizvod stočarske proizvodnje ima ogromnu ulogu u poboljšanju strukture zemljišta jer se koristi kao izuzetno kvalitetno đubrivo. Najčešća zagađenja životne sredine iz stočarske proizvodnje jesu nesavesno odlaganje stajnjaka i osoke i njihovo dospevanje u vodotokove	Negativan uticaj prehrambene industrije na kvalitet životne sredine je mnogostruk i ogleda se u zastareloj tehnologiji, niskoj energetskej efikasnosti, neracionalnom korišćenju sirovina, visokom nivou stvaranja otpada. Upravljanje zaštitom životne okoline u prehrambenoj industriji u našoj zemlji je još uvek na niskom nivou	Organska poljoprivreda ne koristi pesticide, herbicide i veštačka đubriva, te ne zagađuje vode i zemljište. U sistemu organske poljoprivredne proizvodnje, doprinosi se zaštiti životne sredine i u okviru toga i biodiverziteta. Ona se zasniva na kriterijumima održivog razvoja sa ciljem da se proizvede kvalitetna i bezbedna hrana, da se ostvari profit i zaštiti životna sredina.
4. Očekivana korist/boljitak	Značajan prihod stanovništva i lokalnih samouprava. Povećanje broja radnih mesta. Značajan porast prodaje poljoprivrednih proizvoda iz regiona	Značajan prihod stanovništva i lokalnih samouprava. Povećanje broja radnih mesta. Značajan porast prodaje poljoprivrednih proizvoda iz regiona	Značajan prihod stanovništva i lokalnih samouprava. Povećanje broja radnih mesta. Značajan porast prodaje poljoprivrednih proizvoda iz regiona	Značajan prihod stanovništva i lokalnih samouprava. Povećanje broja radnih mesta. Značajan porast prodaje poljoprivrednih proizvoda iz regiona	Značajan prihod stanovništva i lokalnih samouprava. Povećanje broja radnih mesta. Značajan porast prodaje poljoprivrednih proizvoda iz regiona
5. Trendovi u Evropskoj uniji	Prema Evropskoj agenciji za životnu sredinu, u kontekstu potrebe da se garantuje stabilno i pristupačno snabdevanje hranom (sigurnost hrane) za rastući broj stanovnika u svetu i sa povećanjem tražnje za biomasu da bi se postigli bioenergetski ciljevi EU za 2020, teško je zalagati se za potpuno zaustavljanje poljoprivredne intenzifikacije na zemljištu sa visokim potencijalom za proizvodnju. Izazov za očuvanje biološke raznovrsnosti je, dakle, da se u intenzivno obrađivane sisteme uvedu tampon elementi (engl. <i>buffering elements</i>) koji			Prema strateškom dokumentu IPA „Višegodišnji indikativni planski dokument“, podrška će takođe biće data za povećanje	Prema OEBS-u, gruba procena je da početkom 21. veka organski sektor na svetskom nivou vredi 26 milijardi dolara godišnje – u Evropi 11 milijardi

Strateški razvojni prioriteti za Regionalnu strategiju razvoja Timočke krajine

	<p>uvećavaju složenost pejzaža agro-ekosistema i obezbeđuju mozaik staništa za vrste. Često pod nazivom „ekološka infrastruktura“, u njih se ubrajaju žive ograde, veštačka jezera, travnati pojasevi (engl. <i>beetle bank</i>) i druga staništa. U kombinaciji sa poljoprivrednom praksom, kao što su duge i raznolike rotacije, heterogenija regionalna distribucija useva i bolje prilagođavanje prirodnoj plodnosti zemljišta, ova praksa može doprineti pojačanoj biološkoj raznovrsnosti, dok u isto vreme zadržava visok nivo produktivnosti.</p>			<p>privrednog rasta razvojem sektora poljoprivrede i prehrambene industrije i jačanje njihove konkurentnosti.</p>	<p>dolara, a u SAD-u 13 milijardi dolara - i generalno je poljoprivredni sektor sa najbržim rastom, sa negde između 15-30% godišnje, premda sa veoma niske osnove.</p>
6. Rezultat: Pravci strateškog razvoja i njihovo rangiranje	II kategorija	I kategorija	II kategorija	I kategorija	I kategorija

Strateški razvojni prioritet: Obnovljivi izvori energije					
1. Prioriteti razvoja	Potencijal 1 Solarna energija	Potencijal 2 Energija vetra	Potencijal 3 Hidroelektrane	Potencijal 4 Geotermalna energija	Potencijal 5 Biomasa i anaerobna digestija
2. Jedinstvenost (poređenje sa nacionalnim i regionalnim nivoom)	Nema postrojenja sa instaliranim solarnim panelima u krugu od 150 km Prosečna dnevna energija sunca, merena na horizontalnoj površini, iznosi min 1.4 kWh/m ² tokom cele godine	Nema instaliranih vetrogeneratora u krugu od 150 km. Ima potencijala za instaliranje vetrogeneratora u regionu. Prosečna energija vetra u regionu, merena na visini od 150m , varira u rasponu 150 to 375 kWh/m ² zimi, i leti oko 75 kWh/m ² U opštini Boljevac su u toku aktivnosti od strane italijanske firme "Bondcom green energy" u cilju izgradnje ukupno 100 MW vetrogeneratora.	Za razliku od drugih obnovljivih izvora energije, hidroelektrane su postavljene svuda po Srbiji. Ukupan potencijal Timočke Krajine za instalaciju malih hidroelektrana iznosi 5-20MW po opštini, što predstavlja najveći potencijal u Srbiji, pored Zapadne Srbije. Dve najveće hidroelektrane u Srbiji se nalaze u regionu, sa ukupnom instalisanom snagom od 1026MW – Djerdap I i 270MW Djerdap II.	Retko se koriste u Srbiji, osim u banjama u terapeutske svrhe. Geotermalne vode u region se najviše koriste za kupanje, a ne za proizvodnju energije. U region postoji nekoliko izvora termomineralne vode, pored Bora, Zaječara, Sokobanje i Knjaževca, različitog kvaliteta i temperature. Geotermalna energija se može iskoristiti na zagrevanje kuća individualnim sistemima, ali su retki primeri da se ona i koristi.	Biomasa se koristi u različitim sistemima konvertovanja u toplotu, snagu i kao gorivo za transportna sredstva. Bilo kako, upotreba bioenergije je sporadična u poslednjim godinama, iako se situacija menja u velikim poljoprivrednim oblastima u Vojvodini. U region ne postoji organizovana upotreba energije iz biomase. Najveći proizvođač peleta u Srbiji se nalazi u Boljevcu, sa proizvodnjom peleta od oko 1200 t/month.
3. Ekološka održivost (ekološki pristup I održivi ekološki/prirodni uslovi – klimatske promene)	Solarne tehnologije, široko okarakterisane kao pasivni ili aktivni sistemi, predstavljaju alternative fosilnim gorivima i mogu se opisati kao obilne, obnovljive, široko rasprostranjene, bez produkcije gasova koji izazivaju efekte zelenih bašti tokom svog rada. Proizvodnja solarnih panela ipak dovodi do manjeg zagađenja životne sredine. Izgradnja velikih solarnih parkova u nekim slučajevima je u konfliktu sa poljoprivrednom proizvodnjom zbog zauzimanja zemljišta.	Energija vetra, kao alternativa fosilnim gorivima, je takođe obilata, široko rasprostranjena, čista, obnovljiva i tokom korišćenja ne proizvodi gasove koji izazivaju ili utiču na efekat staklene bašte. Međutim, izgradnja vetroparkova nije univerzalno dobrodošla svuda, zbog svog estetskog efekta, odnosno izgleda, kao i drugih efekata na životnu sredinu koji nastaju tokom izgradnje i tokom eksploatacije (potrebne velike površine zbog transporta i izgradnje, buka u radu, potreba za izgradnjom trafostanica i transportne mreže...)	Korišćenje vodenih potencijala u energetske svrhe proizvodi najmanje gasova koji izazivaju efekte staklene bašte. Pošto male hidroelektrane (<10MW), kao i mikro hidroelektrane (<100kW) obično imaju minimalne akumulacije i najmanje potrebnih građevinskih radova, na njih se gleda kao na objekte sa relativno niskim uticajem na životnu sredinu u poređenju sa velikim hidroelektranama. Takođe, velike akumulacije imaju veliki uticaj na životnu sredinu, smanjuju raspoloživo zemljište, smanjuju proticaje i povećavaju nivo hazarda.	Korišćenje geotermalnih izvora je isplativo, pouzdano, održivo i u cilju očuvanja životne sredine. Geotermalni izvori ispuštaju gasove zarobljene duboko ispod zemlje koji pojačavaju efekte staklene bašte, ali su ove emisije gasova dosta niže po jedinici proizvedene energije nego da su korišćena fosilna goriva. Korišćenje geotermalnih izvora iziskuje najmanje zahvaćenih zemljišnih površina. Može biti u konfliktu sa poljoprivredom, jer se termalna podzemna voda može koristiti u poljoprivredi, u recimo svrhe zagrevanja staklenika.	Korišćenje tehnologija anaerobne digestije može doprineti redukciji gasova koji proizvode efekte staklene bašte na nekoliko ključnih načina: <ul style="list-style-type: none"> • Zamena fosilnih goriva • Redukcija ili eliminacija energije u tretmanu otpada i otpadnih voda • Redukcija emisije metana iz deponija • Zamena i eliminacija industrijski produkovanog hemijskog đubriva • Redukcija usled transporta vozilima • Redukcija gubitaka prenosa električne

<p>4. Očekivana korist/boljitak</p>	<p>Benefiti korišćenja solarne energije su:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Proizvodnja energije bez ili sa smanjenim uticajem na životnu sredinu b) Profit, direktan kao procenat ukupnog prihoda; indirektan (lokalne firme mogu da sklapaju solarne panele, mogu da grade i održavaju solarne parkove) c) Radna mesta, mada ograničeno na mali broj potrebnih radnih mesta d) Nezavisnost jednog regiona od uvoza energije e) Doprinos lokalnom i regionalnom razvoju 	<p>Benefiti korišćenja snage vetra su:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Proizvodnja energije bez ili sa smanjenim uticajem na životnu sredinu b) Profit, direktan kao procenat ukupnog prihoda; indirektan (lokalne firme mogu da učestvuju u izgradnji i održavanju vetrogeneratora) c) Radna mesta, mada ograničeno na mali broj potrebnih radnih mesta d) Nezavisnost jednog regiona od uvoza energije e) Doprinos lokalnom i regionalnom razvoju 	<p>Benefiti korišćenja hidropotencijala su:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Proizvodnja energije bez ili sa smanjenim uticajem na životnu sredinu b) Profit, direktan kao procenat ukupnog prihoda; indirektan usled višenamenskog korišćenja akumulacija (sportovi na void, navodnjavanje, odbrana od poplava...) c) Radna mesta, d) Nezavisnost jednog regiona od uvoza energije e) Povećanje nivoa tehničkog znanja u lokalnim zajednicama (proizvodnja rezervnih delova, fitinga...) 	<p>Benefiti korišćenja geotermalnih voda u energetske svrhe su:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Proizvodnja sa najmanjim uticajem na životnu sredinu b) Profit, direktan kao procenat ukupnog prihoda c) Radna mesta, d) Nezavisnost jednog regiona od uvoza energije e) Povećanje nivoa tehničkog znanja u lokalnim zajednicama (proizvodnja rezervnih delova, fitinga...) 	<p>energije u mreži</p> <p>Benefiti korišćenja anaerobne digestije u energetske svrhe su:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Proizvodnja energije sa smanjenim uticajem na životnu sredinu b) Snažno jačanje ruralnog razvoja (pored toga što farme mogu iskoristiti otpadne materije animalnog porekla kao i useve u cilju dobijanja biogasa, koji se dalje može koristiti za zagrevanje i za proizvodnju električne energije, što smanjuje CO2 emisije i daje podršku elektroenergetskom sistemu, daje i dodatni profit) c) Radna mesta, proizvodnja energije iz biomase preko biogasa dovodi do kreiranja stalnih radnih mesta, uglavnom u ruralnim oblastima d) Balansirani razvoj poljoprivrede e) Profit, direktan kao procenat ukupnog prihoda; f) Nezavisnost jednog regiona od uvoza energije g) Doprinosi lokalnom i regionalnom razvoju – mikro generatori i gas-motori sa kogeneracijom koji rade na biogas doprinose nezavisnosti od centralizovanih sistema za grejanje i snabdevanje električnom energijom

Strateški razvojni prioriteti za Regionalnu strategiju razvoja Timočke krajine

					h) Povećanje nivoa tehničkog znanja u lokalnim zajednicama
5. Trendovi u Evropskoj uniji	<p>U skladu sa EU ciljem za 2020 o energiji iz obnovljivih izvora</p> <p>Instalirana snaga fotonaponskih ploča u EU iznosi: 1,334 MWp u 2004 2,341 MWp u 2005 3,309 MWp u 2006 5,279 MWp u 2007 10,338 MWp u 2008 15,943 MWp u 2009 (Izvor: EPIA)</p>	<p>U skladu sa EU ciljem za 2020 o energiji iz obnovljivih izvora</p> <p>Instalirana snaga vetrogeneratora u EU iznosi: 40,722 MW u 2005 48,122 MW u 2006 56,614 MW u 2007 65,255 MW u 2008 74,767 MW u 2009 (Izvor: Wikipedia)</p>	<p>U skladu sa EU ciljem za 2020 o energiji iz obnovljivih izvora</p> <p>U EU, u 2010, oko 17.200 malih hidroelektrana sa ukupnim instaliranim kapacitetom oko 11 GW je u funkciji.</p>	<p>U skladu sa EU ciljem za 2020 o energiji iz obnovljivih izvora</p> <p>Instalirani kapaciteti u EU iznose 850 MWe u 2007, i proizvode više od 9000 GWh električne energije. Godišnji racio rasta 2004-2010 iznosi 7.2</p>	<p>AKCIONI PLAN ZA BIOMASU Evropske Komisije pokazuje da se dodatnih 182,000 radnih mesta može otvoriti u EU, uz koordinirani pristup principima korišćenja biomase.</p> <p>Akcioni plan za biomasu postavlja mere za povećanje razvoja korišćenja biomase iz drveta, otpada i poljoprivrednih useva, kreiranjem tržišno orijentisanih podsticaja za njeno korišćenje, isključujući barijere za razvoj tržišta. Akcioni plan za biomasu je koordinirani program koji uključuje mere povećanja potražnje i potrebe za biomasom, poboljšava snabdevanje i proizvodnju biomase, prevazilazi tehničke barijere i razvija istraživanja. Na ovaj način Evropa može da smanji svoju zavisnost od fosilnih goriva, smanji emisije štetnih gasova i stimuliše ekonomske aktivnosti u ruralnim područjima.</p>
6. Rezultat: Pravci strateškog razvoja i njihovo rangiranje	II kategorija	II kategorija	II kategorija	I kategorija	I kategorija

Strateški razvojni prioritet: Turizam						
1. Prioriteti razvoja	Potencijal 1 Kulturni turizam	Potencijal 2 Zdravstveni turizam (Spa&Wellness)	Potencijal 3 Nautički turizam	Potencijal 4 Planinski turizam	Potencijal 5 Ruralni turizam	Potencijal 6 Posebni interesi (lov i pećine)
2. Jedinstvenost (poređenje sa nacionalnim i regionalnim nivoom)	Veliki razvojni potencijal Timočke Krajine zbog antičkih spomenika i kulturne baštine. U ovom regionu je Lepenski Vir, jedinstveno nalazište staro više od 6500 godina iz neolitskog perioda, zatim carska palata iz rimskog perioda Felix Romuliana (jedini arheološki spomenik u Srbiji pod zaštitom UNESCO), kao i ostali lokaliteti koji se nalaze na nacionalnoj ruti "Putevima rimskih careva"	Sokobanja, ima tradiciju bavljenja turizmom većim od 170 godina i druga je banja na nivou Srbije po broju dolazaka turista i broju noćenja. Potencijal ovog vida turizma predstavljaju i termalni izvori lekovitih voda različitih terapijskih svojstava u Knjaževcu, Zaječaru i Boru.	Dunav je najpopularnija reka za plovidbu u svetu. U delu Dunava kroz Timočku Krajinu posebno su atraktivni Donji Milanovac, gde je Dunav najširi u svom donjem toku i omogućava najbolje uslove za jedrilicarstvo (često se održava Balkansko prvenstvo). Posebno je atraktivna i Đerdapska Klisura, gde je Dunav najdublji u celom svom toku.	U Timočkoj Krajini su sve veća ulaganja u planinski turizam kako od strane države, tako i od privatnih investitora, Najveći potencijal je Stara Planina sa Midžorom, najvišim planinskim vrhom u Srbiji (2169 m) i najvećim brojem snežnih dana u godini. Konfiguracija terena je izuzetna za skijaške staze	Jedinstvenost ove regije za ruralni turizam se pre svega ogleda u vinskim podrumima Rajca, Rogljeva i Smedovca. Vinski podrumi u Rajcu – rajačke pivnice su jedinstveni u Srbiji. Na jednom mestu je koncentrisano više od 100 vinskih podruma u karakterističnom stilu narodnog graditeljstva izuzetne lepote.	Posebni interesi su zastupljeni sa lovnim turizmom i proučavanjem pećina. U opštini Bor je jedno od najboljih lovišta u Srbiji (Dubasnica), a kraj ima tri izuzetno atraktivne pećine među najlepšim i najbolje uređenim u Srbiji (Lazareva pećina kod Bora, Rajkova pećina u Majdanpeku i Bogovinska pećina kod Boljevca)
3. Ekološka održivost (ekološki pristup I održivi ekološki/prirodni uslovi – klimatske promene)	Ovaj proizvod ne narušava značajno životnu sredinu	Sve veći pomak ovog proizvoda na prirodne i "ekološke" proizvode i razvoj ekološke spa / wellness kulture	Nautički turizam ima određeni rizik za očuvanje životne sredine, posebno od strane velikih plovila i izgrađe pristaništa, luka i marina.	Dugoročno gledajući, planinski zimski turizam je pod pretnjom globalnog zagrevanja i potencijalnog manjka snega kao glavnog motiva dolaska na odmor u zimskom periodu	Ovaj vid turizma se bazira na principima održivog razvoja i očuvanju životne sredine	Ovaj proizvod se bazira na visokoj zaštiti životne sredine i brige o prirodi
4. Očekivana korist/boljitak	<ul style="list-style-type: none"> • Veći dolazak stranih turista i njegova internacionalizacija, uz veću zaradu • Razvoj dodatne turističke ponude: trgovina, gastronomija, vina • Razvoj malog i 	<ul style="list-style-type: none"> • Uvođenje luksuznih wellness programa koji donose veće profite • Zdravstveni tretmani uz wellness proizvod otvaraju nova radna mesta • Unapređenje 	<ul style="list-style-type: none"> • Namenjen je većim delom stranim turistima, što donosi veću zaradu • Uključuje i stimuliše aktivnosti lokalne tradicije i događaje, posebno uz Dunav • Stimuliše programe 	<ul style="list-style-type: none"> • Stimuliše lokalno zapošljavanje i finansiranje razvoja malog i srednjeg preduzetništva • Mogućnost odmora tokom cele godine • Jedan je od budućih najkonkurentnijih 	<ul style="list-style-type: none"> • Smanjenje razlike između urbanih i ruralnih područja, • Efikasno i dugoročno se zaštićuju i čuvaju najvažniji prirodni resursi • Samozapošljavanje u ruralnim sredinama 	<ul style="list-style-type: none"> • Razvoj i komercijalizacija posebnih interesa ne iziskuje velika ulaganja • Očuvanje životne sredine • Namenjen je većim delom stranim turistima, što donosi

Strateški razvojni prioriteti za Regionalnu strategiju razvoja Timočke krajine

	srednjeg preduzetništva u turizmu	ugostiteljske ponude koja odgovara konceptu kvalitetnog i zdravog života	zaštite voda	proizvoda Timočke Krajine zbog investicija na Staroj Planini, ali i zbog proširenja EU i rasta životnog standarda stanovništva u novim članicama	• Direktno utiče na očuvanje tradicionalnih autohtonih vrednosti	veću zaradu
5. Trendovi u Evropskoj uniji		Evropsko spa / wellness tržište se sastoji od preko 1.300 različitih spa centara . Nemačka je najveće pojedinačno tržište, a prate je srednja i istočna Evropa	Najveći porast rečnog turizma se očekuje u tzv. novim evropskim destinacijama (Slovačka, Mađarska, Rumunija).	EU tržištem dominiraju zemlje oko Alpa (Austrija, Nemačka, Francuska i Švajcarska), te Španija i Andora (Pirineji) usled čega je ulazak u tržišnu utakmicu sa tim zemljama otežan.	Evropa je u zadnjih 20 godina svetski lider u ponudi ruralnog turizma, pri čemu se predviđa da će to i ostati u srednjem roku (5 do 10 godina), U Evropi izrazito poznate turističke ruralne marke su Francuska, Austrija i Italija	Imidž Evrope, kao destinacije sa najvećim emitivnim tržištem za ovaj proizvod, iziskuje sve veću popularnost ovog proizvoda i u EU
6. Rezultat: Pravci strateškog razvoja i njihovo rangiranje	I kategorija	I kategorija	II kategorija	I kategorija	II kategorija	II kategorija

Strateški razvojni prioritet: Eksploatacija i prerada mineralnih sirovina			
1. Prioriteti razvoja	Potencijal 1 Eksploatacija i prerada metaličnih sirovina	Potencijal 2 Eksploatacija nemetala	Potencijal 3 Eksploatacija uglja
2. Jedinstvenost (poređenje sa nacionalnim i regionalnim nivoom)	Rudnici bakra u Boru i Majdanpeku sa metalurškim preradom u Boru su jedini u Srbiji	Nema jedinstvenosti	Trećina proizvodnje kvalitetnih ugljeva u Srbiji se proizvodi u Timočkom regionu
3. Ekološka održivost (ekološki pristup I održivi ekološki/prirodni uslovi – klimatske promene)	Unapređenje tehnologije dovešće do dostizanja viših standarda zaštite životne sredine. Postepeno smanjivanje negativnog uticaja istorijskog zagađenja na životnu sredinu.	Nema izraženih negativnih uticaja na životnu sredinu i klimatske promene	Ne postoji izražen uticaj eksploatacije uglja na životnu sredinu. Kvalitet ugljeva je zadovoljavajući i bez većih primesa sumpora i pepela i drugih štetnih materija.
4. Očekivana korist/boljitak	Značajan uticaj na prihod stanovništva i lokalnih samouprava. Razvoj pratećih industrija.	Obezbeđenje ovih materijala na regionalnom nivou omogućava jeftinije snabdevanje regionalnog tržišta, kao i ponovno zapošljavanje radnika.	Mogućnost korišćenja uglja kao energetskog resursa usled nedostatka razvijenosti gasne infrastrukture. Stalno zapošljavanje nove radne snage zbog izražene fluktuacije radnika.
5. Trendovi u Evropskoj uniji	Veoma rigorozne mere u pogledu zaštite životne sredine. Intezivirane su aktivnosti u pogledu istraživanja novih tehnologija eksploatacije, ekstrakcije i prerade metaličnih mineralnih sirovina.	Značajan resurs za jačanje industrijske proizvodnje.	U EU trendovi razvoja eksploatacije uglja su u direktnoj vezi sa energetskim potrebama, kao i energetskom zavisnošću pojedinačnih zemalja EU. I dalje je proizvodnja energije iz uglja dominantna.
6. Rezultat: Pravci strateškog razvoja i njihovo rangiranje	I kategorija	I kategorija	II kategorija

Prilog br. 3

Metodologija regionalnog razvojnog planiranja

Napomena: Metodologija regionalnog razvojnog planiranja usvojena na I sastanku REG, održanom 02. februara 2010. godine u Zaječaru

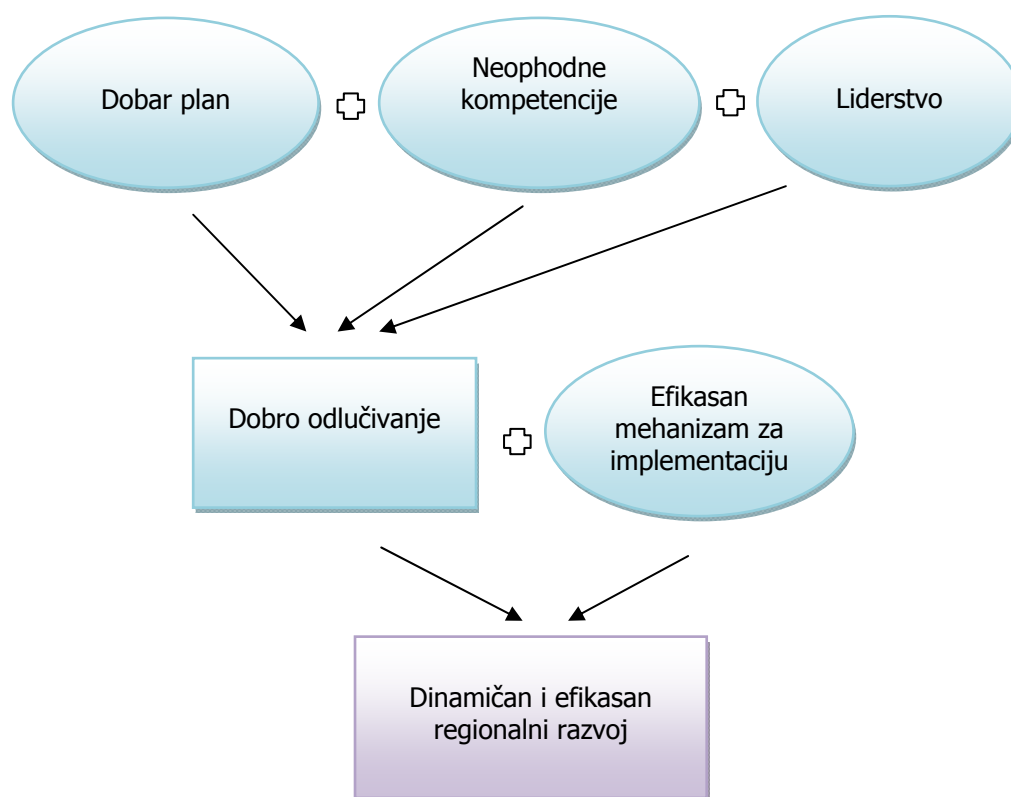
Metodologija regionalnog razvojnog planiranja

Proces planiranja će se realizovati kroz projekat „Učenje – Mogućnosti – Vizija – Iskustva za Timočku krajinu“ (engleska skraćenica: “LOVE for the Timok region”). Opšti cilj projekta je **poboljšanje spremnosti državne uprave i stručnih institucija u Timočkoj krajini za nove izazove u oblasti regionalnog razvoja u okviru novog Zakona o regionalnom razvoju, kao i za proces pristupanja Srbije Evropskoj uniji.**

Da bi se postigao ovaj cilj, projektne aktivnosti se fokusiraju na **stvaranje uslova za usvajanje Regionalnog plana razvoja Timočke krajine** i na **idejni i efikasan pristup njegovom sprovođenju.**

Filozofija **dinamičkog i efikasnog razvoja regiona** potiče iz interakcije kvalitetnog regionalnog plana razvoja, dostupnosti potrebnih kompetencija (znanja, veštine, stavovi) i postojanje regionalnog liderstva. Ovo bi trebalo da rezultira u **procesu dobrog odlučivanja** na regionalnom nivou. Ukoliko se dobre odluke zaista budu odrazile u dinamičkom i efikasnom regionalnom razvoju, postoji potreba za efikasnom primenom mehanizma koja bi uključivala realizaciju, održavanje i evaluaciju plana razvoja.

Slika 1: Grafički prikaz dinamike regionalnog razvoja

Dobrim razvojnim planom smatra se dokument koji uzima u obzir globalne, nacionalne i regionalne trendove i prognoze za dotični region. On iskorišćava potencijal teritorije na najviši mogući način i u vezi je i povezan sa relevantnim planovima i idejama na višim i nižim nivoima. On integriše ekonomske, socijalne i ekološke izazove i njegovi ciljevi navedeni su jasno i konkretno. On sadrži izvodljivi akcioni plan i indikatore za merenje promena koje ovaj plan donosi.

Proces pripreme razvojnog plana Timočke krajine će biti **izuzetno participativan**. Relevantni akteri na opštinskom, regionalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou će biti uključeni, naravno, imajući u vidu dilemu između širokog učesća i efikasnosti ovog procesa. Projektna aktivnosti će biti **lokalno koordinirane** od strane projektnog partnera – RARIS (Regionalna agencija za razvoj istočne Srbije), kome će pomagati stručnjaci iz slovačkog CDI. **Svi postojeći ili novi relevantni dokumenti će biti uzeti u obzir, a ohrabruje se i bilo koja dodatna ekspertiza ili pomoći**. Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja Republike Srbije će biti **direktno uključeno** u ovaj proces, tako da bude u skladu sa zakonskim okvirom i, u isto vreme, **da se osigura prenos znanja i iskustva iz ovog procesa i na druge regione u Srbiji**.

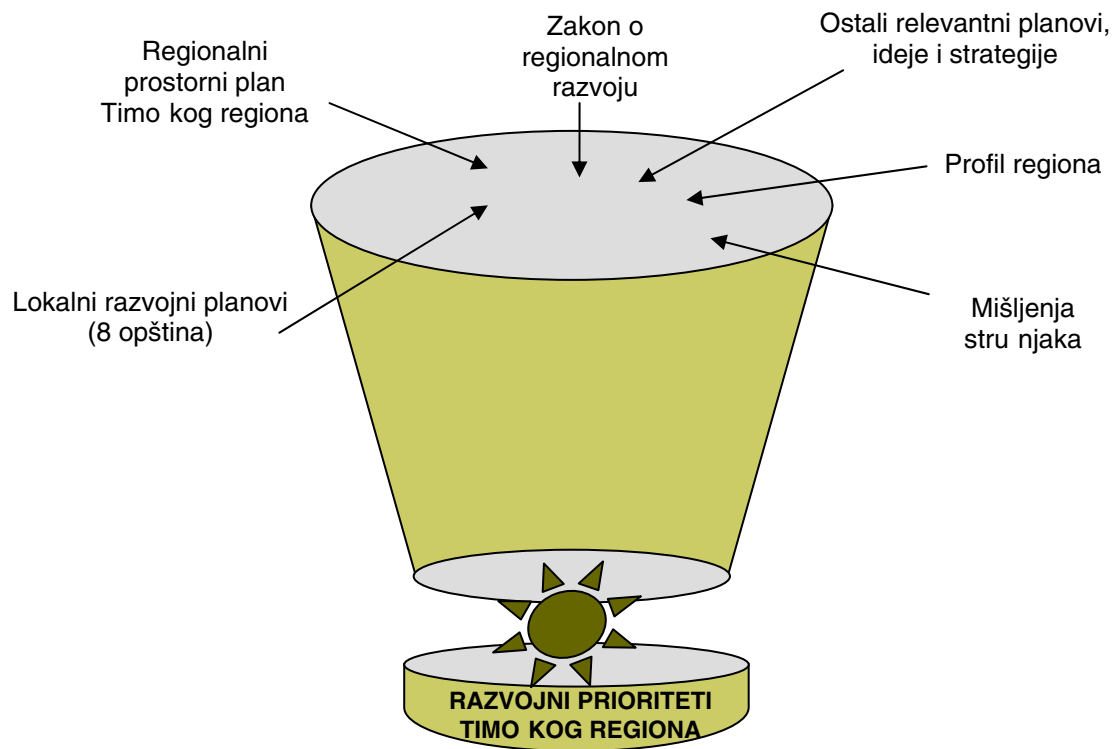
Poznato je da je priprema detaljne društveno-ekonomske analize regiona u punom obimu veoma zahtevna aktivnost, koja iziskuje i vreme i novac. Zato će prvi korak biti samo mapiranje socijalno-ekonomsko-ekološkog **trenutnog stanja u regionu** (profil regiona) u oblastima „regionalnih izazova“ (da se ne preklapa sa situacijom u opštinama). Shodno tome, regionalna situacija će biti upoređivana sa situacijom u evropskim, nacionalnim ili situacijom u drugim regionima u datoj oblasti, kao i ocenjivana od strane stručnog panela koji se sastoji od lokalnih, nacionalnih i međunarodnih eksperata u cilju da izvuče pozitivne ili negativne anomalije (prilike i probleme). Na osnovu ovih koraka **regionalni razvojni prioriteti** će, kao polazna tačka, biti odabrani (vidi sliku u daljem tekstu).

Naknadno će uslediti identifikacija, analiza i prioritizacija regionalnih izazova u svakom razvojnom prioritetu. Na osnovu toga, kao i mišljenja predstavnika državne uprave i suda stručnjaka, formiraće se **realistična vizija** Timočke krajine.

Razvojni pravac u svakom regionalnom prioritetu će biti izrađen od strane stručnjaka u datoj oblasti (definisane glavne ciljeve, posebne ciljeve i mera) i, kasnije, biti horizontalno i vertikalno integrisan od strane ekspertske grupe. Komunikacijom sa predstavnicima sa opštinskog i republičkog nivoa i sa autorima drugih relevantnih dokumenata, kao i njihovom uključenošću će se obezbediti usklađivanje ovog razvojnog dokumenta sa drugim dokumentima. Izradiće se detaljni akcioni plan za predstojeće godine. O konkretnom obliku mobilizacije resursa biće odlučeno tokom ovog procesa.

Najzad, same detaljne procedure implementacije, ažuriranja i evaluacije plana razvoja će formirati **mehanizam implementacije**, koji će biti zasnovan na procedurama prilagođenim posebnosti/specifičnosti Timočke krajine.

Slika 2: Procedura za identifikaciju regionalnih razvojnih prioriteta:

Prilog br. 4

Spisak članova Regionalne ekspertske grupe (REG)

Članovi Regionalne ekspertske grupe (REG) za izradu Regionalne strategije razvoja Timočke krajine

Članovi REG-a su:

- Predstavnici opština: imenovani predstavnici 8 opština
- Predstavnik Ministarstva za ekonomiju i regionalni razvoj
- Predstavnik Ministarstva za nacionalni isnovesticioni plan
- Predstavnik Ministarstva za rudarstvo i metalurgiju
- Predstavnik Nacionalne agencije za regionalni razvoj
- Predstavnik Republičke agencije za prostorno planiranje Srbije
- Predstavnik Instituta za urbanizam i arhitekturu Srbije
- Regionalne interesne grupe:
  - Regionalna privredna komora,
  - Borski i Zaječarski Upravni okrug,
  - Fakultet za menadžment,
  - Timočki klub
- Predstavnici projekata RSEDP 2 i GTZ-KWD

Uloge i odgovornosti:

- Razmatraju (komentari, iznošenje ideja) prikupljene rezultate, predloge i radne verzije u procesu pripreme Regionalne strategije razvoja
- Skupštini RARIS-a preporučuju na usvajanje Regionalnu strategiju razvoja i Regionalni plan razvoja
- Članovi REG-a prenose relevantne informacije od strane institucija koje predstavljaju,
- Članovi REG prenose informacije o procesu planiranja institucijama koje predstavljaju

Spisak članova Regionalne ekspertske grupe (REG)

Organizacija /Institucija	Funkcija	Ime i Prezime
Grad Zaječar	Načelnica odeljenja za LER	Suzana Vujić
Grad Zaječar	Član gradskog veća	Đorđe Ilić
Opština Bor	Načelnica opštinske uprave	Ljubinka Jelić
Opština Bor	Načelnica odeljenja za finansije	Danijela Jovanović
Opština Sokobanja	Rukovodilac odeljenja za privredu i LER kancelarije	Marija Žikić
Opština Sokobanja	Stručna saradnica za strateško planiranje	Ružica Matić
Opština Negotin	Stručni saradnik u odeljenju za razvoj	Olga Predić
Opština Negotin	Stručni saradnik u odeljenju za razvoj	Aleksandra Matić

Organizacija /Institucija	Funkcija	Ime i Prezime
Opština Kladovo	Rukovodilac odeljenja za urbanizam i građevinske poslove	Mina Novaković
Opština Knjaževac	Direktor Agencije za razvoj opštine Knjaževac	Dragan Milutinović
Opština Knjaževac	Šef odeljenja za urbanizam i komunalne delatnosti	Zoran Đorđević
Opština Boljevac	Zamenik predsednika opštine	Ljubiša Janošević
Opština Boljevac	Direktor Turističke organizacija opštine Boljevac	Svetolik Vučić
Opština Majdanpek	Pomoćnica predsednika za lokalni ekonomski razvoj	Mirjana Cakić-Mladenović
Opština Majdanpek	Saradnik u kancelariji za LER	Ninoslava Urzikić
Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja	Načelnik odeljenja za regionalni razvoj	Jovanka Vukmirović
Ministarstvo za nacionalni investicioni plan	Državni sekretar	Milan Đokić
Ministarstvo rudarstva i energetike	Sekretar ministarstva	Goran Petković
Ministarstvo rudarstva i energetike	Načelnik odeljenja za rudarstvo	Dragan Zlatanović
Institut za arhitekturu i urbanizam Republike Srbije	Istraživač-saradnik, samostalni planer	Nikola Krunić
Republička agencija za prostorno planiranje	Rukovodilac odeljenja za prostorne planove	Nebojša Stefanović
Nacionalna agencija za regionalni razvoj	Samostalni savetnik za planiranje razvojnih dokumenata i projekata	Ana Perović
Regionalna privredna komora Zaječar	Predsednik	Bratislav Đorđević
UG Timočki klub	Direktor	Snežana Pavković
Upravni okrug Zaječar	Načelnik	Dušan Ivanić
Upravni okrug Bor	Načelnik	Siniša Puljecović
Fakultet za menadžment Zaječar	Predavač (Asistent)	Miroslava Marić
Projekat GTZ-KWD	Projekt menadžer	Daniela Kostadinova
Projekat RSEDP2	Savetnik	Conor Kearney